

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 4 (135)

Vytauta Dėdiuojė paminklos
Veliuonuo (Jurbarka rajuons),
1930 m. Skulptuorios A. Šim-
kūns. Restaurouts 2017 m.,
restauratuorios K. Norkūns.
Mukienės Danutės portėgrapėjė

Žemaitiu Kalvarijės Švč. Mergelė Marijė su Vaikelio (Kūdėkio). Portėgrapėjė iš RKIC archīva

ISTORIJA
LITERATŪRA
SUKAKTYS
MUZIEJAI
TRADICIJOS
KULTŪRA

ŽEMAIČIŲ

žemė

2024 / 4 (135)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

8–10

66–67

65

2–7

- 2–7 DONATA KAZLAUSKIENĖ. „Šiomet Žemaičių muziejus „Alka“ lankytojus pakvies į renovuotuose pastatuose įrengtas naujas ekspozicijas“
- 8 „Medalis „Tarnaukite Lietuvai“ – knygų apie Žemaitiją autorių, sudarytojų, spaudos bendradarbių Povilui Svėrežui“
- 8–10 DONATA KAZLAUSKIENĖ. „Povilas – unikali asmenybė, išsiskirianti ypatinga erudicija, plačiu akiračiu, profesionalumu“
- 10–13 JUOZAS VYŠNIAUSKAS. „Lyja lietus...“
- 14–16 KAZIMIERAS PRUŠINSKAS. „Du Žemaitijos ąžuolai“
- 17 GINTAUTAS ČIŽIŪNAS. „Narutavičių giminės genealogija“
- 18–21 KAZIMIERAS PRUŠINSKAS. „Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Stanislovas Narutavičius (1862–1932)“
- 22–27 KAZIMIERAS PRUŠINSKAS. „Telšiuose savo gyvenimo kelią pradėjęs Lenkijos prezidentas Gabrielius Narutavičius“
- 28–31 JURGITA ŽEMAITYTĖ. „Fizikui, akademikui, daugiaelektronų atomų teorijos kūrėjui Adolfui Juciui – 120“
- 32–44 JUOZAS MICKEVIČIUS: „Akademikas mylėjo ir tyrinėjo gimtąją Žemaitiją“
- 45–48 DONATAS TYTŪVA. „2024-iejai – Lietuvos dainų švenčių šimtmečio metai“
- 49 RUDIS EDVARDS. „Autobiograpijė“
- 50–57, 68 RUDIS EDVARDS. „Žemaitės esgivenessmā“
- 58–64 EUGENIJA TAMARĀ ARNASTAUSKIENĖ, DALIA DIRGĖLIENĖ, DANUTĖ MUKIENĖ, VIRGINIJA VALUCKIENĖ, ZIGMAS JUŠKEVIČIUS, ALVYDAS STRIČKA „Vilniaus žemaičių kultūros draugija. 2015 metai“
- 65 ŽEMAITITĖ JURGA. „Žemaitės šv. Mėsės, Žemaitiu Kalvarėjės kalnā Vėlniaus bažnīčiuos“
- 66–67 „Antuana de Sent Egziuperi „MAŽOUJI PRINCA“ jau galem skaititė žemaitėškā“

Šiomet ŽEMAIČIŲ MUZIEJUS „ALKA“ lankytojus pakvies į renovuotuose pastatuose įrengtas naujas EKSPOZICIJAS

Donata KAZLAUSKIENĖ

Žemaičių muziejui „Alka“ 2024-ieji – iššūkių kupini metai. Kasdienės veiklas papildo svarbūs, daug pokyčių žadantys darbai: į pavasarį atsidarysiantį Žemaičių vyskupystės muziejų Varniuose iš Telšių perkeliama Sakralinio paveldo ekspozicija. Renovuotame Žemaičių muziejuje „Alka“ jau baigiama įrengti nauja nuolatinė ekspozicija, kurią taip pat planuojama atidaryti šiemet. Kas pasiekta pernai, kokie pagrindiniai šių metų lūkesčiai, pasidomėjome apsilankę Žemaičių muziejuje „Alka“ ir susitikę su šiai įstaigai jau penktuosius metus vadovaujančia direktore EVA STONKEVIČIENE.

Iškalbingi skaičiai

„Lietuvos muziejai pastaraisiais metais sulaukia vis daugiau lankytojų. Ne išimtis ir Žemaičių muziejus „Alka“ (ŽMA). Nepaisant to, kad dėl vykdomų pastatų renovavimo darbų du mūsų padaliniai neveikė, pernai muziejuje sulaukta daugiau negu 38 tūkst. lankytojų. Šiandien muziejininkai, tenkindami kintančius visuomenės poreikius, siekdami ją sudominti įvairiomis veiklomis, laužo ilgą laiką apie jų darbą gyvavusius stereotipus. Siekiant aktualizuoti muziejinį objektą mes turime ieškoti kelio pas lankytoją per jo kasdienybę ir per tai, kas jam aktualu čia ir dabar. Pasiėkus lankytoją, jie ras kelią ir į muziejaus lobyną“, – pokalbį pradeda muziejaus direktorė E. Stonkevičienė.

Daugiau kaip devynias dešimtis metų gyvuo-

Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorė Eva Stonkevičienė. Nuotrauka iš muziejaus archyvo

jantis respublikinės įstraigos statusą turintis Žemaičių muziejus „Alka“ yra tapęs svarbiausiu Žemaitijos regiono muziejumi, jei neminėsime dar didesnę istoriją ir daugiau ekspozicinių padalinių turinčio, dabar jau Žemaitijos etnografiniam regionui priskiriamame Šiaulių mieste veikiančio respublikinio Šiaulių „Aušros“ muziejaus.

Žemaičių muziejuje „Alka“ įvairių muziejinių vertybių, pradedant archeologija, baigiant šiuolaikiniu menu, jau yra sukaupta beveik 156 tūkstančiai. Auginame lankytojų skaičių plėsdami paslaugų spektrą ne tik Telšių miesto Muziejaus gatvėje

„Šeimos portretas“. 1660 m. Dail. Jan van Wyckersloot (1643–1683). Žemaičių muziejus „Alka“. Fotografas Antanas Lukšėnas

Nauji varpai ŽMA Žemaičių vyskupystės muziejaus (buvusios Varnių kunigų seminarijos) bokšte; Telšiuose vykusios medalininkų stovyklos darbų parodoje. Žemaičių muziejaus „Alka“ nuotraukos iš muziejaus archyvo

esančiame pagrindiniame muziejaus pastate, bet ir kituose penkiuose ekspoziciniuose padaliniuose: Žemaičių kaimo muziejuje, Žemaičių vyskupystės muziejuje Varniuose, Telšių ješivoje, Rainių Kančios koplyčioje, Bernardinų vienuolyno komplekse veikusioje laikinojoje Sakralinio paveldo ekspozicijoje.

Muziejus siekia išsamiai ir įtaigiai supažindinti lankytojus su krašto kultūros palikimu, dvarų klestėjimo laikotarpiu, vertingu sakraliniu menu, Telšiuose gyvenusių žydų ir jų kultūros paveldo istorija, Žemaitiją sukretusių karų ir kitų negandų svarbiausiais įvykiais, Žemaitijos etnografinio regiono savitumu, čia gyvenančių žmonių buitimi, Žemaitukų veislės arklių genofondu. Vykdomė edukacinę veiklą, organizuojame renginius, popu-

liariname muziejaus rinkinius rengdami spaudai leidinius ir straipsnius, plėtojame kitą muziejinę veiklą. Visa tai miesto, rajono gyventojų bei jų svečių yra pastebima ir palankiai vertinama.

2023-aisiais muziejuje surengėme 298 edukacinius užsiėmimus. Juose sulaukta 5 156 dalyvių. Įvyko 150 ekskursijų, kurių metu su muziejaus eksponatais susipažino beveik 2 900 lankytojų. Pernai suorganizavome net 47 kitus kultūrinius renginius, kuriuose apsilankė beveik 10 tūkst. gyventojų. Tarp ryškiausių pastaraisiais metais muziejininkų suorganizuotų renginių paminėtinos Užgavėnės Žemaičių kaimo muziejuje, vieno eksponato parodos, veikusios Sakralinio paveldo ekspozicijoje, didelio visuomenės dėmesio sulaukusios poezijos, muzikos

(Nukelta į 4 p.)

Centre – Žemaičių muziejaus „Alka“ Žemaičių vyskupystės muziejus Varniuose. Nuotrauka iš UAB „Infes“ archyvo

2023 m. Telšiuose vykusios Žemaičių muziejaus „Alka“ suorganizuotos tradicinės amatų ir kulinarinio paveldo šventės „Žemaičių gyvastis“, kurioje dalyvavo ir svečiai iš Ukrainos bei Taivano, akimirkos. Žemaičių muziejaus „Alka“ nuotraukos iš muziejaus archyvo

ir kūrybos popietės „Bijūnams žydint“ bei „Jurginams žydint“, taip pat ir Europos archeologijos dienos, Telšių ješivos ekspozicijos atvėrimas lankytojams, Pasaulio teisuolių atminimo ženklo, skirto Žydų gelbėtojų atminimui įamžinti, atidengimo iškilminga ceremonija.

Bendradarbiaujant su kitais muziejais buvo parngtos ir eksponuotos jungtinės muziejinių vertybių parodos, įgyvendinti keli tarptautiniai projektai. Tai „39-oji tarptautinė medalio ir mažosios skulptūros kūrėjų stovykla Telšiuose“, amatų ir kulinarinio paveldo šventė „Žemaitiu gīvastis“, kurioje dalyvavo ir tautinės muzikos ir šokio grupė iš tolimojo Taivano, renginyje pristaciūsi nacionalines

Žydų gelbėtojų atminimui skirto Pasaulio tautų teisuolių atminimo ženklo (autorius Mindaugas Šimkevičius) atidengimo ant renovuoto Telšių Ješivos pastato sienos akimirka ir 2023 m. Telšiuose vykusios Telz Ješivos Rabino Sholem Ber Sorotzkinio ir jo studentų žydų stovyklos dalyviai bei šios stovyklos užsiėmimų akimirkos. Žemaičių muziejaus „Alka“ nuotraukos iš muziejaus archyvo

šalies tradicijas, arbatos gėrimo ceremoniją, Telšių ješivoje vyko Toros studijų stovykla, inicijuota Izraelio Aterat Shlomo ješivos bendruomenės. Partnerių teisėmis dalyvavome projektuose „Baltų kelias“ ir „Tarpautinis Chaimo Frenkelio vilos festivalis“.

Kur du stos, padarys daugiau

„Žemaičių muziejus „Alka“ teigiamai vertina tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir stengiasi būti atviru partneriams. Tai sukuria sąlygas ilgalaikiam ir produktyviam darbui. Kur du stos, padarys daugiau, todėl mūsų kolektyvo pozityvus požiūris į galimybę dirbti kartu su kitomis institucijomis sudaro galimybę užmegzti abipusiai naudingus ryšius su partneriais. Bendradarbiaujant su kultūros, meno, švietimo, ugdymo įstaigomis, klubais ir kt. institucijomis suorganizuota keletas konferencijų, vyko

parodų ir leidinių pristatymai, kiti kultūriniai renginiai, pilietiškumo pamokos.

Mūsų muziejaus pagrindą sudaro naratyvu grįstos vertingos eksponatų kolekcijos ir ekspozicijos, todėl ėmėmės įgyvendinti muziejų ekspozicijų mobilumo projektą, kurio rezultatas – parengtos eksponuoti dvi parodos: „Spalvingas Adomo Galdiko kūrinių lobynas“ ir „Žemaitijos dvarų perlai“. Jas lankytojams jau pristatėme Zėnavykų, Molėtų muziejuose ir Panemunės pilyje, o šių metų lapkričio mėnesį dailininkui A. Galdikui skirta paroda pakvies lankytojus į Alytaus kraštotyros muziejų“, – pasakoja E. Stonkevičienė.

(Nukelta į 6 p.)

„Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“. 1807 m. Dail. Pranciškus Smuglevičius (1745–1807). Žemaičių muziejus „Alka“. Fotografas Antanas Lukšėnas

Žemaičių muziejus „Alka“ Telšiuose (Muziejaus g. 31). Nuotrauka iš UAB „Infes“

Su potencialiais lankytojais ryšiai palaikomi ir virtualioje erdvėje. Nuolat aktuali informacija skelbiama oficialioje muziejaus internetinėje svetainėje ir socialinių tinklų paskyrose. Muziejui partnerio teisėmis dalyvaujant Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos projekte „Dvarų dokumentų skaitmeninimas“ skaitmeninimui buvo atrinkta ir susisteminta 500 vnt. dvarų dokumentų, per metus suskaitmeninta ir į Lietuvos integralią muziejų informacinę sistemą (LIMIS, www.limis.lt) įvesta duomenų beveik apie 1 300 pagrindinio ir pagalbinio fondo muziejinių vertybių (iš viso šioje sistemoje jau galima susipažinti su daugiau negu 14 tūkst. Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomų vertybių). Pernai buvo sukurtos ir paviešintos

4 virtualios parodos. Muziejaus informacija nuolat pateikiama ir kitose žiniasklaidos priemonėse. Aktualizuojant muziejuje saugomas vertybes ir vykstančius renginius spaudoje paskelbta 19 straipnių, parengti 47 pranešimai spaudai, 9 publikacijos, 10 televizijos ir radijo reportažų.

Pasivyti laiką

„Pastarojo penkmečio muziejaus paveikslą tapyčiau projektinės veiklos ir meninių vertybių kraustymo štrichais. Darbą muziejuje pradėjau kraustynėmis ir, tikėtina, jog panašiai baigsis ir darbo šioje įstaigoje pirmasis penkmetis – grįžtant lobynams namo į „Alkos“ muziejų bei Varnius.

Kartu su įgyvendintais muziejinės ir kultūrinės veiklos projektais galiausiai pasiekta finišo tiesioji ir vykdant du didelės apimties investicinius projektus – „Žemaičių muziejaus „Alka“ modernizavimas“ ir „Žemaičių vyskupystės muziejaus aktualizavimas, gerinant muziejinės kultūrinės veiklos įvairovę“. Šie projektai buvo finansuojami iš Europos regioninės plėtros fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų. Pastatų kapitalinio remonto darbus atliko generalinis rangovas UAB „Infes“. Vykdamas projektus buvo atnaujinamos ekspozicijos Žemaičių muziejaus „Alka“ pagrindiniame pastate Telšiuose, o Žemaičių vyskupystės muziejuje Varniuose varpinės bokštą praturtino keturi

ŽMA Žemaitijos kaimo muziejuje vykusių renginių akimirkos. Žemaičių muziejaus „Alka“ nuotraukos iš muziejaus archyvo

nauji varpai. Muziejaus atnaujinimo darbai – puiki galimybė kurti įdomią aplinką, pritaikant turimus kultūros resursus ir erdves šiuolaikiniam muziejų lankytojiui“, – pasakoja muziejaus direktorė.

Ji neslepia, kad pandemija bei investicinių projektų įgyvendinimo specifika kai kurių darbų tempus sulėtino, kad itin daug laiko pareikalavo bemaž 150 tūkst. eksponatų paruošimas ir perkėlimas į kitas saugojimo vietas. „Po šio mums tekusio ir gana sėkmingai įveikto iššūkio drąsiai galiu pasakyti, kad muziejaus kolektyvas pajėgus įgyvendinti mums keliamus svarbius uždavinius net ir laikinai neturėdamas patalpų, reiklingų muziejinei veiklai vykdyti. Tad... 2024-aisiais liko tik pavyti prarastą laiką. Netrukus prasidės tikrasis muziejaus gyvenimas. Esu dėkinga kiekvienam, kuris savo darbu prisidėjo ir prisideda prie svarbiausio Žemaitijos muziejaus vardo pateisinimo“, – sako E. Stonkevičienė, kartu pažymėdama, jog šio amžiaus muziejaus pagrin-

dą sudaro ne tik turimos sukauptos vertybės ir čia esanti materialinė bazė. Muziejaus progresas daug kuo priklauso nuo čia dirbančių specialistų išsilavinimo, kūrybiškumo, jų teisingo požiūrio į darbą, nuo to, kas vyksta greta. Ne mažiau reikšminga ir tai, kokia muziejaus aplinka, kaip lankytojus sutinka, kaip su jais pasisveikina ekspozicijų konsultantai, ar patrauklus patalpų interjeras, ar įdomios interakcijos. Svarbu ir kad čia būtų informatyvūs ekspozicijų aprašai, vyktų įtraukios ekskursijos, pagaulūs edukaciniai užsiėmimai, būtų vykdoma kokybiška komunikacija.

Medalis „TARNAUKITE LIETUVAI“ – knygų apie Žemaitiją autoriui, sudarytojui, spaudos bendradarbiui POVILUI ŠVEREBUI

Lietuvos Respublikos Seimo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalio „Tarnaukite Lietuvai“ kandidatų vertinimo komisija šių metų vasario 13 d. posėdyje nutarė 2024-aisiais Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medaliais „Tarnaukite Lietuvai“ apdovanoti 16 Lietuvos mokslininkų, visuomenininkų, kūrėjų. Tarp jų yra ir žemaičių. Vienas jų – žurnalo „Žemaičių žemė“ bendradarbis Povilas Šverebas. Jam medalis skirtas už visuomeniškai aktualią publicistiką, ugdančią tautiškumą ir dvasines vertybes.

Medalis „Tarnaukite Lietuvai“ skiriamas siekiant skatinti Lietuvos visuomenę ir užsienio lietuvių bendruomenę neatlygintinai dirbti valstybės labui ir jos gerovei, reikšti ir įgyvendinti pozityvias idėjas, brandinančias visuomenės pilietiškumą, tautinę savimonę ir kultūrinį sąmoningumą. Medalis už visuomeninę veiklą skiriamas fiziniams ir juridiniams asmenims –

Lietuvos Respublikos Seimo Gabrielės Petkevičaitės-Bitės atminimo medalis „Tarnaukite Lietuvai“

Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečiams, piliečių bendruomenėms, asociacijoms ir kitiems asmenims, atitinkantiems medalio skyrimo kriterijus. Kandidatūras medaliui teikia valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, asociacijos, mokslo, mokymo, kultūros įstaigos, piliečių bendruomenės, labdaros organizacijos ir kiti juridiniai asmenys.

„POVILAS – unikali asmenybė, išsiskirianti ypatinga erudicija, plačiu akiračiu, profesionalumu“

Donata KAZLAUSKIENĖ

Povilas Šverebas – istorikas, pedagogas, švietėjas, knygų autorius, sudarytojas, redaktorius, Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakulteto dėstytojas, spaudos bendradarbis, visuomenininkas, turintis ir nemažą muziejininko darbo patirtį. Jis dažnai dalyvauja mokslinėse ir švietėjiškose konferencijose, radijo ir televizijos laidoose, skaito viešąsias paskaitas. 1993 m., įkūrus Žemaičių akademiją, aktyviai įsitraukė į jos veiklą. Kartu su VDA profesoriumi Adomu Butrimu jis suorganizavo ekspedicijas ir konferencijas Sedoje bei Renave. Yra parašęs ir išleidęs dvi monografijas, sudaręs, spaudai parengęs 7 knygas, paskelbęs apie

P. Šverebas (trečias iš kairės) Rundalėje (Latvija) su studentais. 2021 m. Nuotrauka Kristianos Petkutės

80 mokslinių ir daugiau kaip 100 mokslo populiarinimo straipsnių, apie 200 kitų publikacijų Lietuvos istorijos, Žemaitijos paveldo, iškilių asmenybių, švietimo raidos temomis.

Povilas gimė 1958 m. gegužės 4 d. Mažeikių ra-

P. Šverebas skaito pranešimą 2023 metais Pikelių Švč. Trejybės bažnyčioje (Mažeikių r.) vykusioje konferencijoje. Vacio Vaivados nuotrauka

jono Padvarninkų kaime. Nuo pusės metų gyveno Sedoje (Mažeikių r.). Dar tebelankydamas mokyklą jis 1972 m., norėdamas geriau pažinti gimtąjį kraštą, pradėjo keliauti po Sedos apylinkes. Surengęs pirmąjį pažintinį dviračių žygį į Renavo dvarą šia keliavimo bei krašto pažinimo aistra užkrėtė ir savo draugus. Vėliau jo išvykų maršrutai apėmė ne tik Žemaitiją, bet ir kitus Lietuvos etnografinius regionus, jis važinėjo po Latviją, Estiją, Rusijos Kaliningrado sritį. Šių žygių metu surinkta medžiaga jam labai praverčia dabar rengiant publikacijas.

„Norėdamas supažindinti visuomenę ir populiarinti kultūros paveldą, dažnai rengiau ir publikavau straipsnius kultūros paveldo temomis, organizavau kultūros paveldo tvarkymo talkas. Siekdamas įtraukti kuo daugiau jaunimo, pradėjau Tirkšliuose, Mažeikiuose, Žemalėje rengti viktorinas vaikams „Pažinkime gimtąjį slenkstį“ – savo patirtis vardija Povilas, kurį dažnai gali išgirsti ir skaitant paskaitas įvairaus amžiaus klausytojams apie Mažeikių rajono istoriją, šio krašto paveldą bei legendas.

Daugelį metų dirbdamas neatlygintinai P. Šverebas tapo populiariausiu gidu Mažeikių rajone, laikraščio „Būdas žemaičių“ surengtame konkurse pelnė Europietišiausio žmogaus vardą.

Vertingi moksliniai atradimai

Jau tris dešimtmečius aktyvi P. Šverebo visuomeninė veikla ir laiko sąnaudomis neišmatuojamas atsidavimas darbui prisideda prie visuomenės tautiškumo ir dvasinių vertybių ugdymo. Jo surasta nauja faktografinė medžiaga reikšmingai papildė, patikslino iki šiol viešai skelbtas kai kurių iškilių asmenybių biografijas. Pavyzdžiui, jis surado Dionizo Poškos krikšto metriką ir patvirtino Vytauto Vanago keltą hipotezę, kad D. Poška yra gimęs Žemalės parapijoje, o ne Skaudvilės ar Kaltinėnų. Domėdamasis, kodėl Vytauto Mačernio ankstyvojoje poezijoje viltis grumiasi su resignacija, išsiaiškino, kad mokydamasis Sedos vidurinėje mokykloje poetas susirgo džiova ir kad tai neabejotinai turėjo įtakos jo kūrybai. Jis dokumentais įrodė, jog Lenkijos prezidentas Gabriėlius Narutavičius ir jo brolis – Lietuvos Vasario 16-osios akto signataras Stanislovas Narutavičius yra gimę ne Telšių rajono Brėvikių dvare, bet Telšiuose. Paminėtini ir P. Šverebo vykdyti visų Telšių valdžios vidurinės amatų mokyklos direktorių biografijų tyrimai, reikšmingais faktais papildytos Telšiuose mokslus ėjusių tokių menininkų kaip dailininkas Vincas Kisarauskas, architektas Edmundas Stasiulis, dirigentas Ramutis Balčiūnas biografijos, išsiaiškinta meškos atvaizdo atsiradimo Telšių miesto herbe istorija.

Lietuvos kultūros tyrimų instituto Sakralinio meno paveldo skyriaus vadovė dr. Gabija Surdokaitė-Vitienė yra pažymėjusi, kad P. Šverebas Lietuvos kultūros tyrimų istorijai svarbus ne tik savo moksliniais tyrimais, bet ir publikacijomis, paskelbtomis regioninėje spaudoje: „Šie mokslo populiarinimo darbai išsiskiria ypatingai gausiu archyvinės medžiagos naudojimu, kritišku jos vertinimu, nauja faktografija bei mokslinėmis įžvalgomis. Ypatingos pagarbos nusipelnė P. Šverebo darbas lokalinuose archyvuose. Šio kruopštaus darbo dėka buvo atitaisyta ne viena gana plačiai ankstesnėse publikacijose paplitusi klaidinga mintis“.

Du dešimtmečiai Vilniaus dailės akademijos bendruomenėje

Prof. A. Butrimas, dirbdamas VDA prorektoriumi menui ir mokslui, įvertino P. Šverebo gebėjimus, darbštumą, atsakingumą ir 2005 m. jį pakvietė

(Nukelta į 10 p.)

P. Švėrebas Kretingos muziejuje veda ekskursiją studentams. 2017 m. balandžio 7 d. Gabrieliaus Kuliešiaus nuotrauka

dirbti į VDA leidyklą, kurioje Povilas dirba iki šiol. Nuo 2007-ųjų jis dėstytojauja VDA Telšių fakultete, o nuo 2016-ųjų eina ir VDA Taikomųjų kultūros paveldo tyrimų ir konservavimo centro tyrėjo pareigas. Jis ne tik pats aktyviai dalyvauja mokslinėje veikloje, bet į ją įtraukia ir vietos geriausius kraštotyrininkus bei fotografus, yra užmezgęs ryšius su Rundalės rūmų (Lavija) muziejumi.

Gyvendamas Telšiuose P. Švėrebas savo sukaupimą patirtį perduoda studentams, daug dėmesio skiria paveldo pažinimui ir jo tyrimams. Jis yra tapęs kelių krašto istorijos tyrimais užsiimančių kartų jungiančiąja asmenybe. Rengdamas spaudai straipsnius ir knygas Povilas sėkmingai bendradarbiauja su įvairių sričių tyrėjais, skirtingose aukštosiose mokyklose ir institutuose dirbančiais mokslininkais.

VDA Meno ir mokslo prorektorius dr. Marius Iršėnas pažymi, kad „Povilas Švėrebas yra unikali asmenybe, išsiskirianti ypatinga erudicija, plačiu akiračiu, profesionalumu ir universalumu. Jo tyrimai yra platus, aprėpiantys ne tik bažnyčių varpų, bet ir parapijų, jų tradicijų, dvarų ir švietimo istoriją. Vadovaudamas VDA leidyklai, turėjau progą ne tik susipažinti su P. Švėrebo moksliniais darbais, juos recenzuoti, bet ir giliau pažinti jų autoriaus žmogiškąsias savybes – atsidavimą darbui, kuklumą, kruopštumą ir geranoriškumą. Jo darbai ir veikla brandina visuomenės pilietiškumą, tautinę savimonę ir kultūrinį sąmoningumą“.

LYJA LIETUS...

Juozas VYŠNIAUSKAS

Nuotraukos autorius

Pradėjus rašyti pamąstymus apie Napoleono Reimonto-Laumiškio gyvenimą ir kūrybą, kažkodėl pirmiausiai iškilo vaizdiniai iš Romualdo Granausko apsakymo „Trys vienvėdis“, kuriame piešiamas pirmyn ir atgal skraidančio varno, prie būdos pririšto šuns ir juo besirūpinančio vienišo senuko gyvenimas, tarpusavio ryšiai ir konkretūs kiekvieno matymai, išgyvenimai. Negali atsistebėti rašytojo jautrumu, pastabumu, meistriškumu, atrodo, lyg jis pats būtų gyvenęs tokioje vienvėdyje ir likimo bei gamtos duotoje duotybėje.

Nežinau, ar Napalys šį apsakymą skaitė, tačiau jis eiluoja ir, pirštais bėgiodamas po akordeono klavišus, dainuoja apie visų nemylimą juodąją varnelę ir apie žmonių keikiamą, iš kitų augalų aki-vaizdžiai išskiriamą, niekaip prie gėlių nepritampančią dilgėlę. Jos nei į puokštę kas įkomponuos, nei į vazą pamerks... Napalys iki gaudumo jautriai dainuoja apie lietų – „Lyja lietus...“ Apie lietų, o ne apie saulę, kurios išsiilgę ir negalintys besulaukti tautiečiai vis laksto į saulėtąją Ispaniją. Jam ir čia, Lietuvoj, Žemaitijoj, kur lietūs lyja, gera, sava.

Čia jo gimtasis Laumių kaimas, kuriame kažkada basos, palaidais plaukais laumės bėgiojo, maudėsi, žlugtą skalbė jų vardo ežere. Čia, šalia Pragulbos upe-lės, ištekančios iš minėto ežero, – jo gimtoji sodyba, trobelė, į kurią tuščią ir niekam nebereikalingą sugrįžo po kelių dešimtmečių klajonių. Čia dar buvo visai į žemę nesusmegęs tvartelis, čia jo tebelaukė vaikystės šaltinis Pragulbos atskardyje, šalia sodybos esanti ankstesniųjų kartų kaimo kapinaičių iškiluma. Jas Napalys paženklino Barstyčių kapinėse atitarnavusiu antkapiniu paminklu, suręstu ažuoliniu kryžiumi.

Šiose vietose, prie Laumių ežero, 1756 m. gimė Antanas Klementas, podonelaitinės – Dionizo Poškos ir Antano Strazdo – kartos poetas. Eiliuotojo tėvas Simonas, manoma, kad buvo vengras, čia atsikraustė iš Ukrainos (Volynės), čia jis vedė, Žemaičių Kalvarijos parapijoje valdė Laumių dvarą, kuriam priklausė šešios baudžiauninkų šeimos, malūnas bei

N. Reimontas-Laumiškis Skuode ir čia eksponuotos jo skulptūros fragmentas. 2018 m.

karčema. Vandens malūnas galėjo stovėti tik prie tos pačios Pragulbos, išbėgančios iš Laumių ežero.

Bajorų luomui priklausęs poetas A. Klementas užaugęs turėjo šiam luomui būdingas pažiūras bei įpročius, nors nevensgė iš to savo luomo žmonių, kurių daugelį pranoko savo plačiu akiračiu bei įvairresniais interesais, ir pasišaiptyti. Jaunystėje iš tėvo ir motinos jis perėmė aistrą medžioklei, o advokataudamas susibičiuliavo su taurele. Į jo namą, kurio kietas vadintas Rymu, Telšiuose, Masčio pakrantėje, dažnai rinkdavosi „geradėjai“ pasėdėti prie alaus užbono. Antanas nemažai keliavo. Žiupsnelis jo kūrybos 1972 m. sudėta į knygelę „Žemaitiška giesmelė“.

Napoleonas Reimontas (Freimontas) dar tebespėlioja, kur galėtų būti jo protėvių šaknys. Iš pradžių manęs, kad Prūsų žemėje. Vėliau sustojo ties mintimi, kad savo giminės šaknų reikėtų ieškoti Livonijoje, Kurše, kuriame ne vienam šimtmečiui buvo įsitvirtinę Kalavijuočių ordino palikuonys. Ir šiandien jo giminaičių esama Latvijos pusėje bei Žemaitijoje palei pat sieną su kaimynine valstybe.

Napalio mama, pirmaisiais kolūkinės santvarkos dešimtmečiais viena auginusi keturis vaikus, tikriausiai pastebėjo, pajautė didelius sūnaus Napalio gabumus, jo jautrumą aplinkai, supantiems garsams, todėl ryžosi jį leisti mokytis muzikos. Ne pas kaimo muzikantą, o į už trisdešimties kilometrų esantį Skuodą, kuriame neseniai buvo pradėjusi veikti muzikos mokykla. Joje jis gavo gana gerą pradžią, kuri neilgai trukus pravertė kartu su draugais grojant kaimo gegužinėse, jaunimo susibūrimuose, šokių vakarėliuose.

Dabar, jau sulaukęs brandaus amžiaus, jis, po-

N. Reimontas-Laumiškis (centre) kartu su savo bičiuliais groja Kivyluose 2017 m.

etas ir dainų kūrėjas bei atlikėjas, geba kūriniuose subtiliai, net meniškai, pasišaiptyti, pasijuokti iš savo gyvenimo nesklaidumų, ydų, paklydimų. Savo širdies sopulius jis išlieja muzikos garsais, dainos žodžiais. Šiandien muzikuoti ir dainuoti jam padeda birbyne ir klarnetu grojantis geras bičiulis ir pusbrolis Kazimieras Martinkus, bei jo bendramintė, meniškos sielos moteris Benadita Skaivydienė, mokanti prakalbinti klarnetą ir akordeoną. Sueję būrin jie dažniausiai muzikuoja tik sau, savo sielų atgaivai. Benaditos vairuojamu automobiliu važiuoja pagroti, padainuoti, kitų paklausti į poezijos popietes, kitus renginius.

Sugrįžęs tėviškėn duoną Napalys užsidirba pagal užsakymus remontuodamas namus ir butus, statydamas jo sukurto specifinio stiliaus pavėsines. Jis daro ir kryžius, kopyltėles, drožia šventųjų

(Nukelta į 12 p.)

N. Reimonto-Laumiškio sukurta skulptūra ir skulptūrų fragmentai. 2018 m.

statulėlės. Stambesnių drožinių dirbtuves įsitaisė po šimtametės trešnės plačia laja, ten iš celofaninės plėvelės įrengdamas dvišlaitę palapinę. Antrąją duoną – bulveles – užsiaugina pats. Sodybos prieigas ir kiemą nušienauja avių būrelis. Šeimininko sukaltose būdose glaudžiasi pora amsinčių ištikimų sargybinių. Iš jo namų pėstute pasiekiami globalėjančiame pasaulyje pamažu tirpstantys, bet dar neišsibarstę Barstyčiai.

Nuo 1974-ųjų metų giliau ir paviršutiniškiau, priklausomai nuo gyvenimo aplinkybių, nenustojau domėtis tautodaile Skuodo rajone, jos raida bei kūrėjais. Kai dvidešimt pirmojo amžiaus pradžioje Skuodo muziejaus vienoje ekspozicijoje pamačiau iš išdrožtų netradicinio stiliaus žmonių figūrėlių sukonstruotas, sudėliotas kompozicijas, dydžiu ir

forma primenančias per atlaidus apie bažnyčias nešiojamus altorėlius, nustebau ir suklausau. Autorius negirdėtas, jo drožyba anksčiau nematyta. Iš kur jis? Iš Šiaulių. Kokių aplinkybių dėka jo kūrybą eksponuojama Skuode? Todėl, kad dabar menininkas gyvena netoli Barstyčių – Laumėse. Ar tikrai? Ar šis reikalas nekvepia kokia nors manipuliacija, reklama? Tokios mintys tada, pirmą kartą susidūrus su Napalio kūryba, apniko mane. Na o išgirsti jo dainuojamąją poeziją man pasisekė gerokai vėliau – tik prabėgus keleriems metams.

Aptakias žmonių figūrėles Napoleonas drožia iš klevo, raudonmedžio, ąžuolo, uosio, liepos, net iš alksnio ir drebulės. Kokį medį konkrečiu atveju į rankas imti, lemia medienos spalva, derinimas prie kitų kompozicijos elementų. Jų forma, pagal

N. Reimontas-Laumiškis 2017 m.

mane, artima iš šiaudelių surinktiems ir tvirtu siūlu surištiems žaisliukams, kuriais dabinamos Kalėdų eglutės. Kartais ji artima šiaudų prikimštai piršlio iškamšai – tokiai išpūstai su apvalia (net iš prakiurusio kamuolio) galva, prie rankogalių ar kelių galų prisiūtomis pirštinėmis, vilnonėmis kojineėmis ar visiškai be jų. (Piršlio iškamša būdavo kariama ir galiausiai sudeginama vietoje piršlio melagio per tradicines vyresniosios kartos vestuves).

Napalio daugiafigūriniai kūriniai (kompozicijos) turi sunkiai įmenamą, autoriaus išmoningai užmaskuotą paskirtį, funkciją. Pavyzdžiui, viena skirta pilno turinio buteliams laikyti, saugoti, kita – brangiems daiktams, relikvijoms pasidėti.

Užsiminiau apie altorėlius. Tikruose altoriuose turi būti kokio nors šventojo kaulo gabalėlis, atplaišėlė. Gal dėl šios žinios, o gal dėl visai nenuspėjamų aplinkybių Napoleono Reimonto-Laumiškio daugiafigūrių kompozicijų ažūre aš įžiūriu tūkstančių tūkstančius Egipto piramidžių statytojus, žuvusius per visus užkariavimus, gynybinio pobūdžio mūšius, tuos, kurie kasė Baltosios–Baltijos jūrų kanalą...

Palei savo sodybą Napalys sodina medžius, žaliaspygles eglutes, nors gerai žino, kad jos jam nebeužaus, kad jų subrandinta mediena nebepasinaudos. Sodina, nes jų augime gyvens, dainuos, kurs.

Menininkas rūko. Kai užbrėžęs degtuką užsidega cigaretę, lyg iš gėdos, kad šitaip elgiasi, save nuodija, susigūžia, pritūpia, prisilenkia prie žemės. Tuo metu su pašnekovu, jei reikia, kalba ne iš aukšto, o iš žemai, iš apačios, iš kažkokios gilumos žvelgdamas į viršų. Bendrose fotografijose jis pakraštėlyje, palei šonus nuleistomis alkūnėmis tarsi stengiasi save dar

labiau suspausti, kad nuo kitų liktų nors mažas tarpelis. Jis, kai negroja ir nedainuoja, tylesnis už žuvį, plonesnis už smilgą, žemesnis už žolę.

Lyja lietus... O mes stovim ir tylim. Lyja lietus...

2017 m. kovo 26 d.

P. S.: Napoleonas Reimontas-Laumiškis gyveno, kūrė 1958–2024 metais.

***

2024 m. vasario mėnesį Skuodo rajono savivaldybės Romualdo Granausko viešosios bibliotekos interneto svetainėje paskelbtame nekrologe (adresas: <https://byt.lt/7nlO7>) N. Reimono-Laumiškio bičiuliai rašo: „*Autentiškos bardo Napoleono dainos skambėjo ko ne visuose Skuodo literatų klubo „Nojus“ renginiuose ir susijimuose. Originalios Napalio dainos papuošė ne tik mūsų rajono renginius bet ir daugelį Lietuvos literatų susiejimų ir visada jo muzika ir dainos buvo pilnos savito gražumo ir energijos, mylimos publikos...*

Krašto literatai, Skuodo rajono savivaldybės R. Granausko viešosios bibliotekos kolektyvas ir Skuodo žemaičių draugijos bendruomenė prisimins Napalį, kupiną humoro, dainingą ir šiaip geros dūšios žmogų, atlikusį savos kūrybos topinius šlagerius – „Dilgėlė“, „Gyvenimo kelias“, „Lyja“ ir kt.

Nuostabiais akordeono garsais ir humoristine poezija lepindavęs Žemaitijos bardu vadinamas Napoleonas Reimontas-Laumiškis savo eilėse saviironijos, sarkazmo pagalba nebijojo gvildinti rimtų, gyvenimiškų problemų („Pamata straini – nusėšpsa, / Baguotam – labas pasakīs. / Vò mon, nabagou, kas belėka? / Eso tuoks biednos, tuoks kvailīs.“). [...]

Daugiau informacijos apie liaudies menininką, savamokslį medžio drožėją, muzikantą, autorinių dainų kūrėją ir atlikėją Napoleoną Reimontą-Laumiškį, daugelio Napalėliu vadintą, jo gyvenimokelį, kūrybą yra paskelbta portalo YouTube vaizdo-garso įrašuose (adresai: <https://www.youtube.com/watch?v=3l4brXQ7HrI>; <https://www.youtube.com/watch?v=dXhel0dUUKY>; <https://www.youtube.com/watch?v=euKgqDNFbqc>; <https://www.youtube.com/watch?v=EchVQs26TRg>). Čia galima pasiklausti ir jo atliekamų dainų, pamatyti daugiau jo sukurtų medžio drožinių.

Du ŽEMAITIJOS žemės AŽUOLAI

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Brolių Stanislovo ir Gabrieliaus Narutavičių šeima

Tarp iškiliausių iš Žemaitijos kilusių žmonių, savo gyvenimą susijusių su politika, – iš Telšių kilę broliai Stanislovas ir Gabrielius Narutavičiai. Stanislovas (1862–1932) – advokatas, visuomenės veikėjas, 1905 metų revoliucijos dalyvis, Alsėdžių Respublikos prezidentas, Vilniaus Didžiojo Seimo atstovas nuo Alsėdžių, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras, tautosakos rinkėjas. Gabrielius Narutavičius (1865–1922) – mokslininkas, inžinierius, profesorius ir politikas, Lenkijos prezidentas nuo 1922 m. gruodžio 11 d. iki gruodžio 17 dienos (kitais metais mes kartu su lenkais turėtume paminėti jo gimimo 160-ies metų sukaktį).

Kas šiuos du šviesius, mokslui ir politikai, savo idėjų įgyvendimui atsidavusius vyrus išugdė?

Broliai gimė bajoriškas šaknis turėjusioje Jono Narutavičiaus (g. ~ 1823.04.23, m. 1866 m.) ir Viktorijos Ščepovskytės Narutavičienės (g. 1832.02.23, m. 1908.06.01) šeimoje. Jonas Narutavičius buvo

Brėvikių dvaro Ponų namas XX a. 4 deš. Fotografas Juzefas Perkovskis (1896–1940). Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose

Telšių pavieto rinktas teisėjas, Brėvikių dvaro seniūnas, savininkas.

Brėvikių dvaras yra Telšių rajone, apie 3 km į

Telšiai (Maščio ežero pakrantė). Dail. Aleksandras Brinza. Kūrinio originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ Telšiuose

Bajorų Narutavičių herbas

rytus nuo Plungės rajono Alsėdžių miestelio. Šis dvaras kaip atskiras ūkinis vienetas istoriniuose šaltiniuose pradėtas minėti 1592 m., kai po vedybų Šarnelės dvaro savininkas savo žmonai padovanojo Brėvikių apylinkėse buvusias jam priklausiusias valdas. Jos kaip privačios čia išliko ir vėlesniais metais. XVI a. jų šeimininkai yra buvę vienos seniausių Žemaitijos bajorų giminės atstovai Mitkevičiai, vėliau, XVII–XVIII a., dvarą valdė Šondzės, Nagurskiai, Milaševičiai, Gurskiai, Pilsudskiai. Narutavičiai Brėvikiuose įsikūrė XIX a. pr., šią valdą perėmę iš Pilsudskių.

1813 m. Brėvikių dvarą Gabrieliaus ir Stanislovo Narutavičių senelio Stanislovo Antano (Aleksandro) Narutavičiaus žmonai Anai Palagėjai Kasakauskaitei motina užrašė kaip kraitį. Bajorų Narutavičių giminė herbą gavo 1413 m. Horoldės aktų metu. Narutavičių laikais Brėvikių dvarui iki 1930 m. priklausė apie 500 hektarų. Tuo metu jo šeimininkai daugiausiai vertėsi pienininkyste. 1931 m. dvaras buvo padalintas. Tada metu čia gyvenusiam Lietuvos nepriklausomybės akto signatarui Stanislovui Narutavičiui buvo palikti 285 hektarai žemės. Sovietmečiu Brėvikių dvaro ponų name veikė mokykla ir parduotuvė.

Stanislovo ir Gabrieliaus tėvas Jonas Narutavičius dalyvavo 1863 m. sukilime, kovojo prieš Rusiją ir nukentėjo nuo carinės valdžios – po sukilimo buvo nuteistas vieneriems metams laiko kalėti. Jis mirė anksti – tada Gabrieliui buvo vieneri, o Stanislovui ketveri.

Gabrieliaus motina Viktorija Ščepovskytė Narutavičienė buvo trečioji J. Narutavičiaus žmona. Jonas ir Viktorija, gyvendami santuokoje, susilaukė jau minėtų dviejų sūnų – Stanislovo ir Gabrieliaus. Po vyro mirties šeima pateko į gana sunkias materialines sąlygas, grįžti į Narutavičių giminei priklausiusį Brėvikių dvarelį jie negalėjo, nes jis buvo išnuomotas. Tada Viktorija su savo sūnumis barono A. Ronnės pakviesti apsigyveno jo dvare Renave (Mažeikių r.).

Augindama vaikus net ir pačiomis nepalankiausiomis aplinkybėmis V. Narutavičienė neprarado vilties išmokslinti juos ir išauklėti dorais žmonėmis. Būdama išsilavinusi, įtakojama Apšvietos epochos filosofijos, ji darė didelę įtaką savo vaikų pasaulėžiūros raidai.

Itin svarbus vaidmuo ugdant berniukus teko ir žinomam pirmųjų lietuviškų kalendorių leidėjui, pedagogui, poetui, publicistui, vertėjui Laurynui Ivinskiui (1810–1881). Šio liaudies švietėjo biografė Danutė Petkevičiūtė 2001 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos išleistoje knygų serijos „Žemaičių praeitis“ devintoje knygoje „Renavas“ išspausdintame straipsnyje „Laurynas Ivinskis Renave“ (p. 159–168) trumpai apžvelgia aplinkybes, kaip XIX a. pab. L. Ivinskis atsidūrė dabartinio Mažeikių rajono teritorijoje anuo metu klestėjusiame Renavo dvare ir

(Nukelta į 16 p.)

Iš kairės: Renavo dvaro sodyba 1875 m. Napoleono Ordos (1807–1883) piešinys; paminklas Laurynui Ivinskiui (1810–1881). Autorius – skulptorius Petras Povilas Aleksandravičius (1906–1997). Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Broliai Roennės (iš kairės): Antanas, Eugenijus ir Feliksas. Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

čia jam tekusią misiją mokytį ir auklėti J. ir V. Narutavičių vaikus.

D. Petkevičiūtė rašo, kad L. Ivinskis jau ir iki 1868-ųjų, kai atvyko į Renavo dvarą, palaikė ryšius su jo šeiminiu – bajorų maršalka Antanu Rönne (Roenne, 1794–1877), kad jį, kaip „*sumany, darbštų, jau pasižymėjusį gamtininką, buvusios Rietavo agronominės mokyklos mokytoją [...] traukė įvairiausių augalų pilnas Renavo parkas – puiki perspektyva jo gamtos mokslo, botanikos tyrinėjimams ir praktiniams herbarijų sudarymo darbams. [...]*

Tačiau į Renavą L. Ivinskis atvyko pakviestas visų pirma kaip namų mokytojas. Juo ir buvo per visus tuos trejus metus. Prielaida, kad švietėjas galėjęs mokytį A. Roenne vaikaičius, nepasitvirtino – baronas Renave vaikaičių neturėjo. 1814 m. vedęs O. Gorskytę, L. Ivinskio atvykimo laiku jis buvo našlys. Netekęs mylimos dukters, Renavo savininkas ėmėsi

globoti jos vaikystės dienu drauge Viktoriją Ščepovskytę (vėliau ji ištekėjo už Telsių teisėjo Jono Narutavičiaus iš Brėvikių dvarelėlio). Kai po ligos mirė V. Ščepovskytės-Narutavičienės vyras, jau išnuomotų Brėvikių savininkas, A. Roenne pasikvietė jo našlę į Renavą drauge su dviem jos mažamečiais sūnumis – Stanislovu ir Gabrieliumi. Berniukus, J. Narutavičienės liudijimu, ir mokė L. Ivinskis, „žinomas lietuvių rašytojas ir patriotas“ [Narutavičienė J. 1994. P. 46]. Šį faktą patvirtina ir Stanislovo Narutavičiaus biografai, pagarbiai tardami, jog pirmą išsilavinimą S. Narutavičius (1862–1932) gavo iš savo namų mokytojo Lauryno Ivinskio, lietuvių švietėjo, „kuris įskiepjo jam meilę lietuvių kalbai ir žemaičių tautosakai“ [Lossowski P. 1997. S. 258]. [...] Jaunesnįjį jo brolių Gabrielių Narutavičių (1865–1922), L. Ivinskis, prabėgus vieneriems metams Renave, galėjo mokytį pirmųjų abėcėlės raidžių ir skaitymo. [...]

Apie 1870-uosius metus V. Narutavičienė su vaikais Stanislovu ir Gabrieliumi išvyko iš Renavo ir apsigyveno Liepojoje, kur Stanislovas Narutavičius pradėjo mokytis gimnazijoje. Čia jų šeimą ir toliau rėmė A. Roenne, kuris prieš mirtį Narutavičiams užrašė dalį savo kapitalo.

Narutavičiams iš Renavo išvykus į Liepoją, kaip „talentingą pedagogą 1871 m. rudenį pasikvietė į Šiaulius grafas V. Zubovas – kaip namų mokytoją savo sūnui Vladui Zubovui“.

Bene svarbiausia priežastis, kodėl V. Narutavičienė iš Lietuvos išvyko į Latviją buvo ta, kad ji nenorėjo, jog jos vaikai Lietuvoje lankytų rusišką mokyklą (po 1863 m. sukilimo Latvijoje rusinimas buvo silpnėjęs negu Lietuvoje ir Lenkijoje).

V. Narutavičienė kartu su savo sūnumis iš Liepojos į Brėvikių dvarą dar buvo sugrįžusi. Tada jo pastatai jau atrodė liūdnokai. Stanislovas, baigęs savo politinę karjerą Kaune, įsikūrė Brėvikiuose, dvarą atnaujino ir čia gyveno iki savo mirties.

Bonifaco Vengalio nuotrauka

NARUTAVIČŲ giminės genealogija

Parengė Gintautas ČIŽIŪNAS

Lietuvos nepriklausomybės akto (1918 m. vasario 16 d.) signataro Stanislovo Narutavičiaus (1862–1932) ir po Pirmojo pasaulinio karo pirmojo Lenkijos Respublikos prezidento Gabrieliaus Narutavičiaus (1865–1922) tėvas buvo Jonas Narutavičius (gimė ~ 1823.04.23, mirė 1866 m. Lenkijoje). Jis buvo telšiškio Antano (Aleksandro) Narutavičiaus (g. ~ 1792.02.09, m. 1880 m. Vokietijoje) ir iš Vilniaus kilusios grafitės Palagėjos Kasakauskaitės Narutavičienės, Bower St. Clair, g. 1797.09.19, m. 1881.08.29 Lignevelyje (Belgija), sūnus.

Jonas Narutavičius turėjo du brolius – Karolį Joną Narutavičių ir Izidorių Narutavičių, seserį Pauliną Narutavičiūtę Anusevičienę ir keturis įbrolius – Stanislovą Grahama Bower St. Claire, Robertą Feliksą Bower St. Clair, Jokūbą Bower St. Clair, Aleksandrą Bower St. Clair) ir įseserę Olgą Bower St. Clair.

Jonas Narutavičius buvo vedęs tris kartus. Gyvendamas santuokoje su Ona Juzefa Narbutaite Narutavičiene (g. 1822 m., m. 1850.06.28) jis tapo dviejų vaikų tėvu – sūnaus Kazimiero Dominyko Narutavičiaus (g. 1847 m., m. 1918 m.) ir dukters Onos Narutavičiūtės Giževskienės / Gniževskienės (g. 1849 m., m. 1923 m.).

Gyvendamas su antrąja žmona – Oktavija Sakelaite / Sakalyte Narutavičiene (g. 1826 m., m. 1858.09.04) Jonas Narutavičius vaikų nesusilaukė.

Trečią kartą jis buvo vedęs Renave gyvenusių Ipolito ir Elenos Ščepovskių (lenk. *Szczepkowski*) dukrą Viktoriją Ščepovskytę Narutavičienę (g. 1832.02.23, m. 1908.06.01). Gyvendami santuokoje jie susilaukė jau minėtų dviejų sūnų – Stanislovo Narutavičiaus ir Gabrieliaus Narutavičiaus.

Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Stanislovas Narutavičius (g. 1862.09.02 Telšiuose, m. 1932.12.31 Kaune) yra palaidotas Alsėdžių (Plungės r.) kapinėse. Jo žmona – iš Žemaitijos bajorų kilusi pedagogė, visuomenininkė Joana Bilevičiūtė Narutavičienė (g. 1868.03.21 Klišiuose, m. 1948.02.19

Brėvikių dvaro sodybos fragmentas. Fotografas Leonas Garbačiauskas

Varšuvoje). Jos tėvas – Ipolitas Liudvikas Hilarijus Bilevičius, mama – Elena Daugirdaitė Bilevičienė.

Stanislovas Narutavičius ir Joana Bilevičiūtė turėjo dvi dukras: pedagogę tapusią Zofiją Narutavičiūtę Krasauskienę (lenk. *Krasowską*, g. 1893, m. 1976 m.), biologę Eleną Narutavičiūtę (g. 1899 m., m. 1987 m.) ir du sūnus: pedagogo kelią pasirinkusį Joną Narutavičių (g. 1896 m., m. 1930 m. Chure (Šveicarija) ir inžinierių tekstilinką Kazimierą Narutavičių (g. 1904.02.07 Brėvikių dvare, m. 1987.05.22 Lenkijos Poznanėje, kur jį ir palaidojo).

1922 m. Lenkijos prezidentu išrinktas ir po 5 dienų nužudytas Jono Narutavičiaus (1823–1866) ir Viktorijos Ščepovskytės Narutavičienės (1832–1908) sūnus Gabrielius Narutavičius (lenk. *Gabriel Narutowicz*) gimė 1865.03.29 Telšiuose. Jis turėjo Lenkijos pilietybę. Įgijęs profesiją daugiausiai dirbo Šveicarijoje ir Lenkijoje. Gabrielių 1922.12.16, jam Varšuvoje lankantis Lenkijos nacionalinėje dailės galerijoje Zachęta vykusiame parodos atidaryme, nužudė dailininkas Eligiuszas Niewiadomskis. Gabrielius Narutavičius 1922.12.22 iškilmingai palaidotas Varšuvos Šv. Jono arkikatedroje.

G. Narutavičiaus žmona buvo Ewa Krzyżanowska Narutowicz (g. 1876, m. 1920.02.20). Ji turėjo seserį Juzefą Kadysową. Ewos tėvas – Erazmas Krzyżanowski (g. ~ 1811 m., m. ~ 1871 m.). Gabrieliaus ir Ewos sūnus – Stanisław Józef Narutowicz (g. 1902 m., m. 1951 m.), dukra – Anna Narutowicz (g. 1907.12.06, m. 1987.05.07 Chmelne (Lenkija), ten ji ir palaidota).

Informacija apie Gabrieliaus ir Ewos Narutavičių vaikaičius ir provaikaičius viešai nėra skelbiama.

LIETUVOS Nepriklausomybės Akto signataras Stanislovas NARUTAVIČIUS (1862–1932)

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Daugelį metų buvo rašoma, kartais dar ir dabar nurodoma, jog Stanislovas Narutavičius (beje, rašytiniuose šaltiniuose pažymima, jog jis turėjo dar ir Viktoro, Jono, Antano vardus) gimė 1862 m. Brėvikių dvare (dab. Telšių rajono teritorija, 3 km nuo Alsėdžių miestelio), kuris ilgą laiką priklausė Žemaičių bajorų Noručių giminei. Paskutinių metų tyrimai parodė, jog Stanislovas gimė Telšiuose (šį faktą patvirtina Lietuvos valstybės istorijos archyve (F. 669, Ap. 1, b. 1360) esantis dokumentas, kuriame parašyta, kad Stanislovas Narutavičius gimė 1862-ųjų metų rugpjūčio mėnesio 21 dieną Telšių mieste.

Iš pradžių S. Narutavičius mokėsi namuose, vėliau apie tris metus Renavo dvare jo mokytojas buvo Laurynas Ivinskis (1810–1881), o su mama ir broliu Gabrieliumi gyvendamas Liepojoje pradėjo lankyti ten veikusią gimnaziją, ją 1882 m. baigė ir iš karto įstojo į Peterburgo (dabar Sankt Peterburgas) universiteto Teisės fakultetą studijuoti teisę. Už priklausymą slaptam kairiųjų pažiūrų studentų rateliui jis iš universiteto buvo pašalintas. Vėliau studijas tęsė Kijevo šv. Vladimiro universiteto Teisės fakultete. Kijeve priklausė slaptai studentų organizacijai „Gmina“ (Komuna). Mokydamasis Liepojos gimnazijoje ir Peterburgo universitete Stanislovas kiekvieną vasarą grįždavo gimtinėn, čia platindavo lietuviškas knygeles, bendradarbiaudavo su spaudos leidinių redakcijomis, laikraščiuose skelbdavo straipsnius, dar vaikystėje paskatintas Lauryno Ivinskio, atostogų metu užrašinėdavo tautosaką. Tuo laikotarpiu jis apsisprendė būti lietuviu.

Nuo 1887 m. S. Narutavičius gyveno Varšuvoje, dirbo apskrities teisme, ten pagarsėjo kaip gabus advokatas (advokato praktika jis su pertraukomis vertėsi iki 1908-ųjų metų) ir geras oratorius. Daugelis jam žadėjo puikią advokato karjerą, tačiau netrukus jis netikėtai atsiskakė advokato karjeros, ėmėsi žurnalistinės ir leidybinės veiklos.

1889 m. Ciuriche Stanislovas vedė iš Klyšių (Akmenės r.), kurie yra netoli Viekšnių, kilusią žemaičių bajoraitę, pedagogę ir visuomenininkę Joaną Bilevičiūtę (1868–1948). Ji daugelio yra vadinama pirmąja Lietuvos moterimi, įgijusia aukštąjį išsilavinimą Vakaruose. 1888–1890 m. Joana studijavo filosofiją Ciuriche (Šveicarija). Ji taip pat buvo baigusi privatų institutą Varšuvoje, išlaikiusi egzaminą Sankt Peterburgo mokslo apygardoje ir gavusi aritmetikos ir rusų kalbos namų mokytojos pažymėjimą. Mokėjo aštuonias kalbas, o tai anais laikais buvo itin reta. Itin įtakingi buvo jos giminės: sesuo buvo grafo Zubovo žmona, o Lenkijos valstybės veikėjas, maršalas Juzefas Pił-

Stanislovas Narutavičius (1862–1932) XX a. pr. Fotografas nežinomas. Nuotrauka spalvinta. Foto-reprodukcija iš RKIC archyvo

sudskis (1867–1935) ir generolas Leonas Billiewiczzius (1870–1940) – jos pusbroliai.

S. ir J. Narutavičių civilinė santuoka 1889 m. buvo įregistruota Ciuriche, o bažnytinė–1890 m. Vilniuje. Po vedybų Joana ir Stanislovas kurį laiką gyveno Varšuvoje (Lenkija).

1890-aisiais S. Narutavičius kartu su lenkų socialdemokratu, mokslininku Liudviku Kšivickiu (lenk. *Ludwik Krzywicki*, 1859–1941) leido laikraštį „Tygodnik Powszechny“.

1891 m. J. ir S. Narutavičiai trumpam buvo įsikūrę Vilniuje, o tada apsigyveno Žemaitijoje esančiame Brėvikių dvare. Čia Joana 1891–1899, o taip pat ir 1904–1907 metais, augindama savo atžalas, kaimo liaudies mokykloje mokė vaikus lietuviškai.

Joana ir Stanislovas turėjo 4 vaikus: Zofiją (g. 1893 m.), Joną (g. 1896 m.), Eleną (g. 1899) ir Kazimierą (g. 1904 m.).

1899–1904 m. jų šeima gyve-

no Kališe (Lenkija), kur Stanislovas vadovavo dujų tiekimo įmonei „Vereinigte Gaswerke S.A.“. 1904 metais jie sugrįžo į Lietuvą ir vėl įsikūrė Brėvikiuose. 1904–1908 m. Stanislovas užsiėmė advokato praktika, ūkininkavo, aktyviai dalyvavo krašto kultūriniam ir visuomeniniam gyvenime, o Joana augino vaikus bei vėl mokė mažuosius vietos gyventojus. Gerokai apleistas Brėvikių ūkis tuo laikotarpiu greitai ėmė klestėti. Čia Stanislovas pirmasis apylinkėje pradėjo auginti veislinius gyvulius, nemažai galvijų iš jo ūkio įsigydavo aplinkiniai gyventojai. Vietiniai alsėdiškiai, kiti žemaičiai S. Narutavičių labai gerbė. Jis su savo kraštiečiais, o ir visur kitur, kur tik jį suprasdavo, kalbėdavo žemaitiškai.

1905 m. Telšių apskrities bajorai Stanislovą išrinko atstovu į kuriamą gubernijos savivaldos instituciją zemstvą. Jau pirmajame jos posėdyje jis pasipriešino bandymui paversti šios institucijos narius caro valdžios įrankiu. Dėl to S. Narutavičius neteko balsavimo teisės ir iš zemstvos pasitraukė.

1905 m., Rusijoje prasidėjus revoliucijai, Latvijos pasienyje ėmus siautėti maištininkams, o rusų policijai ir valdininkams iš Alsėdžių ir jo apylinkių pasitraukus, S. Narutavičius su kaimynu kunigu Jonu Eidimtu nutarė, kad reikia pradėti rūpintis tvarka patiems. Nieko nelaukę jie suformavo vietinę valdžią. Taip buvo įsteigta vadinamoji Alsėdžių Respublika, kuri turėjo miliciją, teismą ir mokyklą. Apie mėnesį laiko gyvavusiai Alsėdžių Respublikai S. Narutavičius ir vadovavo. Jis buvo Lietuvos autonomijos, savivaldos ir socialinės lygybės šalininkas, šiuos principus bandė įgyvendinti Alsėdžiuose.

Rusų carinė valdžia, norėdama sunaikinti Alsėdžių Respubliką, į Alsėdžius buvo atsiuntusi baudžiamąjį būrį, du armotus. S. Narutavičiui ir jo bendražygiams grėsė represijos dėl nelojalumo caro valdžiai. Tą dieną, kai baudžiamasis būrys atvyko į Alsėdžius, S. Narutavičius buvo Kaune audiencijoje pas gubernatorių Piotrą Verioviną ir jam paaiško, kokie yra Alsėdžių Respublikos tikslai bei siekiai, tad su juo tada nebuvo susidorota. Stanislovui ir kitiems Alsėdžių Respublikos kūrėjams bausmių pavyko išvengti dėl turimų ryšių valdžios institucijose ir didelio S. Narutavičiaus autoriteto tarp krašto bajorų.

1905 m. revoliucinių įvykių Rusijoje metu Lietuvoje buvo pradėta vienyti visus čia veikusius nacionalinius judėjimus, tarp kurių buvo ir Alsė-

Brolių Čiužų nuotraukoje – S. Narutavičius (sėdi centre) su kitais Alsėdžių atstovais Didžiajame Vilniaus seime 1905 m. Nuotraukos originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“

džių Respublika. Gruodžio 4–6 dienomis Vilniuje įvyko visuotinis lietuvių Seimas (Didysis Vilniaus Seimas), kuriam vadovavo Jonas Basanavičius. Žemaitijai ir Alsėdžių Respublikai jame kartu su kitais atstovavo ir S. Narutavičius. Šio Seimo metu jis pasiūlė dvarininkų žemes išdalinti mažžemiams ir bežemiams. Toks kilmingo dvarininko pasiūlymas tada gerokai nustebino daugelį Seimo dalyvių.

Nuo 1905-ųjų S. Narutavičius daug dėmesio skyrė Žemaitijos krašto švietimo bei kultūros reikalams. 1907 m. jo žmona Joana Telšiuose įsteigė privačią mergaičių progimnaziją ir persikėlė gyventi į Telšius, progimnazijoje mergaites mokė lenkų kalbos ir matematikos. 1908 m. liepos mėnesį miestą nusiaubus dideliame gaisrui, dauguma tėvų nebeturėjo galimybių mokėti už vaikų mokslą, tad iškilo grėsmė šios mokyklos egzistavimui. Išgelbėjo finansinė parama, gauta iš S. Narutavičiaus ir kito Žemaitijos didiko. 1913 m. pavasarį šią mokyklą lankė 114 mokinių. Tarp jų buvo 32 lietuviai, 42 žydai, 32 lenkai ir 8 rusai. 1909 m. S. Narutavičius Telšių mieste įsteigė berniukų gimnaziją. Joje J. Narutavičienė taip pat dirbo. Šiose abiejose įstaigose buvo mokoma lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis, o tai, praėjus vos keleriems metams po lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo, buvo itin aktualu ir pažangu.

1913 m. S. Narutavičius kaip Žemaitijos dvarininkų atstovas kandidatavo į Rusijos IV dūmą. Šiuose rinkimuose jam nepasisėkė. Tada jis atsidėjo

(Nukelta į 20 p.)

Lietuvos Taryba, 1918 m. vasario 16 d. pasirašiusi Nutarimą dėl nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo (Lietuvos Nepriklausomybės Aktas). Iš kairės sėdi: Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys, Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Kazimieras Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius; iš kairės stovi: Kazimieras Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, Alfonsas Petrulis, Saliamonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis. Vilnius, 1917 m. rugsėjo 25 d. Fotografė Aleksandra Jurašaitytė. Nuotraukos originalas saugomas Kauno arkivyskupijos kurijos archyve

Narutavičiai Brėvikiuose apie 1912–1913 metus. Sėdi (iš kairės): sūnaus Jono žmona Liudvika, Joana Narutavičienė, dukra Sofija. Stovi (iš kairės): sūnus Kazimieras, Stanislovas Narutavičius, dukra Elena, sūnus Jonas. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

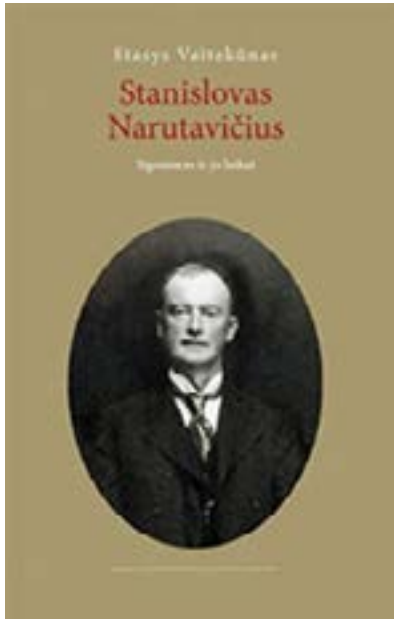
lietuvybės puoselėjimui, gyventojų švietimui ir savo dvaro ūkio reikalams.

Pirmojo pasaulinio karo metais S. Narutavičius dėl saugumo šeimos narius buvo perkėlęs gyventi į Rusijos Smolensko gubernijos Roslavlio miestą. Ten Joana įsteigė privačią mergaičių gimnaziją. Mokestis už mokslą buvo nedidelis, tad mokinių netrūko, bet surenkamų lėšų visoms išlaidoms padengti neužtekdavo, todėl Joana su vaikais karo metais čia gyveno gana kukliai.

Lietuvoje likęs Stanislovas vokiečių okupacijos laikotarpiu rūpinosi valstiečių reikalais, apylinkių gyventojus gynė nuo vokiškųjų okupantų, 1915 m. Kaune įsteigė teismą, kuriame buvo vartojama tik lietuvių kalba. Pasibaigus karui, jis 1918 m. savo šeimą parsivežė į Lietuvą ir įkurdino Kaune.

1917 m. Stanislovas tapo Vilniaus (Lietuvos) konferencijos organizacinio komiteto nariu, dalyvavo konferencijoje, kartu su Jonu Basanavičiumi, Antanu Smetona, Petru Klimu, Mykolu Biržiška ir kitais iškiliais ano meto lietuviams buvo išrinktas Tautos Tarybos nariu. Pasak istoriko dr. Algimanto Liekio, jis dar šios Tarybos organizacinio komiteto posėdyje pasiūlė priimti rezoliuciją, kurios tekste buvo nurodyta, kad „svarbiausias tikslas – nepriklausoma Lietuvos valstybė etnografinėse ribose“. Tai paaiškina, kodėl jis kaip Lietuvos Tarybos narys nepritarė nei 1917 m. gruodžio 11-ąją, nei 1918 m. sausio mėnesį svarstytiems Lietuvos nepriklausomybės akto projektams, kuriuose buvo numatyti išipareigojimai Vokietijai.

S. Narutavičius buvo parengęs ir Vilniaus konferencijos išrinktai Tarybai pateikęs pirmąjį Lietuvos nepriklausomybės akto projektą. Minėtoje konferencijoje buvo akcentuotas „lietuvių tautos nusistatymas atgaivinti savarankišką nepriklausomą Lietuvos valstybę, demokrati-

Nuotraukose (iš kairės): Stasio Vaitiekūno knygos „Stanislovas Narutavičius. Signataras ir jo laikas“ (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012 m.) viršelis; Stanislovas Narutavičius ir jo žmona Joana Bilevičiūtė Narutavičienė Brėvikių dvare apie XX a. 1 deš. pr. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

niais principais sutvarkytą etnografinėse sienose“.

1918 m. vasario 16 d. Stanislovas Narutavičius buvo tarp tų 20 Lietuvos Tarybos narių, kurie Vilniuje pasirašė Lietuvos Nepriklausomybės Aktą. Na o 1918 m. liepos 13 d. jis pasitraukė iš Lietuvos Tarybos ir kartu su šeima įsikūrė po tėvo mirties paveldėtame Brėvikių dvare. Gyvendamas čia Lietuvos Nepriklausomybės metais S. Narutavičius ūkininkavo ir aktyviai dalyvavo krašto visuomeniniame gyvenime, rūpinosi Alsėdžių valsčiaus tarybos steigimu ir veikla, buvo Telšių apskrities tarybos narys, Telšių apskrities valsčių atstovų seimelio vadovas, 1920–1921 m. daug kuo prisidėjo steigiant Kauno apskrities teismą, kurį laiką dirbo šio teismo teisėju.

Gyvenimą S. Narutavičius užbaigė savizudybe – nusišovė 1932 m. gruodžio 31 d. Kaune

(priežastys nežinomos). Jis palaidotas senuosiuose šeimos kapuose Alsėdžiuose. Anksčiau (iki 1995 m.) jo kapą ženklino šeimos antkapinė plokštė, kurioje buvo įrašas lenkų kalba *Grob/ rodziny/ NARUTOWICZOW/*. Čia būta ir medinės lentelės su užrašu, bet jo turinys neišliko.

1995 m. Stasio Narutavičiaus palaidojimo vietoje Plungės rajono savivaldybės iniciatyva pastatytas antkapinis paminklas, ant kurio yra užrašas „*Advokatas, 1918 m. Signataras / STANISLOVAS NARUTAVIČIUS / 1862–1932 m.*“. Kapavietė paženklinta Signataro ženkle. Tokiu pat ženkle 2002 m. pažymėta ir Brėvikių dvaro sodyba.

J. Narutavičienė 1926 m. apsigyveno Kaune, dirbo lenkų kultūros ir švietimo organizacijoje „Pochodnia“ (Žibintas), dėstė filosofiją, logiką ir psichologiją Kauno lenkų Adomo Mickevičiaus gimnazijoje,

1929–1934 m. buvo šios gimnazijos prorektorė, esant reikalui pavaduodavo ir gimnazijos rektorių. 1930 m. ji tapo Kauno lenkų moterų akademinio klubo „Znicz“ (Aukuras) nare.

Tragiška vyro mirtis stipriai paveikė Joanos sveikatą, tad jai teko atsisakyti pedagoginio darbo. 1935 m. ji sugrįžo į Brėvikius ir rūpinosi tada jau vėl buvusio gana apleisto dvaro reikalais. Čia ji gyveno ir Antrojo pasaulinio karo metais, nuo mirties išgelbėjo dvi žydų tautybės moteris. 1945 m. išvyko į Lenkiją ir apsigyveno Varšuvoje pas duką Zofiją Narutavičiūtę Krasovską.

Joana Bilevičiūtė Narutavičienė mirė 1948 m. vasario 19 d., sulaukusi 80 metų amžiaus. Ji palaidota Varšuvos vakarinėje dalyje esančio Wola rajono istoriniame nekropolyje – Powązkowsko kapinėse, kuriose ilsisi daug iškilų Lenkijos visuomenės ir politikos veikėjų, kultūros ir mokslo žmonių.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. *Lietuvių enciklopedija*, t. 20, Bostonas, 1964, p. 16.
2. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/stanislovas-narutavicius/>.
3. Banevičius, A. *111 Lietuvos Valstybės 1918–1940 politikos veikėjų*, Vilnius: Knyga, 1991, p. 177.
4. Liekis, A., *Signatarai. Vasario 16.*, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 407.
5. *Stanislovas Narutavičius*: <http://www.heritage.lt/proj/sign16/snarutavicius.htm> > žr. 2002-08-10).
6. *Lietuvos Respublikos Seimas*: http://www3.lrs.lt/home/w5_viewer/statiniai/seimu_istorija/w5_show_p_r=598&p_d=32787&p_k=1.html (žr. 2007-10-22).

Telšiuose savo gyvenimo kelią pradėjęs Lenkijos prezidentas Gabrielius NARUTAVIČIUS

Kazimieras PRUŠINSKAS

Gabrielius Juzefas Narutavičius (lenk. *Gabriel Józef Narutowicz*, 1865–1922) – mokslininkas, Lenkijos hidroelektrinės inžinerijos profesorius ir politikas, Lenkijos prezidentas 1922 m. gruodžio 11–16 dienomis, Lietuvos Nepriklausomybės Akto (1918 m. vasario 16 d.) signataro Stanislovo Narutavičiaus brolis. G. Narutavičius prieš išrenkant jį Lenkijos prezidentu ėjo viešųjų darbų ministro (1920–1922 m.), o 1922 m. trumpai – užsienio reikalų ministro pareigas. Jis, tuo metu Lenkijoje garsus inžinierius ir politiškai nepriklausomas veikėjas, buvo išrinktas pirmuoju valstybės prezidentu po to, kai Lenkija, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, atgavo suverenitetą. Jis turėjo Lenkijos pilietybę, buvo nepraktikuojantis katalikas, masonas, garsėjo kaip Juzefo Pilsudskio idėjų pasekėjas.

G. Narutavičius gimė 1865 m. kovo 29 d. Telšiuose kilmingoje, bajoriškas šaknis turinčioje, patriotiškoje šeimoje. Liepojoje baigęs gimnaziją, jis 1884 m. pradėjo studijuoti Sankt Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakultete. Susirgęs plaučių tuberkulioze, po metų studijas laikinai nutraukė ir 1886 m. išvyko gydytis į Davosą (Šveicarija). Pagerėjus sveikatai, nuo 1887 m. tęsė moklą Šveicarijos federaliniame technologijos universitete Ciuriche (čia jis studijavo konstrukcijų inžineriją). G. Narutavičius įgijo Šveicarijos pilietybę, 1891 m. baigęs mokslus, pradėjo dirbti inžinieriumi.

Po studijų į Lenkiją išvyko ne iš karto, nes buvo susijęs su lenkų emigrantų socialistų partija „Proletariatas“, todėl jam Rusijos caro valdžia uždraudė grįžti į Rusiją ir išdavė jo arešto orderį. Tai atsitiko todėl, kad 1889 m. G. Narutavičiaus draugas Aleksandras Debskis surengė sąmokslą prieš Vilhelmą

Lenkijos Respublikos prezidentas Gabrielius Narutavičius 1922 m. Spalvinta PAP nuotrauka. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

II, rengdamasis jį nužudyti. Pasikėsinimas Šveicarijoje nepavyko. Tada A. Debskis susisiekė su G. Narutavičiumi, kuris dar nežinojo apie draugo rengtą sąmokslą, ir paprašė jo pagalbos. Gabrielius, padėdamas draugui, to net neįtardamas, Debskio bute paliko save kompromituojančios medžiagos.

Dirbdamas Šveicarijoje Gabrielius greitai užsirekomendavo kaip puikus inžinerijos ekspertas. 1895-aisiais jis ėjo atsakingas pareigas St. Gallen geležinkelio tiekimo vadovybėje, tapo darbų prie Reino upės vadovu. Vėliau jį pasamdė Kuršteino techninis biuras. 1896 ir 1900 m. Paryžiuje vykusiose tarptautinėse parodose Gabrieliaus darbai buvo apdovanoti aukso medaliais. Šveicarijoje jis tapo šios šalies elektrifikacijos pradininku, vadovavo pirmosios Europos hidroelektrinės Monthey, taip pat ir Mühleberg ir Andelsbuch hidroelektrinių statybos darbams. 1907 m. ETH Ciuricho vandens statybos institute jam buvo suteiktas hidroelektrinių ir vandens inžinerijos profesoriaus vardas. 1913–1919 m. G. Narutavičius ėjo šio instituto dekanu pareigas. Jis yra buvęs ir Šveicarijos vandens ūkio komiteto nariu, o nuo 1915 m. ėjo Tarptautinio Reino upės reguliavimo komiteto pirmininko pareigas.

Gyvendamas Šveicarijoje G. Narutavičius rūpinosi ir čia gyvenusių lenkų problemomis, padėjo iš-

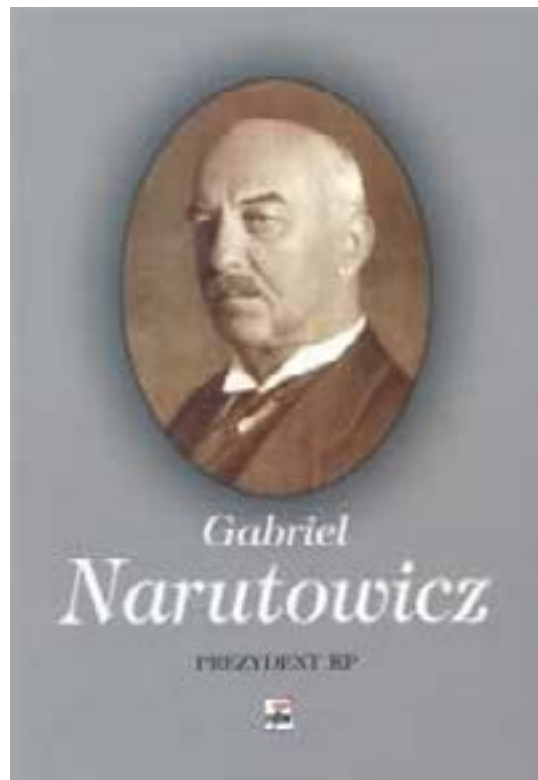
tremtiems lenkams, bėgantiems nuo carinės Rusijos valdžios. Pirmojo pasaulinio karo metais jis bendradarbiavo su Generaliniu Šveicarijos komitetu, kurio misija buvo padėti karo aukoms Lenkijoje. Jis buvo ir Lozanoje įsikūrusios La Pologne et la Guerre (Lenkija ir karas) narys, ėjo Lenkijos savipagalbos komiteto Ciuriche prezidento pareigas.

1918 m., kai Lenkija atgavo nepriklausomybę, G. Narutavičius nutarė sugrįžti į Lenkiją. Tai padaryti jį paskatino ir 1919 m. rugsėjo mėnesį gautas Lenkijos valdžios pakvietimas imtis vadovauti per Pirmąjį pasaulinį karą sugriautos Lenkijos infrastruktūros atstatymo darbams. Tada iš karto išvykti iš Šveicarijos jis negalėjo, nes žmona Ewa sirgo vėžiu (ji mirė 1920 m. vasario 20 d.). Palaidojęs žmoną Gabrielius išvyko į Lenkiją. 1920 m. birželio 23 d. čia jis tapo Vladislavo Grabskio vyriausybės viešųjų darbų ministru. Šias pareigas ėjo iki 1922 m. birželio 26 d. (buvo viešųjų darbų ministru keturiuose skirtinguose ministrų kabinetuose: Władysława Grabskio, Wincento Witoso ir pirmojoje bei antrojoje Antonio Ponikowskio vyriausybėse).

Tapęs viešųjų darbų ministru, G. Narutavičius, panaudodamas Šveicarijoje įgytą elektrifikacijos pradininko patirtį, iš karto ėmėsi Lenkijos atkūrimo darbų. Jis dažnai keliaudavo po šalį, asmeniškai prižiūrėdavo ir vadovaudavo viešiesiems darbams. Iki 1921 m. šalyje buvo atstatyta beveik 270 tūkstančių pastatų ir 300 tiltų, sutvarkyta dauguma kelių ir nutiesta apie 200 km greitkelių. G. Narutavičius tuo metu užsiėmė ir kitais darbais – projektavo užtvankas ir prižiūrėjo hidroelektrinės statybą Porabkoje prie Solos upės Beskidų kalnuose, taip pat vykdė Vyslos upės drėkinimo kontrolę. Užsiėmė ir pertvarka biurokratijoje – per dvejus metus darbuotojų skaičius buvo sumažintas keturis kartus, stipriai padidintas jos efektyvumas.

Politiniu požiūriu G. Narutavičius turėjo nuosaikų, protingo ir plačių pažiūrų žmogaus reputaciją. Jis buvo Vyriausybės narys kiekviename paskesniame kabinete (Vyriausybės nuolatinės krizės ir kaitos laikotarpiu). 1922 m. balandžio mėnesį kartu su to meto užsienio reikalų ministru Konstantijumi Skirmuntu jis buvo deleguotas dalyvau-

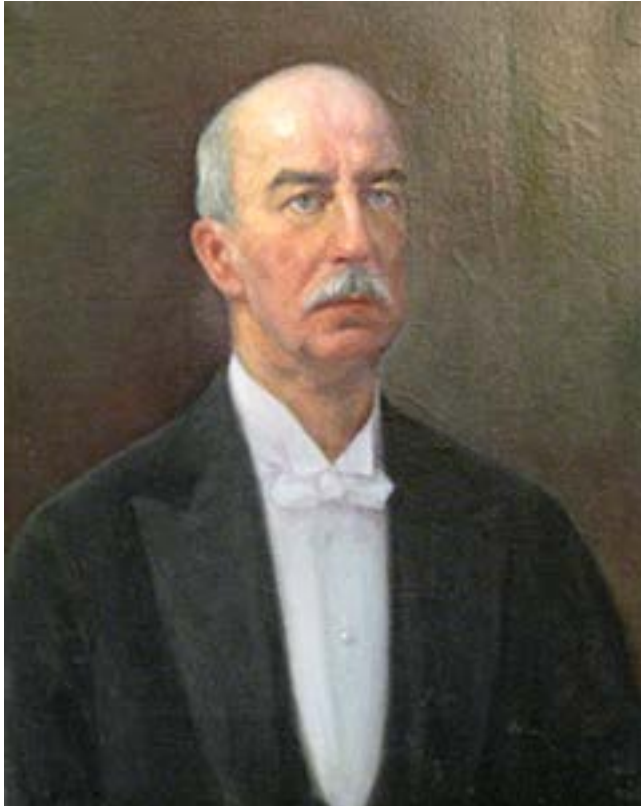
(Nukelta į 24 p.)

Knygos „Gabriel Narutowicz. Prezydent RP“ (autorė Drozdowski Marian Marek), Varšuva: RYTM, 2004 m. viršelis

2002 m. gruodžio 9 d. Varšuvoje atidengtas paminklas Lenkijos prezidentui Gabrieliui Narutavičiui. Paminklas sukurtas pagal Edvardo Wittingo kūrinį, esantį Varšuvos technologijos universiteto auditorijoje. Fotografas Adrian Gryceek

Gabrieliaus Narutavičiaus portretas. Apie 1922 m. Dailininkas Ludomiras Janovskis

ti Genujos konferencijoje. Atstovavimas Lenkijai pavyko gerai, G. Narutavičiui buvo įteikta padėka už Lenkijos delegacijos sėkmę. Tais metais daugelis Vakarų diplomatų labiau pasitikėjo aukšto rango ir gerai vertinamu G. Narutavičiumi nei kitais naujai atkurtos Lenkijos vyriausybės ministrais.

Po sėkmingo Lenkijos delegacijos pasirodymo Genujos konferencijoje 1922 m. birželio 28 d. Gabrielius Narutavičius tapo Lenkijos ministro pirmininko Arturo Šliwinskio kabineto užsienio reikalų ministru. Jis šias pareigas ėjo ir vėlesnė-

Lenkijos Respublikoje išleisti pašto ženklai su Gabrieliaus Narutavičiaus atvaizdais

Iš kairės: Juzefas Pilsudskis ir Gabrielius Narutavičius 1922 m. gruodžio 10 d. Varšuvos Belvederio rūmuose vykusiame pasitarime. Fotografas A. Duleba. Nuotrauka iš Piłsudski Institute/NAC/NAC interneto kolekcijos

je Juliano Ignacijaus Nowako vyriausybėje. 1922 m. spalį jis atstovavo Lenkijai konferencijoje Teline. 1922m. rinkimuose jis rėmė centro dešinę Nacionalinę visuomeninę sąjungą (*Unia Narodowo-Państwowa*), susijusią su Juzefu Pilsudskiu. Gabrielius tada buvo Rytų pasienio visuomenės sąjungos (*Państwowe Zjednoczenie na Kresach*) kandidatas, bet negavo vietos parlamente. Pralaimėjęs rinkimus į parlamentą, jis toliau dirbo užsienio reikalų ministru Juliano Nowako vyriausybėje.

1921 m. kovo 17 d. Lenkijos Seimas priėmė kovo mėnesio Konstituciją, kuria buvo įteisinta Lenkijos prezidentūra. Pagal šią Lenkijos Konstituciją prezidentą turėjo išrinkti Nacionalinė Asamblėja, tai yra du parlamento rūmai (*Zgromadzenie Narodowe*), t. y. Seimas ir Senatas.

G. Narutavičiaus nuostabai, gruodžio mėnesį Lenkijos liaudies partijos „Wyzwolenie“ pirmininkas Stanislawas Thuguttas jį iškėlė kandidatu rinkimuose į šalies prezidentus. J. Pilsudskis Gabrielių bandė atkalbėti nuo kandidatavimo į šias pareigas, o ir jis pats iš pradžių nenorėjo kandidatuoti, nes tuo metu dar neturėjo apie save sutelktos valdžios ir norėjo toliau dirbti valstybės tarnautoju. Bet... Neilgai trukus jis persigalvojo ir tapo Lenkijos liaudies partijos kandidatu į prezidentus. G. Narutavičius niekada nebuvo patenkintas plačiai paplitusiu įsitikinimu, kad jis yra kairiųjų atstovas Lenkijos politikoje. Lenkijos valstiečių partijos „Wyzwolenie“ kandidatu jis buvo tapęs tik atsitiktinai, iš pradžių

net nesitikėjo laimėti rinkimų.

1922 m. gruodžio 9 d. Lenkijoje vyko pirmieji prezidento rinkimai. Varžėsi penki kandidatai: Maurycijus Klemensas Zamoyskis, Stanislawas Wojciechowski, Gabrielius Narutavičius, Ignacijus Daszynskis ir Janas Baudouin de Courtenay. Tada Lenkijoje veikė kairiosios, dešinėsios, centro ir mažumos partijos. Norint laimėti rinkimus reikėjo turėti kelių partijų paramą. Po pirmojo balsavimo turo aiškaus nugalėtojo nebuvo. Jo metu G. Narutavičius surinko 62 balsus, o M. Zamoyskis – 222. Antrajame ture mažiausiai balsų surinkęs oficialus socialistų kandidatas I. Daszynskis iš rinkimų buvo pašalintas, bet ir tada aiškaus nugalėtojo dar nebuvo. Vėlesniuose turuose iškrita dar du kandidatai – J. Baudouin de Courtenay ir Stanislawas Wojciechowski, kuriuos rėmė tautinių mažumų atstovai (pastarąjį palaikė ir dalis kairiųjų). Po ketvirtojo turo lemiamame ture varžėsi grafas M. Zamoyskis (jį palaikė dešinieji) ir G. Narutavičius (jį rėmė kairieji ir mažumos). Lenkijos liaudies partija „Piast“, kuri buvo centro partija ir iš pradžių rėmė S. Wojciechowskį, dabar turėjo nulemti, kas taps prezidentu. Ši partija palaikė valstiečius, kurie atsiskyrė prieš žemvaldžių šalininką M. Zamoyskį, todėl neleido laimėti rinkimų M. Zamoyskiui. Šiame rinkimų ture G. Narutavičius gavo

Lenkijos Respublikos prezidentas Gabrielius Narutavičius palieka Seimą po priesaikos. Varšuva, 1922 m. gruodžio 11 diena. Fotoreprodukcija iš CAF/PAP archyvo (Culture.pl: <https://byt.lt/GP1cs>)

Nacionalinės dailės galerijos Zachęta pastatas, kuriame 1922 m. gruodžio 16 d. buvo nužudytas Lenkijos Respublikos prezidentas Gabrielius Narutavičius. Fotografas Robert Drózd/(CC BY-SA 3.0)/Wikimedia.org

289 balsus, o M. Zamoyskis – 227 balsus. Taip G. Narutavičius tapo pirmuoju Lenkijos Respublikos prezidentu šaliai atgavus savarankiškumą.

G. Narutavičiaus pergalė rinkimuose buvo itin nemaloni staigmena įvairiems Lenkijos dešiniųjų partijų veikėjams. Iš karto kai kurios katalikų ir nacionalistų grupės pradėjo prieš G. Narutavičių nukreiptą agresyvią kampaniją. Be kitų kaltinimų, jis buvo vadinamas ateistu ir masonu, o kai kurie spaudos atstovai skelbė, kad jis yra „žydų prezidentas“. Prieš J. Pilsudskį nusiteikusi, generolo Jozefo Hallerio remiama frakcija, kritikavo naujojo prezidento paramą J. Pilsudskio politikai.

(Nukelta į 26 p.)

Paausutas Gabrieliaus Narutavičiaus medalis. Dailininkas nežinomas. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

Po G. Narutavičiaus pergalės M. Zamoyskio šalininkai ėmė rinktis Varšuvos gatvėse. Dešiniųjų protestuotojų minia, kuriai priklausė tokie politikai kaip dešiniojo sparno Seimo deputatas Konradas Ilskis, dėl nesėkmės rinkimuose kaltino žydus, kitas tautines mažumas, siautėjo ir aiškino, kad G. Narutavičius nėra tikras lenkas, nes ilgai gyveno Šveicarijoje.

G. Narutavičiaus priesaikos ceremonijos dieną (1922 m. gruodžio 11-ąją) Nacionalinės demokratijos partijos nariai ir dalis kitų opozicionierių išreiškė savo pasipriešinimą išrinktajam prezidentui

Varšuvoje surengdami antivyriausybinės demonstracijas. Ujazdowo alėjoje įtūžę protestuotojai tam, kad padarytų užtvaras ir užtvirtų G. Narutavičiui kelią į Seimą, išvartė net parko suolus. Dešiniųjų minia jėga bandė neleisti deputatams dalyvauti prezidento priesaikos priėmimo ceremonijoje Seime. PPS (Lenkijos socialistų partijos) Seimo deputatas Ignacijus Daszynskis buvo įstrigęs pastate, kai gatvėje įpykusi minia jį apsupo. Kitą PPS deputatą Zygmuntą Piotrowską protestuotojai smarkiai sumušė, o rabino pavaduotoją Kowalską sužeidė. Opozicija ban-

Buvusio Lenkijos Respublikos prezidento, Varšuvos Meteorologijos ir vandens vadybos instituto profesoriaus Gabrieliaus Narutavičiaus medalis. Dailininkas nežinomas. Fotoreprodukcijos iš RKIC archyvo

dė neleisti išrinktajam prezidentui patekti į Seimą, blokavo gatves ir svaidė sniegu bei purvu į jo automobilių koloną. Dėl šių veiksmų G. Narutavičius į Seimą atvyko kiek pavėlavęs. Nepaisant to, kad minia užavo ir kad neatvyko kai kurie Seimo nariai, buvo nutarta prezidento inauguracijos ceremonijos vėlesniam laikui neatidėti. G. Narutavičius Lenkijos prezidentu prisaikdino maršalas Maciejus Ratajus.

Pirmosiomis dienomis po priesaikos G. Narutavičius susitiko su Krikščionių demokratų partijos atstovais ir kardinolu Aleksandru Kakowskiu. Jis suprato, kad parlamente bus neįmanoma suformuoti daugumos Vyriausybės, todėl pabandė suformuoti Vyriausybę, kurios darbui negalėtų trukdyti parlamentas. Kaip geranorišką gestą jis dešiniems (buvusiam savo varžovui M. Zamoyskiui) pasiūlė užsienio reikalų ministro postą.

G. Narutavičius Lenkijos prezidento pareigas ėjo vos penkias dienas. 1922 m. gruodžio 16 d. jis Varšuvoje dalyvavo meno parodos atidaryme Nacionalinėje dailės galerijoje Zacheta (*Zachęta*). Renginyje buvo ir tapytojas, Zachetos draugijos narys, dešiniojo sparno partijos šalininkas, bet nuo 1905m. tapęs J. Pilsudskio šalininku Eligiuszas Niewiadomskis. Kai G. Narutavičius parodoje apžiūrino paveikslus, E. Niewiadomskis nusitaikė ir tris kartus šovė prezidentui į nugarą. Žudikas, naudodamas nacionalistinė retorika, pareiškė, jog tai padarė dėl to, kad nori, jog Lenkija išliktų lenkiška.

E. Niewiadomskis buvo nuteistas mirties bausme per 1 dieną. Mirties nuosprendis jam įvykdytas 1923 m. sausio 31 d. prie Varšuvos citadelės.

Bet kurios šalies vadovo nužudymas šokiruoja, o pirmojo po neseniai pasibaigusio karo išrinkto demokratinės šalies prezidento nužudymas Lenkijos žmonėms sukėlė šoką ir pasibaisėjimą.

Prezidento laidotuvėse dalyvavo beveik pusė milijono žmonių. G. Narutavičius buvo garbingai palaidotas 1922 m. gruodžio 22 d. Varšuvos Šv. Jono katedroje.

G. Narutavičiaus nužudymas yra pagrindinė 1977 m. sukurto lenkų vaidybinio filmo „Prezidento mirtis“ (lenk. *Śmierć prezydenta*), kurį režisavo Jerżis Kawalerowiczus, tema. Šis prezidentas Lenkijoje su pagarba minimas iki šiol. Čia puoselėjamas ir jo atminimas.

Gabrieliūs Narutavičius 1915 m. Šveicarijoje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš: <https://byt.lt/hXVOY>

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. *Lietuvių enciklopedija*, t. 20, Bostonas, 1964, p. 16.
2. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://byt.lt/Rpzg0>.
3. *Vikipedija. Laisvoji enciklopedija*: https://en.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Narutowicz.
4. „Killed By An Artist: The Story of the First President of Poland“, Culture.pl#heritage: <https://byt.lt/Y5jyc>.

Lenkijos Respublikos prezidento Gabrieliūs Narutavičiaus (1865–1922) kapas Varšuvos Šv. Jono katedroje. Fotografas Adrian Gryzeek

Fizikui, akademikui, daugiaelektronių atomų teorijos kūrėjui Adolfui JUCIUI – 120

Parengė Jurgita ŽEMAITYTĖ

Vienas iškiliausių XX a. žemaičių mokslininkų – iš Kretingos rajono Salantų apylinkių kilęs fizikas teoretikas, matematikas, mokslų daktaras, akademikas, Lietuvos nusipelnęs mokslo veikėjas, daugiaelektronių atomų teorijos kūrėjas, šiuolaikinės teorinės fizikos Lietuvoje pradininkas, Lietuvos fizikų teoretikų mokyklos tėvas, poetas, kraštotyrininkas Adolfas Jucys (1904–1974). Šiomet pažymime jo 120-ąsias gimimo metines.

Svarbiausia A. Jucio mokslinių tyrimų sritis buvo atomo teorija. A. Jucys sudarė bendrąsias daugiakonfigūracines lygtis (Hartree, Foko ir Jucio lygtys) atomų banginėms funkcijoms rasti, išplėtojo jų sprendimo metodus, įrodė atomų dvielektronių sužadinių svarbą, kartu su mokiniais išplėtojo grafinį metodą judėjimo kiekio momento teorijos dydžiams vaizduoti ir veiksmams su jais atlikti bei pasiekė kitų svarbių mokslinės veiklos rezultatų.

Svarbiausi prof. Adolfo Jucio gyvenimo ir mokslinės veiklos faktai

Adolfas Jucys gimė 1904 m. rugsėjo 12 d. Klausgalvų Medsėdžių kaimo (Salantų valsčius, Kretingos apskritis) ūkininkų Prano ir Barboros Jucių šeimoje. Jo tėvas Pranas Jucys buvo gimęs 1863 metais. 1894-aisiais, sulaukęs 31-erių, vedė našlę Barborą Jonkaitę-Kontrimienę iš Smeltės kaimo (jis – netoli Grūšlaukės (Kretingos r.). Pirmasis Barboros vyras Kontrimas buvo miręs susirgęs džiova. Barбора, gyvendama santuokoje su Kontrimu, jau buvo pagim-

Akademikas Adolfas Jucys. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC fotoarchyvo

džiusi aštuonis vaikus, iš kurių išgyveno tik du.

Susituokę Pranas ir Barbora Juciai iš pradžių ūkininkavo Barborai priklausiusiame nedideliame ūkyje Smeltės kaime, o po penkerių metų, kai mirė Prano tėvas Kazimieras Jucys, šeima persikėlė gyventi į jau minėtą jo gimtąją sodybą Klausgalvų Medsėdžių kaime, kurie yra apie 8 km nuo Salantų.

Adolfas Jucys buvo keturioliktas savo motinos ir šeštas tėvo vaikas. Iš viso gyvendama su Pranu Juciu Barbora Jonkaitė (Kontrimienė, Jucienė) susilaukė septynių vaikų, iš jų užaugo šeši: 4 sūnūs ir 2 dukterys: Pranas (g. 1895.01.30), Bonifacas (g. 1896.04.15), Juozapas (g. 1902.02.19), Adolfas (1904.09.12), Barbora (1897.02.23) ir Stefanija (1900.10.02).

1912 m., kai vyresnieji vaikai jau buvo paaugę, Juciai nutarė tris jauniausius – Stefaniją, Adolfą ir Juozapą – leisti mokytis į Salantų pradinę (liaudies parapinę) mokyklą. 1915 m., priartėjus frontui, mokslą jiems teko nutraukti. Netrukus po to mirė tėvas. Gausiai šeimai pragyventi ne tik karo metais, bet ir jam pasibaigus, buvo gana sudėtinga, tad vaikams teko padėti motinai ūkyje. Adolfui sugrįžti

prie mokslų atsirado galimybė tik po šešerių metų.

1921–1922 m. jį privačiai stojimui į Kretingos progimnaziją parengė Salantų liaudies mokyklos vedėjas Stasys Majoras.

1922-aisiais, sėkmingai išlaikęs egzaminus, vaikinai pradėjo mokytis progimnazijoje ir čia savo gabumais, darbštumu iš karto atkreipė mokytojų dėmesį.

1923-aisiais, baigiantis mokslo metams, Adolfas perėjo į Plungės „Saulės“ realinės gimnazijos trečiąją klasę. Čia jis taip pat puikiai mokėsi ir 1927 m., išlaikęs egzaminus aukščiausiais pažymiais, kartu su kitais trečiosios laidos auklėtiniais gimnaziją užbaigė.

1927 m. išvyko į Kauną, čia tais pačiais metais įstojo į Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas) Matematikos-gamtos fakulteto Matematikos-fizikos skyrių. Kaune studijų metais gyveno kartu su bendramoksliu Antanu Šimkumi nuomojamame kambaryje.

A. Jucys universitetą baigė 1931 m. spalio 20-ąją. Jo studijų baigiamojo diplominio darbo tema buvo „Triodinė lemputė“ (darbo vadovas – iš Plungės rajono kilęs pedagogas, fizikas, etnografas, kultūros ir visuomenės veikėjas prof. Ignas Končius (1886–1975)).

1931–1933 m. Adolfas tarnavo Lietuvos kariuomenės Ryšių batalione.

1933–1940 m. dirbo Lietuvos universiteto Fizikos katedroje (iš pradžių ėjo laboranto pareigas, nuo 1938 m. – vyriausiojo asistento).

1934 m. rugsėjo 6 d. vedė iš Baidotų kaimo (Skuodo r.) kilusią Sofiją Nezabitauskaitę (1906–1979), kuri buvo operos solistės Adelės Galaunienės (1895–1962) sesuo. Sofija Lietuvos universitete nuo 1927 m. studijavo teisę. Tiek Adolfas, tiek ir Sofija buvo Kaune veikusios žemaičių studentų Simono Daukanto draugijos nariai, joje ir susipažino. A. Jucys yra buvęs šios draugijos pirmininkas.

1933, 1938, 1939–1940 m. A. Jucys gilino teorinės fizikos žinias Didžiojoje Britanijoje.

1936 m. Adolfas ir Sofija susilaukė sūnaus Algimanto Adolfo Jucio (1936–1998), kuris tėvo pavyzdžiu tapo Lietuvoje žinomą matematiku ir fiziku (tyrinėjo atomo ir branduolio sluoksninių modelių teoriją, vykdė matematinius tyrimus, kartu su JAV mokslininku G. E. Murphy sukūrė Jucys-Murphy elementų formulę, kuria remiamasi kuriant kvantinių grupių (q algebrų) teoriją).

1938 m. Adolfas stažavosi Mančesterio, 1939–

1940 m. – Kembridžo universitete. 1940-aisiais jau vyko Antrasis pasaulinis karas, tad Adolfui po stažuotės kilo nemažai sunkumų sugrįžtant į Lietuvą (jam teko du mėnesius praleisti Belgijoje, o Prancūzijoje tuometinė valdžia jį buvo internavusi (laikina apribojusi, suvaržiusi asmens laisves)).

1940 m. Adolfui vis dėlto pavyko sugrįžti į Lietuvą. Tada, norėdamas pažymėti pagrindinės aukštosios mokyklos perkėlimą iš Kauno į Vilnių, jis iš Kauno į Vilnių dvi dienas keliavo pėsčias. Tais pačiais metais su šeima Vilniuje ir įsikūrė, tapo Vilniaus universiteto dėstytoju (čia jis yra dėstęs elektrodinamikos, termodinamikos, kvantinės teorijos, teorinės optikos, kvantinės atomo teorijos programas).

1941–1971 m. A. Jucys ėjo Vilniaus universiteto Teorinės fizikos katedros vedėjo pareigas, čia jam 1941 m. suteiktas docento vardas.

1943 m. kovo 17 d. vokiečių okupantams uždarius Vilniaus universitetą, A. Jucys 1943–1944 m. dalyvavo universiteto nelegalioje veikloje.

1944-aisiais, priartėjus frontui prie Lietuvos, Adolfas kurį laiką gyveno tėviškėje – Klausgalvų Mėsėdžių kaime ir Telšių mieste.

1947–1946 m. buvo tuometinio LTSR (LSSR) švietimo liaudies komisariato Aukštųjų mokyklų valdybos viršininkas.

1945–1948 m. papildomai ėjo ir Vilniaus pedagoginio instituto direktoriaus pareigas.

1949–1951 m. buvo TSRS (SSRS) mokslų akademijos V. Steklovo matematikos instituto Leningrado (dabar Sankt Peterburgas) skyriaus doktorantas (vadovas V. Fokas). Tuo laikotarpiu jis Vilniuje subūrė jaunų tyrėjų grupę, kartu su jos nariais patikslintais metodais nagrinėjo atomų savybes, suformulavo dvielektronų būsenų modelį.

1951 m. Sankt Peterburgo valstybiniame A. Ždanovo universitete apgynė fizikos-matematikos mokslų daktaro disertaciją tema „Kai kurie patikslintieji atomo kvantmechaninio skaičiavimo metodai“.

Nuo 1952 m. A. Jucys su šeima gyveno Lietuvos mokslų akademijos darbuotojams pastatytuose Mokslininkų namuose Vilniuje (dabar J. Tumo-Vaižganto g. 9 / Lukiškių g. 1), o 1960 m. pradžioje persikėlė gyventi į nuosavą namą Vilniaus Antakalnio rajono Karių kapų gatvėje (namo Nr. 7).

1952–1953 m. ėjo Fizikos-technikos instituto Fizikos, matematikos ir astronomijos sektoriaus vedėjo pareigas.

(Nukelta į 30 p.)

1953 m. Vilniaus universitete jam buvo suteiktas profesoriaus vardas. Tais pačiais metais jis išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikruoju nariu ir tapo šios akademijos Geologijos, chemijos ir technikos mokslų skyriaus akademiku sekretoriumi (šias pareigas ėjo 1953–1956 m.). Tuo laikotarpiu jis jau buvo žinomas kaip vienas iš žymiausių Lietuvos mokslo vadovų ir organizatorių, formavo pagrindines fizikos ir kitų gamtos mokslų kryptis.

1955 m. A. Jucio ir jo bendraminčių iniciatyva įkurtas mokslinis žurnalas „Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai“. Tais pačiais metais A. Jucio iniciatyva Vilniaus universitete pradėjo veikti pirmasis Lietuvoje elektroninis skaičiavimo įrenginys – elektroninis integratorius ELI-12, kuris buvo gautas iš Maskvos Lomonosovo universiteto.

1956–1963 m. ėjo Fizikos ir matematikos instituto direktoriaus ir Lietuvos mokslų akademijos Fizikos, chemijos ir technikos mokslų skyriaus akademiko sekretoriaus pareigas.

1962 m. A. Jucio pastangomis Lietuvos Fizikos ir matematikos institute buvo įkurtas Skaičiavimo centras, įsigyta pirmoji Lietuvoje elektroninė skaičiavimo mašina BESM-2M (pirmasis universalus kompiuteris). Su ja reguliariai pradėta dirbti 1963 m. vasario 18 dieną. 1971-aisiais vietoje šios mašinos sumontuota nauja ESM – BESM-6.

1962 m. A. Jucio ir bendraminčių iniciatyva įkurtas „Lietuvos fizikos rinkinys“, įkurta Lietuvos fizikų draugija. Tais pačiais metais A. Jucys tapo leidinių serijos „Quantum Theory of Matter“ patarėjų kolegijos nariu.

Nuo 1963 m. iki mirties A. Jucys ėjo vieno Fizikos ir matematikos instituto skyriaus akademiko sekretoriaus pavaduotojo pareigas.

1967 m. A. Jucys pradėjo dirbti Fizikos ir matematikos instituto Kvantmechaninių skaičiavimų sektoriaus vedėju. Tais pačiais metais jį išrinko tarptautinio mokslinio žurnalo „International Journal of Quantum Chemistry“ patarėjų kolegijos nariu.

1969 m. Vilniuje suorganizavo tarptautinį simpoziumą atomų ir molekulių teorijos klausimais.

Jis padėjo pagrindus Vilniaus teorinės fizikos mokyklai (ji dar vadinama ir Jucio mokykla), kurios veikla apėmė molekulių, atomo branduolio ir kietojo kūno fizikos sritis, daugelį kitų dabar Lietuvoje plėtojamų teorinės fizikos šakų.

A. Jucys yra buvęs kelių Lietuvos universitetų profesorius, vadovavęs SSRS mokslų akademijos Spektroskopijos komisijos grupei, koordinavusiai atomų ir jų spektrų teorijos tyrimo darbus SSRS.

Paskaičiuota, kad A. Jucys vienas ir kartu su bendraautoriais paskelbė 253 mokslinius straipsnius.

1945–1990 m. laikotarpiu A. Jucys buvo labiausiai cituojamas Lietuvos mokslininkas pagrindiniuose pasaulio mokslo žurnaluose. Jo darbai ir dabar yra plačiai naudojami: anot duomenų bazės „Web of Science“, jie po 1990-ųjų metų prestižiniuose fizikų žurnaluose yra cituoti daugiau kaip tūkstantį kartų.

A. Jucys aktyviai dalyvavo visuomeninėje, kultūrinėje veikloje – buvo įvairių draugijų narys, visuomeniniais pagrindais ėjo Plungiečių (Plungiečių) draugijos prezidento pareigas, aktyviai bendradarbiavo Lietuvos ir užsienio spaudoje, skaitė paskaitas tarptautinėse mokyklose Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Italijoje ir keliuose kitose šalyse.

Jis domėjosi lietuvių kalba, vietovardžių, fizikos terminų problematika, gimtojo žemaičių krašto istorija, tradicijomis ir papročiais. Laisvalaikiu studijuodavo senąsias bažnytines knygas, domėjosi savo kilme, rinko informaciją apie vyskupą Motiejų Valančių, talkino kraštiečiams kuriant M. Valančiaus gimtinės muziejų Nasrėnuose (Kretingos r.). Jis yra ir straipsnio „Vyskupo, rašytojo Motiejaus Valančiaus šeima“, kuris sovietmečiu ideologiniais sumetimais nebuvo paskelbtas, autorius.

Dalį akademiko rašytinio palikimo sudaro jo paties ir kartu su Kretingos muziejaus direktoriumi Juozu Mickevičiumi (1900–1984) 1972–1973 m. parašytas straipsnių ciklas apie Plungės ir Kretingos rajonų kaimų istoriją, senuosius šio krašto papročius, dvarus. Daugelį savo gimtųjų vietų su meile yra aprašęs atsiminimuose „Apie tėviškėlę brangią“.

1962 m. A. Juciu suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas. 1968 m. jis apdovanotas respublikine valstybine premija už darbus kvantinės atomo teorijos srityje.

A. JUCIO IR JO KARTU SU KITAIŠ KOLEGOMIS PARAŠYTOS KNYGOS

- Adolfas Jucys, Josifas Levinsonas, Vladas Vagnas, *Judėjimo kiekio momento teorijos matematinis aparatas* (rus. *Математический аппарат теории момента количества движения*), Vilnius,

1960 m. išspausdinta rusų k., 1962 m. – anglų kalba.

- Antanas Bandzaitis, Adolfas Jucys, *Judėjimo kiekio momento teorija kvantinėje mechanikoje* (rus. *Теория момента количества движения в квантовой механике*), Vilnius: Mintis, išspausdinta lietuvių kalba 1965 m., rusų kalba 1977 m.

- Adolfas Jucys, Algimantas Savukynas, *Atomo teorijos matematiniai pagrindai* (rus. *Математические основы теории атома*), Vilnius, išspausdinta rusų kalba 1973 m.

- Adolfas Jucys, *Rinktiniai darbai. Daugiaelektronių atomų teorija* (rus. *Избранные труды : теория многоэлектронных атомов*), Vilnius, išspausdinta rusų kalba 1978 m.

***

Adolfas Jucys mirė 1974 m. vasario 4 d. Vilniuje. Jis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinėse, kur ilsisi ir jo žmona Stefanija, sūnus Algimantas Adolfas. Kapą puošia skulptoriaus A. Žukausko (1939–2022) 1976 m. sukurtas antkapinis paminklas, kuriame iškaltas A. Jucio bareljefinis portretas ir įrašas „Akademikas Adolfas Jucys, 1904–1974“.

Po A. Jucio mirties, įamžinant mokslininko atminimą Fizikos ir matematikos instituto (tada A. Goštauto g. 12) kabinete, kuriame akademikas daugelį metų dirbo, buvo įrengtas memorialinis kambarys. Jame eksponuoti mokslininko asmeniniai daiktai, namų bibliotekos pagrindinė dalis ir institute likęs A. Jucio mokslinis archyvas.

1974 m. siekiant populiarinti akademiko darbus, Rygoje rusų kalba išleista dviejų tomų A. Jucio knyga „Теория атомов и атомных спектров“ (Atomų ir atomų spektrų teorija).

1993 m. Lietuvos mokslų akademija įsteigė vardinę Adolfo Jucio premiją už pasiekimus teorinės fizikos srityje. Vilniuje organizuojami prof. A. Jucio moksliniai skaitymai.

1982 m. rugsėjo mėnesį Vilniaus Antakalnio rajone ant namo, kuriame gyveno A. Jucys su šeima, atidengta memorialinė lenta. Joje iškaltas mokslininko bareljefas ir įrašas lietuvių bei rusų kalbomis, informuojantis, kad čia 1960–1974 metais gyveno teorinės fizikos pradininkas Lietuvoje, profesorius, akademikas Adolfas Jucys.

Viena gatvė Vilniaus Panerių seniūnijoje yra pavadinta Adolfo Jucio vardu.

2003 m. išleista A. Jucio buvusio studento, jo biografo prof. Romualdo Karazijos monografija „Žalios teorijos medis: akad. A. Jucys: gyvenimas ir mokslinė veikla“ (2014 m. paskelbta pakoreguota, patikslinta knygos elektroninė versija).

2004-aisiais minint A. Jucio 100-ąsias gimimo metines, knygų seriją „Lietuvos mokslas“ papildė leidinys „Akademikas Adolfas Jucys“, kurioje pateikti išsamūs duomenys apie akademiko gyvenimą, mokslinę veiklą, išspausdinti jo ir amžininkų prisiminimai, interviu su A. Juciu, jo laišakai, straipsniai kraštotyros ir kalbotyros klausimais, taip pat ir Aurelijos Ališauskienės parengta „Adolfo Jucio bibliografija“, kurią sudaro keturi skyriai: „Adolfo Jucio darbai“ (1934–2003 m.), „Mokslinių leidinių redaktorius ir sudarytojas“, „Disertantų mokslinis vadovas“, „Literatūra apie Adolfą Jucį“ (1934–2004 m.), asmenvardžių rodyklė.

Daug vertingų straipsnių apie akademiką, interviu su juo paskelbta ir kituose leidiniuose, tarp jų ir šiose knygose: Elena Sliesoriūnienė „Intelligentų karta“ (Vilnius, 2006); Ona Voverienė „Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai“ (Vilnius, 2009); Antanas Rimvydas Čaplinskas „Vilniaus atminimo knyga: mieste įamžintos asmenybės“ (Vilnius, 2011); „Šiuolaikinė fizika Lietuvoje“ (Kaunas, 1997); „100 iškiliausių Lietuvos žmonių“ (Vilnius, 2009); „Akademija ir akademiškai atsiminimuose“ (Vilnius, 2013) ir kt.

1974 m. Vilniuje išspausdinta A. Jucio mokslinių darbų bibliografija.

1981 m. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka išleido Aurelijos Ališauskienės ir Teodoros Strockytės sudarytą darbą „Adolfas Jucys: literatūros rodyklė“.

Naudota literatūra:

1. *Akademikas Adolfas Jucys*, Vilnius, 2004.
2. Romualdas Karazija, *Žalios teorijos medis: Akad. A. Jucys. Gyvenimas ir mokslinė veikla*, Vilnius, 2003.
3. Romualdas Karazija, „Adolfas Jucys“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 8, Vilnius, 2005 (prieiga internete <https://byt.lt/GY5R3>).
4. Adolfas Jucys, *Vilnijos vartai*: <https://byt.lt/VCgS9>.

Juozas Mickevičius: „Akademikas mylėjo ir tyrinėjo gimtąją ŽEMAITIJĄ“

Akademiko Adolfo Jucio (1904–1974) žemietis, geras draugas ir bičiulis buvo iš Mačiūkų kaimo (Skuodo r.) kilęs pedagogas, žemaičių krašto istorijos ir kultūros tyrinėtojas, Kretingos muziejaus direktorius (1960–1975) Juozas Mickevičius (1900–1984), Amžinybėn išėjęs prieš 40 metų.

Adolfas ir Juozas draugavo nuo pat vaikystės. Abu jie studijavo Kaune veikusiam Lietuvos universitete (nuo 1930 m. – Vytauto Didžiojo universitetas), dalyvaudavo kraštotyrinėse ekspedicijose Kretingos ir Plungės rajonuose, kartu sistemindavo jų metu surinktą medžiagą ir rengdavo straipsnius sklaidai (A. Jucys dažnai J. Mickevičiaus tekstus ir redaguodavo). Bičiuliui netikėtai mirus, J. Mickevičius nutarė parengti išsamią jo biografiją, papasakoti apie tokį mokslininką, kokį jis jį pažinojo. Šio darbo užbaigti nespėjo, bet pirminis tekstas liko. Jis saugomas Žemaičių muziejaus „Alka“ moksliniame archyve (ŽMA MA 290). Pagal šį tekstą parengėme keletą J. Mickevičiaus pasakojimų apie A. Jucio artmuosius, mokslo metus Kretingoje ir Plungėje, studijas Kaune, vaikystės ir jaunystės geriausius draugus, rūpinimąsi savo artimaisiais, jų atminimu, dėmesį gimtojo krašto istorijai, kultūros paveldui, žemaičių kalbai.

Metai, kai formavosi būsimąjo mokslininko asmenybė

Biografai, rašydami apie Adolfą Jucį, nurodo, kad jo mama Barbora Jonkaitė Kontrimienė, vėliau–Jucienė) gimė 1863 m. Kretingos rajono Smeltės kaime. Juozas Mickevičius nurodo, jog tai buvęs Kumpikų kaimas, esantis šiaurinėje Kretingos rajono savivaldybės dalyje, 4 km į pietvakarius nuo Grūšlau-

Adolfas Jucys 1919 m. Klausgalvų Mėsėdžiuose. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Lietuvos mokslų akademijos archyvo

kės. Na o Smeltės kaimas yra Kretingos rajono savivaldybės šiaurinėje dalyje, apie 600 metrų į pietvakarius nuo Grūšlaukės. Pasak J. Mickevičiaus, Barbora Kontrimienė, Jucienė buvusi labai graži ir darbšti moteris, plačiai garsėjusi kaip talentinga audėja.

Adolfo Jucio prosenelis Stanislovas Jucys XIX a. pradžioje gyvenęs Klausgalvų kaime, toje vietoje, kur XX a. II p. buvo Venckų sodyba. Stanislovo sūnus Kazimieras Jucys (A. Jucio tėvas) bei šio įpėdinis Pranas Jucys gyvenę Nasrėnų Mėsėdžių kaime.

Įkuriant Šalyno (Išalyno) dvarą Kazimieras Jucys buvo nukeltas į naują vietą, XX a. II p. vadintą Uždavariu. Po baudžios panaikinimo jis išsipirko 30 dešimtinių ir 30 kvadratinių sieksnių žemės, o 1876 m. jis atsisakė bendrų su dvaru ganyklų ir už tai gavo 5 dešimties 2282 kvadratinių sieksnių žemės. Taip K. Jucio ūkis išaugo iki 36 dešimtinių dydžio.

Anuo metu netoli Kretingos buvo Rusijos ir Vokietijos siena. Nemažai šiame krašte gyvenusių žmonių pragyvenimui prisidurdavo užsiimdami kontrabanda. Kazimieras Jucys nebuvo išimtis. Taip gyvendamas jis susitaupe šiek tiek pinigų ir galėjo nusipirkti papildomai žemės, taip savo ūkį

padidindamas iki 40 hektarų.

Barbora ir Pranas Juciai savo atžalų nelepindavo, žaislų jiems nepirkdavo. Nuo pat mažumės vakai buvo pratinami padėti tėvams duoną pelnyti. Kiekvienam jų darbai ir pareigos būdavo paskirstomi pagal amžių ir jėgas. Vyresniesiems tekdavo sunkiausi. Klausgalvų Mėsėdžiuose prabėgo Adolfo vaikystės ir jaunystės metai.

1912 m. rudenį, kai tėvas Adolfas, jo brolių Juozapą ir seserį Stefaniją nuvežė mokytis į Salantų valdišką pradinę mokyklą, juos įkurdino pas Magdeloną Venckutę, kurios tėvas buvo Juozapas Venckus, o motina – Adolfo senelio Kazimiero Jucio sesuo Magdalena Jucytė. Ji buvo gimusi 1866 m. Klausgalvų Mėsėdžių kaime. Mokėjo daug pasakų, legendų, padavimų, žinojo daug įvairiausių nutikimų, tad dažnai tai pasakodavo pas ją gyvenusiems mokinukams. Kaip prisimena Adolfas, šie jų klausydavosi ištempę ausis.

Salantų valdiškos pradinės mokyklos vedėjas tada buvo Veiverių mokytojų seminariją baigęs Jurgis Gūžys. Pamokos čia vykdavo rusų kalba. J. Gūžys mylėjo savo gimtąją lietuvių kalbą. Nepažeisdamas tuo metu galiojusiu teisės aktų jis po kelias savaitines pradinukų pamokas skirdavo lietuvių kalbos mokymui. Į Salantus atvykę mokyklą vizitatoriai pateikdavo J. Gūžiui pastabų už tai, kad vaikai silpnokai moka rusų kalbą, o jis per pamokas vaikus lietuvių kalbos moko.

1915 m. kovo mėnesį prartėjus karo frontui, Salantų

Jucių šeima apie 1919 metus. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi sesuo Barbora, mama ir sesuo Stefanija, antroje eilėje stovi Barbaros vyras Mykolas Rėpšas, brolis Juozapas, ketvirtas – Adolfas. Kiti asmenys neidentifikuoti. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš šeimos archyvo

Adolfo Jucio tėviškės sodyba. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

mokykla buvo uždaryta, mokiniai išvažinėjo namo. Vykstant Pirmajam pasauliniam karui Adolfas, gyvendamas pas savo seserį Stefaniją Jucytę Daukantienę, lankė Grūšlaukės pradinę mokyklą (Kretingos r.) ir ją baigė.

Svarbus vaidmuo A. Jucio gyvenime teko Prano ir Barbaros Jucių artimam kaimynui ir geram bičiuliui Pranui Pociui. Jis buvo išsilavinęs žmogus, valdė 25 ha ūkelį Klausgalvų Mėsėdžių kaime. Kurį laiką P. Pocius gyveno JAV, ten užsidirbo šiek tiek pinigų ir grįžo į Lietuvą. Prasiidėjus Pirmajam pasauliniam karui jį mobilizavo į carinės Rusijos kariuomenę. Pasibaigus karui Pranas grįžo į savo ūkelį. Kai Adolfas baigė Grūšlaukės pradinę mokyklą, P. Pocius paragino Barbarą Jucienę leisti

(Nukelta į 34 p.)

Adolfo Jucio mama Barбора Jucienė. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš šeimos archyvo

sūnų į gimnaziją. Mama įsiklausė į šį patarimą.

Kai P. Pocius mirė, našle likusi jo žmona po Antrojo pasaulinio karo apsigyveno Salantuose. Ten, Dariaus ir Girėno gatvėje, ji turėjo savo namelį (namo numeris 2). Sunkus ir vargingas tada buvo jos gyvenimas. A. Jucys savo geradarės nepamiršo. Parvažiaavęs atostogų ją aplankydavo, nuveždavo jai pinigų, atsiųsdavo ją iš Vilniaus. Amžiaus pabaigoje senute rūpinosi, ją karšino Adolfo sesuo Stefanija Jucytė Daukantienė. Jai senutė paliko savo namelį, kurį Stefanija suremontavo ir ten gyveno.

1921–1922 m. Salantų pradinės mokyklos vedėjas Majoras privačiai parengė Adolfą stoti į Kretingos gimnazijos trečiąją klasę. 1922 m. vasario 28d. vakinas gerai išlaikė stojamuosius egzaminus (iš matematikos gavo net aukščiausią įvertinimą).

Kai Adolfas įstojo į Kretingos gimnaziją, jo sesuo Barбора Jucytė Rėpšienė susitarė su Kretingos valsčiaus sekretoriumi Steponu Sakavičiumi, kad šis jos brolių priims gyventi į Kretingos Pionierių gatvėje (taip ji vadinta sovietmečiu) jo žinioje buvusį

erdų valsčiaus namą. Tais metais kartu su Adolfu čia gyveno ir Kretingos gimnazijos trečios klasės mokiniai Vincas Jankauskas bei Kazimieras Vasiliauskas, vėliau baigę mokytojų seminarijos du kursus, Juozas ir Povilas Jašinskai, baigę keturias gimnazijos klases, ir Liudas Viršilas, baigęs penkias gimnazijos klases. Pats S. Sakavičius buvo baigęs Kretingos miesto dviklasę mokyklą. 1912 m. rudenį jį pašaukė atilikti karinę prievolę. Jam betarnaujant kariuomenėje, prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas, tad teko ir fronte pabuvoti. Namą grįžo 1918-ųjų pabaigoje. Buvo išrinktas į pirmąjį Kretingos valsčiaus komitetą, sudarytą iš Valstiečių liaudininkų.

Nuo 1923 m. balandžio 1 d. Adolfas perėjo mokytis į Plungės „Saulės“ gimnazijos trečiąją klasę, kur turėjo viltį „peršokti ketvirtą klasę“. Tai padaryti jam pavyko po poros metų, kai iš penktos klasės „peršoko“ į septintąją.

Adolfui mokantis Plungėje juo itin rūpinosi sesuo Barбора Rėpšienė. Ji gyveno Aleksandravo kaime, kuris yra 13 km į vakarus nuo Plungės, tad jai pasiekti Plungę būdavo lengviau, negu tiems, kurie gyveno Klausgalvų Mėdsėdžių kaime. Sesuo broliui nuveždavo maisto produktų, pinigų smulkoms išlaidoms, kuro ir visa kita, kas reikalinga mokiniui, na o mama išausdavo drabužiams pasiūti reikalingų audinių, sumokėdavo už mokslą, tad tuo metu jis buvo neblogai aprūpintas materialiai.

Adolfo sesuo Barбора buvo darbšti, puiki šeimininkė, gera dainininkė. 1916 m. ji ištekėjo už Aleksandravo pradinės mokyklos mokytojo Mykolo Rėpšo, kuris turėjo 80 ha ūkį. Tada jo ūkio žemė siekė iki Minijos upės tilto kelyje Kretinga–Plungė.

B. ir M. Rėpšai užaugino 2 sūnūs. Vienas jų tapo inžinieriumi, kitas – mokytoju (po Antrojo pasaulinio karo dirbo Kretingos kelių valdyboje). Kai M. Rėpšas mirė, Barбора ištekėjo už Zaniausko.

Plungėje nepilnus metus Adolfas gyveno pas Bražinskienę. Čia jis turėjo atskirą kambarį, tad mokytis niekas netrukdė. Namų šeimininkė Adolfui išvirdavo valgyti, prižiūrėdavo namus. Ji žinojo daug pasakų, padavimų apie Gondingos pilį, kitų nutikimų, dažnai juos pasakodavo Adolfui. Tada gimė ir jo domėjimasis tautosaka.

Dvejus metus Plungėje Adolfas yra gyvenęs pas Kniukštaitę. Ten jis taip pat turėjo atskirą kambarį. Kniukštaitė vaikinui išvirdavo valgyti,

sutvarkydavo kambarį. Tame pačiame name gyveno dar ir dvi senos seserys Rimgailaitės, gimusios Grabšyčių kaime, kuris yra penki kilometrai nuo Klausgalvų. Kai jos buvo dar mažos, kaimo gyventojus iš jų sodybų iškėlė, o jų vietoje įkūrė Grabšyčių dvarą. Tada mergaitės su motina persikėlė gyventi į Plungę. Čia jos sulaukė ir savo saulėlydžio. Rimgailaitės taip pat žinojo daug įvairiausių pasakojimų. Adolfas buvo nemažai jų užrašęs, tačiau šie užrašai per Antrąjį pasaulinį karą žuvo.

A. Jucys jau pirmaisiais mokslo metais Plungėje iš kitų klasės mokinių išsiskyrė savo gabumais. Visus dalykus jis mokėsi penketais (tada buvo penkiabalė vertinimo sistema). Ypač gabus buvo fizikai ir matematikai. Per pamokas atidžiai klausydavo mokytojų, klasėje ir namuose sąžiningai atlikdavo visas užduotis, tad jam nebuvo sunku įsisavinti dėstomus dalykus. Vyresnėse klasėse per matematikos rašomąjį darbą būdavo skiriamos dvi valandos. Adolfas užduotis atlikdavo per pusvalandį, juodraščio nenaudodavo – uždavinius sprendavo tiesiai į švarraštį. O tada... Kas nepadės draugui?! Adolfas sunkiausių uždavinių atsakymus kartais tyliai pasakodavo jo eilėje priekyje sėdėjusiam klasiokui, o tada paduodavo mokytojui savo rašomąjį darbą. Klasėje prie lentos jis mokėjo visiems mokiniams suprantamai paaiškinti uždavinių sprendimo eigą.

Kaip dabar, taip ir anksčiau, kai kurie vaikai namų užduočių nesugebėdavo arba nesusėdavo paruošti, tad, atėję į mokyklą, norėdavo uždavinius nusirašyti nuo pažangesnių mokinių. Adolfas suprato, kad duoti nusirašinėti yra negerai, tad stengdavosi klasiokams padėti kitaip – paaiškindavo jiems, kaip reikia išspręsti uždavinius. Visi jį žinojo kaip gerą silpnusių mokinių pagalbininką. Vasaros atostogų metu, jei kas iš pataisininkų paprašydavo, Adolfas niekada neatsakydavo jiems padėti įsisavinti reikalingo dalyko žinias. Pasimokę su juo vaikai egzaminus visada išlaikydavo gerai.

Adolfas gerbė mokytojus, klausydavo jų, neužsiimdavo apkaltomis, nepravardžiuodavo nei pedagogų, nei mokinių. Dėl to ir pats visų buvo griasmas. Gimnaziją baigė iš visų dalykų turėdamas aukščiausius pažymius. Jis ir už mokyklos ribų elgdavosi kultūringai, buvo taktiškas, draugiškas, nuoširdus, vengdavo tuščių kalbų. Daugiausiai bendraudavo su mokslo siekiančiais bendraamžiais, dalindavosi

Adolfas Jucys gimnazistas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš šeimos archyvo

su jais savo žiniomis, informacija apie naujausius mokslo pasiekimus. Nemėgo menkos meninės vertės renginių, kino filmų. Šokti mokėjo, bet sakydavo: „Aš neturiu laiko juos lankyti“. Ateidavo tik į savo klasės organizuojamus vakarėlius ir į tuos renginius, kurių programa jam būdavo įdomi. Abiturientų išleistuvėse, giminių, artimųjų draugų organizuojamuose renginiuose dalyvaudavo, juose būdavo linksmas, sakydavo prakalbas, šokdavo.

Kai baigė Plungės gimnaziją, išleistuvių baliui jo klasės draugai pasisiūdinė kostiumus iš pirktinės medžiagos, o Adolfas – juodą kostiumą iš savo mamos išausto plono vilnonio milo. Jo klasės draugės bandė jį perkalbėti, atseit, kaip tu čia nuo kitų išsiskirsi, bet jis laikėsi savo. Tai nebuvo aklas užsispyrimas. Jis mylėjo mamą ir gerbė jos darbą. Žinojo, kad ji labai stengėsi tam jo kostiumui išausti medžiagą, tad argi galėjo jos rankų darbo audeklą į pirktinį iškeisti...

Nuo jaunų dienų mėgo skaityti. Knygas, žurnalus, laikraščius, kitus spaudinius dažniausiai skaity-

(Nukelta į 36 p.)

Platelių ežeras. Bonifaco Vengalio nuotraukos

davo lietuvių kalba. Jį domino istorija, geografija, fizika, chemija, leidiniai apie gamtą. Jau mokydamasis Plungėje jis sakysavo, kad jam knyga yra geras draugas ir mokytojas. Kartais net ir eidamas pasi-vaikščioti vienas jis pasiimdavo knygą. Jų gaudavo iš gimnazijos, jaunimo kuopelių knygynėlių. Jei ten ko nors reikalingo nebūdavo, pasitaupydavo pinigų ir nusipirkdavo. Mėgo Vydūno knygas. Jo pavyzdžiu ilgą laiką net vegetaru buvo tapęs (prie įprasto maisto Adolfas perėjo tik sukūręs šeimą).

Jis visada su didele meile kalbėdavo apie savo tėviškę – Klausgalvų Medsėdžių kaimą. Sakydavo, kad ten ir oras grynesnis, ir žmonės meilesni, medžiai žalesni, vanduo švaresnis, sniegas baltesnis, ledas skaidresnis, vėpūtiniai (pusnys) didesni, vėjas švelnesnis, lietus gaivesnis. Ten jis ir nusiramino ieškodavo, ir ateities planus kurdavo, ir fiziškai, dvasiškai pasikraudavo pradėdamas juos įgyvendinti.

Adolfas džiaugėsi, kad po Antrojo pasaulinio karo Klausgalvų Medsėdžių kaimas ėmė keistis, kad čia žmonių daugiau gyveno. Prasidėjus melioracijai, jis norėjo, kad nebūtų nukeldinamos sodybos, kad kaimas išliktų, gyventojai išsaugotų senąsias kultūros, bendravimo, buitines tradicijas, papročius, tėvų

kalbą. Jis mylėjo gražią Žemaičių krašto gamtą, domėjosi jo istoriją liudijančiais piliakalniais, alkais, senkapiais. Mokydamasis Plungėje pradėjo užrašinėti senolių pasakojimus. Privačiai bendraudamas visada su žemaičiais kalbėdavo žemaitiškai.

Adolfo ir jo draugų vasaros atsostogos Žemaitijoje

Adolfas Jucys ir jo kaimynas Liudas Vaičius per vasaros atostogas prieš šienapjūtę dviračiais atvažiuodavo į mūsų Pamedžių vienkiemį – prie Pamedžių miško buvusią gražiąją Mickevičių sodybą Platelių valsčiaus Mačiūkų kaime. Ji buvo didelė, etnografinė, romantiška, gerai sutvarkyta, klevais apsupta. Ta sodyba priklausė jau mūsų senoliams. Kai aš augau, tėvai čia turėjo 50 ha žemės. Iš rytų pusės sodybą supo Skirbynas ir Eglynėlis (Eglynalis) – 1,5 ha dydžio miškeliai. Šiaurinė sodybos dalis ribojosi su Apluoku, kuriame buvo Užlipčio krūmas ir epušėmis apaugęs Epšroto (Apušroto) kalnas. Pro šalį vingiavo Bartuvos upė, kuri išteka iš gretimo Visvainių kaimo pelkių. Vakaruose už 150 metrų nuo mūsų žemių buvo kaimynų pusininkų Igno ir Jono Paulauskų sodyba.

Pamedžių medė, be dviejų Pastauninkų, buvo 24 rėžių dydžio (rėžio plotis apie 50 metrų). Medė priklausė dviems ūkininkams. Čia augo eglės, pušyno dar nedaug tebuvo. Nuo Pamedžių vienkiemio į pietus, nepertoliausiai nuo Užpelkių kaimo miškelio – Išdegos. Tai buvo eglyno apsuptas kelių hektarų dydžio į ežerėlį panašus prūdas. Jo kemsuotoje dalyje perėdavo antys. Vakarinėje dalyje tyvuliavo gilus vanduo, kuriame būdavo nemažai karosų. Juos, ieškodami varlių, aplankydavo gandrai. Senieji pasakodavo, kad Išdegų vietoje senais laikais buvęs durpynas. Jis tyčia ar netyčia išdeges. Įdubimas prisipildęs vandens. Jį ir pavadinę išdegomis. Žmonės sakydavo: „jei pavasarį Išdegos pilnos vandens – vasara bus sausa, o jei pavasarį ten vandens neperdaugiausiai – bus lietingas metas, ypač vasarą, rudenį“.

Medėje netoli pelkių, Pamedžių vienkiemio, ke-liuko Dargužinė–Pamedžių vienkiemis–Užpelkiai–Dovainiai dešinėje pusėje – senojo geležies amžiaus trikampio formos senkapis. Jo viduryje – didžiulis akmuo, aplink jį – mažesni lauko akmenys. Trikampio kraštinės tiesios, kai kur apkrautos akmenimis.

Gojaus dirvose dunkso lapuočiais apaugęs gra-

žus aukštokas kalnas. Nuo Gojaus viršūnės žiūrint į vakarus matėsi už 16 kilometrų į aukštį besistiebiančios du Mosėdžio bažnyčios bokštai. Vakarų pusėje gali įžiūrėti Šačių bažnyčios bonias, o pietvakariuose – už 7 kilometrų augančius Notėnų bažnyčios šventoriaus klevus.

Dažnai čia ateidavome su draugais ir, atsisėdę ant kalno, ilgai apie daug ką kalbėdavome. Prisimindavome Gojaus vardo kilmę, šių vietovių istoriją. Nuo Gojaus pakalne nusileisdavome prie Laumės kelio esančio Laumės pėdų akmens. Jis yra įdomus neolito amžiaus akmens kirvukų gludavimo varstotas. Čia pakalbėję apie laumes, neolito laikotarpyje gyvenusius žmones mes pasukdavome į paslaptinius Pamedžių kapelius. Jie – ant gražaus, storais lapuočiais medžiais apaugusio kalnelio. Kapinaičių viduryje stovėjo keturi kryžiai – 3 stogastulpiai ir vienas kryžiaunas kryžius. Kapelių šiaurės rytų pakraštyje buvo lyg ir nedidelis įdubimas, kuriame, pasak senolių, esą palaidoti Pamedžių savininkai. Pavaikščioję pasukdavome link namų, o tada jau ir vakariene, poilsis...

Kartais dviračiais važiuodavome į Mikytų kaimą. Įdomi jo istorija. Čia, dešiniajame Šatos upelio krante, – Mikytų pilis (Pilė), piliakalnis. Vietiniai žmonės žinojo nemažai padavimų apie ją. Iš čia važiuodavome į Mikytų Alkos kalną, kur, pasak padavimų, kadaise vaidilutės kūrendavo pagonių žemaičių šventąją ugnį. Senis Antanas Malakauskis yra pasakojęs, kad Alkos kalne ne taip dar seniai buvo matoma senųjų žemaičių aukų šulinio vieta. Aplankydavome ir Mikytų kapines, kuriose palaidotas paskutinis Mikytų dvarelis savininkas Mikyta. Po jo mirties dvarelis vietoje įkurtas Mikytų bažnytkaimis. Apžiūrėdavome ir 1831 m. sukilimo dalyvio bajoro Urbonavičiaus buvusį stambų ūkį, Ustekio kapelių papėdėje – Bonaparto Nepaleono žygyje dalyvavusio Prūsų Jorko korpuso karių duonos krosnies likučius.

Kita ekskursija – prie gražiausio ir žymiausio Žemaitijoje Platelių ežero. Plateliai daugelio Žemaičių Šveicarija vadinami. Ežero šiaurinis kraštas – apie 3 kilometrai nuo Pamedžių. Pėsčia eidavome į Paežerės Rudaičių kaimą pas Platelių vidurinio ežero žvejį ūkininką Juozapą Alminą, kuris mums nemokamai paskolindavo valtį. Ji būdavo Platelių ežero pakrantėje pririšta grandine prie stipraus stulpo ir užrakinta kabančia spyna. Irklai ir kaušas vandeniui iš valtės išsemti – pas J. Alminą. Jo

šimtamečiais medžiais apaugusi sodyba – Platelių ežero pakrantėje. Išplaukę į ežerą, kurio ilgis 7 km, plotis 3 km, didžiausias gylis 46 metrai, jame praleisdavome visą dieną. Aplankydavome Ubagsalę, Briedsalę, Veršių salą, Rančelį, Pliksalę ir garsiąją Platelių ežero salą Pilį (Pilę). Prie kiekvienos mums reikėdavo sustoti, išlipus viską ten apžiūrėti, pakalbėti apie tų salų istoriją, tai, ką esame perskaitę ir iš kitų išgirdę. Ką jau bekalbėti apie Pilį, kuri apaugusi tūkstantis metų skaičiuojančiomis liepomis, ąžuolais ir įvairiais kitais lapuočiais. Tuo metu šioje saloje dar galėjai pamatyti medinės pilies tamsių pamatų, sudėgusių pastatų raudonų plytų liekanų.

XV a. pab. – XVI a. vid. Platelių pilis buvo garsi didelio krašto, kuris vakaruose siekė Klaipėdos kraštą (Prūsų sieną), Pietuose – Miniją, šiaurėje – Šventąją upę, o rytuose – Telšių apylinkę, administracinis centras. Tais laikais ežero krantas su Pilies sala buvo sujungtas tiltu. Atplaukę į Pilies salą apžiūrėdavome ir tilto likučius – iš vandens kyšančius jo poliūs. Čia ne tik gerėdavomės salos grožiu, bet ir vienas kitam pasakodavome, ką įdomesnio žinome apie jos praeitį, prisimindavome, padavimus, legendas apie ją. Pilies saloje ir papietaudavome – suvalgydavome iš namų pasiimtus sausus užkandžius. Na o tada plaukdamami valtele pasiekdavome Platelių ežero ištakas, į siaurą sąsiaurį panašų Laumalenkų bajorų ežeriuką. Rytinis ežero krantas siekia garsųjį apie 2 000 hektarų plote augantį Plokštinės mišką. Vakare patenkinči, bet jau pavargę grįždavome namo į Pamedžius.

Kita ekskursija – dviračiais į Platelius, Beržorą, Laumlenkas. Pirmiausiai apžiūrėdavome Platelių miestelį, čia stovinčią bažnyčią, dvarvietę ir buvusią senąją Platelių gyvenvietę prie Platelių ežero (anksčiau toje vietoje buvo dvaras ir miestelis, dabar – ariama žemė). Mėtydavosi išartos didelės degtos buvusios bažnyčios pamatų plytos, plytgaliai, o senosios klebonijos vietoje rasdavome vyšninės ir kitų spalvų ornamentuotų, emaliuotų koklių nuolaužų. Pietaudavome Plateliuose. Vėliau mūsų kelias sukaldavo link Beržoro. Tai sena gyvenama vietovė. Vytauto Didžiojo laikais čia būta valstybinio Beržoro dvaro. Dar ne taip seniai tą vietą šio krašto žmonės dvarvieta vadindavo. Jos žemės priklausė ūkininkui Žvirgždžiui. Na o Beržoro bažnyčia turi didelę meninę vertę. Labai įdomios ir gražios Beržoro kapinės,

(Nukelta į 38 p.)

Iš kairės: Beržoro (Plungės r.) bažnyčia ir varpinė; Beržoro koplyčios. Bonifaco Vengalio nuotraukos

kurios anksčiau priklausė Platelių parapijos bažnyčiai. Kapinėse mūsų jaunystės laikais dar buvo nemažai koplytstulpių, ažuolinių kryžių su įvairiomis figūromis, buvo ir akmeninių bei cementinių paminklų, vienas kitas stogastulpis. Stovėjo ir bažnytėlė, vadinama „kapinių mišauna koplyčia“. Joje buvo vargonai. Gražus ir Beržoro ežerėlis. Jo viduryje – sala. Anksčiau ežeras priklausė Platelių parapijos klebonijai. 1842 m. caro valdžia jį iš Platelių parapijos atėmė.

Laumalenkos – sena gyvenama vietovė. XVI a. Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Žygimantas Augustas keturis valakus žemės prie Laumalenkos ežeriuko už tarnybą padovanojo Platelių pilies komendantui Kobelyniui.

Laumalenkos bajorų (buvusio bajoro Kobelyno) ežeriukai, kurių krantai daugiausiai apaugę lapuočiais medžiais, traukia akį ir kelia žavesį.

Namo iš tokios kelionės grįždavome tik vakare.

Kaip Adolfas Jucys vežė paslėpti šautuvus

Vokiečių kariuomenei atsitraukus, Salantuose įsitvirtino baltieji. Jucių namuose buvo užsilikę keltas Adolfo brolio Prano šautuvų. Namuose juos laikyti Adolfas bijojo. Nutarė vežti paslėpti pas seserį Stefaniją Jucytę Daukantienę (ji 1920 m. iškėjo už Kazimiero Daukanto į Grūšlaukės Mėdsėdžio kaimą). Adolfas pakinkė kumelaitę, šautuvus padėjo ant vežimo dugno, užklojo juos šieniu ir išvažiavo. Dešinėje vieškeliu Salantai–Grūšlaukė pusėje, arčiau Grūšlaukės, buvo medinė bažnytėlė (koplytėlė), XX a. pr. pastatyta ant kalvelės, kurios viršuje buvo įdubimas, panašus į aukštienlinkos moters gultą (lovą). Priaartėjus prie koplytėlės pa-

sirodė priešais atriedantis automobilis. Kumelaitė pasibadė, vežimaitį sumėtė, šautuvai iškrito, galop ir pats vežimas įvirto į griovį. Automobilis nuvažiavo nesustojęs. Adolfas krisdamas buvo šiek tiek susitrenkęs, bet šiaip taip atsistojo, susirinko šautuvus, vėl sudėjo juos į vežimą, užklojo, kad nesimatytų, ir nuvažiavęs į Daukantų sodybą, jos šeimininkams tuos šautuvus perdavė (šis nuotykis išsamiau buvo aprašytas 1973 m. spalio 15 d. Kretingos rajono „Švyturio“ laikraščio 109 numeryje).

Kaip Adolfas ir jo draugai „laistė“ gimnazijos baigimo atestatus

1930 m. birželio 24 d. Adolfas ir jo bendramoksliai gavo Plungės valstybinės realinės gimnazijos baigimo atestatus. Jų VIII klasė nebuvo vieninga, nedarė nei vinjetės, neorganizavo ir abiturientų išleistuvių balius. Kai atestatai jau buvo rankose, grupė geriausių draugų – Adolfas, Aleksandras Pakalniškis, Geležinis ir kiti – susirinko Plungėje L. Vaičiaus nuomojamame bute „aplaistyti“ atestatų. Buto šeimininkė Bronislava Bružaitė paruošė vakarienę. Visi draugai buvo blaivininkai, tai gurkšnojo tik vyną ir alų. Vakarieniaudami linksmi kalbėjosi, džiaugėsi atestatais, kurie Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukakties proga buvo išspausdinti su Vytauto Didžiojo atvaizdu ir pagražinimais. Namu išsiskirstė jau leidžiantis saulei.

Adolfo draugas Liudas Vaičius ir jo šeimos likimas

Liudas Vaičius gimė pasiturinčio Klausgalvų Mėdsėdžių kaimo ūkininko šeimoje. Iš pradžių vaikinukas mokėsi Salantų pradinėje, vėliau – Kretingos progimnazijoje, o tada – Plungės „Saulės“

Iš kairės: Adolfas Jucys ir jo draugas Antanas Šimkus; Kauno sudentų žemaičių Simono Daukanto draugijos valdyba. Iš kairės sėdi: V. Kojelytė, A. Jucys ir S. Nezabitauskaitė, stovi: A. Šimkus ir E. Petkevičius. 1930 m. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Jucių šeimos archyvo

realinėje gimnazijoje, kuri 1929 m. buvo suvalstybinta. Liudas buvo pavyzdingo elgesio, darbštus, tvarkingas, draugiškas ir mandagus mokinys. Jis domėjosi Žemaitijos istorija ir savo krašto tradicijomis bei papročiais. Vasaros atostogų metu su draugais daug laiko praleisdavo keliaudami pėsčiomis ir dviračiais po Salantų ir Platelių kraštą. Tokiai vaikinų draugystei pritarė jų tėvai, jie vaikus visada maloniai sutikdavo, pavaišindavo.

1930 metų rudenį L. Vaičius Kaune įstojo į Karo mokyklą, kurią baigė įgydamas jaunesniojo leitenanto laipsnį. Vėliau tarnavo karo mokykloje. Vedė pradinės mokyklos mokytoją, susilaukė sūnaus Vytauto, kurio krikšto tėvas buvo Adolfas Jucys. 1940 metų rudenį L. Vaičius išvyko į komandiruotę, susirgo šiltine ir mirė.

Po Antrojo pasaulinio karo L. Vaičiaus žmona dirbo netoli Palangos veikusioje Vydmantų pradžios mokykloje, o sūnus Vytautas lankė Palangos gimnaziją, buvo darbštus, pažangus mokinys. Vienos dienos popietę į Vidmantų mokyklą netikėtai įsmukęs Kretingos malūno darbininkas Tamašauskas pasigavo mokytoją Vaičienę ir pareikalavo, kad ši jam atiduotų pinigų. Moteris jų neturėjo. Tada plėšikas spygliuota viela surišo jai rankas, kojas ir pradėjo mušti. Kankino tol, kol užmušė. Egzekucijos metu iš gimnazijos namo grįžo sūnus Vytautas. Tamašauskas, bijodamas, kad jis gali pasakyti, kas nukankino motiną, nužudė ir jį. Ilgą laiką buvo manoma, kad mokytoją ir jos sūnų nužudė kas nors iš besislapstančiųjų miške. Motiną ir sūnų pašarvojo vieną greta kito. Būdynė (šermenys) ir laidotuvės buvo menkos, nes mokykloje niekas nežinojo, kam

pranešti apie šią baisią tragediją – jie neturėjo nei mokytojos giminių, nei buvusių kaimynų, draugų adresų. Gausiai į laidotuves susirinkę Kretingos pedagogai mokytoją Vaičienę ir jos sūnų palaidojo Kretingos miesto naujosiose kapinėse be kunigo. Vaičiai amžinam poilsiui atgulė už didžiųjų vartų, kapinių kampe, pakraštyje prie vartelių.

A. Jucys, sužinojęs, kur Vaičiai palaidoti, samdydavo kapus tvarkančią moterėlę, kad ši jų kapus prižiūrėtų. Jie visada būdavo papuošti.

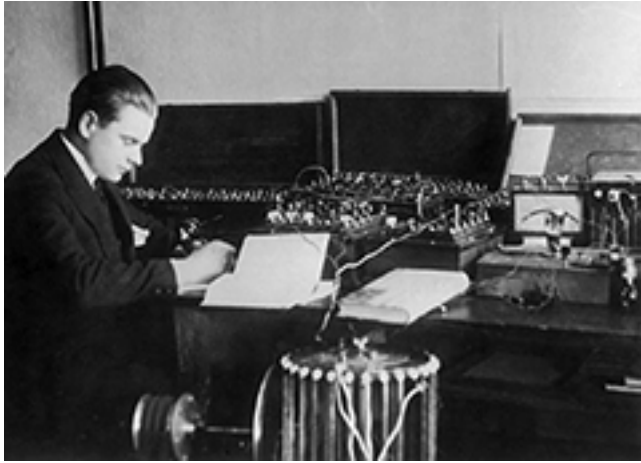
Praėjus keleriems metams po Vaičių laidotuvių plėšikas Tamašauskas buvo suimtas už senuko nužudymą Kretingoje. Tardymo metu jis prisipažino, kad yra padaręs ir daugiau žmogžudysčių, kad nužudė ir mokytoją Vaičienę su sūnumi.

Kai 1970 m. A. Jucys mirė, mokytojos Vaičienės ir jos sūnaus kapo tvarkymu pradėjau rūpintis aš – Juozas Mickevičius. Pastačiau ant jo ir antkapį. Kas juo rūpinsis po mano mirties, nežinau.

Adolfo studijos ir karinė tarnyba Kaune

Adolfas Jucys, 1927 metų vasarą baigęs Plungės „Saulės“ realinę gimnaziją, pradėjo ruošti stojamiesiems egzaminams ir tu pėčių metų rudenį įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Gamtos-matematikos fakultetą. Čia jis studijavo fizikos-matematikos mokslus. Stipendijos negaudavo, nes jo motina valdė 40 ha ūkį, o tokių valstiečių vaikams stipendijų neskirdavo. Kasmet motina sutaupydavo ir Adolfui pragyvenimui mieste bei mokslui duodavo po 1 500 litų. Adolfas studijuodamas visą savo

(Nukelta į 40 p.)

Nuotraukose nuo viršaus: Adolfas Jucys diplominio darbo „Triodinė lemputė“ rašymo metu – 1931-aisiais; Adolfas Jucys skaito paskaitą. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Lietuvos mokslų akademijos archyvo

laiką, dėmesį skirdavo mokslui. Retkarčiais nueidavo į teatrą, svarbesnę operą ar kino filmą, bet šiaip jau laiko dykai neleisdavo. Jis nepriklausė studentų korporacijoms, bet buvo aktyvus Žemaičių studentų Simono Daukanto draugijos narys. Iš gipso buvo sukūręs Simono Daukanto ir Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus biustus. Bronza nudažytas Simono Daukanto biustas buvo pardavinėjamas po 75 litus, o mažesnis, baltai nudažytas Motiejaus Valančius – biustas po 30 litų. Tuos biustus atostogų metu nedideliais kiekiais parduodavo jo studijų draugai.

A. Jucys savo darbštumu, gabumais atkreipė ir universiteto vadovybės dėmesį. 1931 m. jis labai gerai pažymiais baigė Gamtos-matematikos fakultetą.

1930-aisiais kartu su Adolfu Lietuvos universitete Kaune studijavau ir aš, mano sesuo Onutė bei jau minėtas mūsų visų draugas Liudas Vaičius. Svajojome apie skirtingas profesijas, tad studijavome ne tuos pačius mokslus. Visi siekėme sukaupti kuo daugiau

savo specialybės žinių. Paskaitų nepraleidinėdavome, bibliotekoje ir namuose ruošdavomės įskaitoms ir egzaminams. Visi norėjome kuo greičiau užbaigti studijas ir gauti aukštojo mokslo diplomus. Laisvalaikiui likdavo tik sekmadienis ir tai ne kiekvienas.

Norėdami geriau pažinti Kauną, lankydavome Vytauto parką, Adomo Mickevičiaus slėnį ir kitas miesto žymiąsias vietas, svarbius kultūros objektus – Pažaislio vienuolyną, muziejus (Karo, Kauno miesto, Zoologijos), Botanikos sodą Fredoje. Nueidavome ir į Kauno miesto kapines, kuriose ilsisi iškilūs mokslo, kultūros ir verslo veikėjai. Čia mūsų dėmesio daugiausiai sulaukdavo meniškų, įdomių antkapių gausa. Nueidavome ir iki Kauno tvirtovių, fortų. Tada IX forte buvo kalinami politiniai veikėjai, VII – Kauno valstybinis archyvas. Žiemos mėnesiais retkarčiais apsilankydavome teatre, operoje, kine, svarbesniuose studentų suorganizuotuose renginiuose.

1931–1934 m. mano sesuo Onutė Grenoblio universitete Prancūzijoje studijavo prancūzų kalbą ir literatūrą, tad mūsų, draugų, atvykusių studijuoti į Kauną, būrelis sumažėjo.

Adolfas, baigęs studijas, iš karto gavo šaukimą į privalomąją karinę tarnybą. Karinę prievolę jis atliko Kaune. Tarnyba buvo patenkintas, nes, kaip pats sakė, jos metu išmoko tokių gyvenime reikalingų dalykų ir įgijo tokių žinių, kokių dar nebuvo patyręs.

Adolfo kelias į didįjį mokslą

1933 m., atlikęs karinę tarnybą, A. Jucys gavo kvietimą pradėti dirbti Kauno universiteto Fizikos katedros laborantu. Tai jį nudžiugino, kvietimą priėmė. Po kurio laiko šioje katedroje jis jau dirbo asistentu.

1935 m. Adolfas vedė tuo metu dar studijavusią Sofiją Nezabitauskaitę. Jie, gyvendami santuokoje, užaugino du sūnus.

1938 m. vasarą A. Jucys buvo išvykęs į Didžiosios Britanijos Mančesterio universitetą ir čia pas profesorių D. Hantrį konsultavosi Kvantinės atomo teorijos klausimais. 1939–1940 m. Kembridžo universitete gilino teorines fizikos žinias.

1940 m. karo audra jau buvo įsisiūbavusi, bet rudenį jam vargais negalais pavyko grįžti į Lietuvą. Tais pačiais metais jis tapo Vilniaus universiteto docentu, o 1949–1951 m. mokydamasis Sankt Peterburge parašė ir apgynė mokslinę disertaciją. Greitai

po to jam buvo suteiktas mokslo daktaro laipsnis.

Adolfas Jucys pedagogas

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Adolfas aktyviai įsijungė į hitlerinės okupacijos metais sunaikintų Lietuvos mokyklų atkūrimą. Vilniaus universitete vadovaudamas Teorinės fizikos katedrai jis 1944–1945 m. dirbo ir Lietuvos TSR (LSSR) Švietimo liaudies komisariato Aukštojo mokslo valdybos viršininku, o 1946 m. buvo Vilniaus pedagoginio instituto direktorius. Vilniaus universitete ir Vilniaus pedagoginiame institute Adolfas skaitė visus teorinės fizikos kursus, daug studentų parengė moksliniam darbui, dalis jų tapo žymiais fizikais ir tęsė jo pradėtus darbus.

A. Jucys kasmet rasdavo laiko atvykti skaityti paskaitų Kretingos bei Plungės vidurinėse mokyklose. Susitikęs su baigiamųjų klasių moksleiviais ragindavo juos stoti studijuoti tiksliuosius mokslus, tapti fizikais. Jis pasisakydavo už sveiką gyvenimo būdą, jaunimui aiškino apie žmogaus organizmui ir socialinei aplinkai daromą degtinės bei tabako žalą. Jis manė, kad tai yra labai aktualu. Tai rodo ir tas faktas, kad jis 1965 m. liepos–spalio mėnesiais parašė net du gana ilgus eilėraščius šia tema – „Tu, pypkorėliau, nelaimingas“ ir „Pamokymai bei pagraudinimai“ (šis skirtas pajūrio krašto berneliams).

Adolfas Jucys kraštotyrininkas

Tiesioginei mokslinei veiklai jam darbo valandų neužtekdavo, tad mokslu dažnai užsiimdavo ir po darbo bei poilsio ir švenčių dienomis, o kartais net ir per atostogas. Bet po tokio įtempto protinio darbo, kurį dirbant, kaip jis pats sakydavo, kartais net „sprandas traška“, reikėdavo ir atsipūsti. Tai jis darydavo užsiimdamas kraštotyrine veikla. Ji, pasak Adolfo, jam būdavo „tyras poilsis“.

Jis ypač domėjosi Kretingos ir Plungės krašto istorija. Kartą, pasibaigus Vilniuje vykusiame muziejininkų seminarui, aš ir iš Skuodo rajono Baidotų kaimo kilęs žurnalistas, kraštotyrininkas, muziejininkas, pedagogas Adolfas Nezabitauskas (1901–1968) nuėjome aplankyti Adolfą. Jis mus maloniai priėmė, pavaišino ir išdėstė savo sumanymą: visi trys bendromis jėgomis turime parašyti Salantų istoriją. Tam mes gana atsakingai ruošėmės: rinkome

Adolfo Jucio rašomasis stalas jo buvusiam darbo kabinete 1978 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Lietuvos mokslų akademijos archyvo

medžiagą, rašėme straipsnius, kurių dalį išspausdino Kretingos rajono laikraštis „Švyturys“.

1973 metų vasarą etnologė prof. Pranė Dundulienė (1910–1991) A. Jucį pakvietė dalyvauti ekspedicijoje kartu su Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentais istorikais, etnografais, Lietuvos dailės instituto studentais, fotografais, grimuotojais Kretingos rajono Salantų, Grūšlaukės ir Darbėnų apylinkėse. Jos metu buvo renkama medžiaga apie šio krašto istoriją, etnografiją, karo bei pokario laikotarpį ir kt. Šios ekspedicijos dalyviai sukaupė apie 4 000 puslapių aprašų, sukūrė apie 1 000 foto- nuotraukų, apie 200 piešinių, 300 garso įrašų. Visa surinkta medžiaga buvo perduota Vilniaus universiteto mokslinės bibliotekos Rankraščių skyriui.

A. Nezabitauskis mirė 1968 m. Telšiuose, tad medžiagą Salantų istorijai toliau kaupėme mes su Adolfu dviese.

1973 m. gruodžio 11 d. iš Maskvos man atsiųstame laiške Adolfas rašė: „Išvažiuoju į Kanadą 5 savaitėms. Vilniuje beatsirasiu apie 20 sausio. Jei atvažiuosi į Vilnių, būtinai užsuk pas mane. Aš vis svajoju, kad mudu pradėsima rimčiau užsiimti Salantų istorija. Vis neprieinu ir aš kaip tamsta. Aš užsiėmęs fizika, Tamsta – muziejumi. Geriausiai eiti į pensiją vienam ir antram ir tirti Salantų praeitį“. Tai buvo paskutinis jo man atsiųstas laiškas. Gaila, kad Salantų istoriją liko rašyti man vienam.

A. Jucys daug metų domėjosi kapinynais (senkapiais), buvusiomis parapijoms ir sovietmečio laikotarpio kapinėmis. Jis labai daug jų aplankė Že-
(Nukelta į 42 p.)

Nuotraukose (iš kairės): pašto ženklas, išleistas Adolfo Jucio gimimo 100-ųjų metų proga 2004 m. Dailininkė A. Ratkevičienė: stogastulpis ir koplytstulpis kelyje Kretinga–Skudas prie kelio į Adolfo Jucio tėviškę. Autorius – tautodailininkas A. Klovas. Ant ažuolinio stogastulpio yra iškalti A. Jucio žodžiai: „Atomas – tai mano gyvenimas“. D. Mukienės nuotraukos

maitijoje ir kitose Lietuvos vietose. Jis turėjo mašiną ir pats ją vairuodavo, tad jei kur nors ilgesniam laikui sustodavo, būtinai aplankydavo ten buvusias kapines. Domėjosi ir Vilniaus bei Kauno miesto kapinėmis. Jo dėmesio sulaukdavo seni antkapiniai paminklai, juose užrašyti neįkainojamos vertės tekstai, tų tekstų kalba, mirusiųjų amžius, vardai, pavardės. Jis žinojo, kur yra daugelio Lietuvos iškiliųjų rašytojų, kultūros, visuomenės veikėjų kapai. Lankydavo ir Motiejaus Valančiaus tėvo kapą Salantų Gargždėlės kapinėse, Valančiausko kapą Kartenos kapinėse, M. Valančiaus brolio M. Valančiausko kapą Kretingos kapinėse. Tais laikais visų jų antkapiniai paminklai buvo su metaliniais kryžiais, užrašais (tuos paminkus M. Valančius buvo pastatęs savo lėšomis).

Adolfo Jucio tėvų kapai

Adolfo Jucio tėvas ir vyriausiasis brolis Pranas yra palaidoti Salantų Gargždėlės kapinėse – kairėje pusėje prie mūrinės koplyčios kampo. Ten – masyvus juodo akmens paminklas (žem. *pomninkas*), kurio visos keturios pusės nušlifotos. Ant jo yra iškaltas toks užrašas:

Pranas Jucys 1863–1917

Pranas Jucys 1895–1964

Adolfo motina sirgdama prašė, kad ją palaidotų Grūšlaukėje šalia jos giminių ir pirmojo vyro Kontrimo amžino poilsio vietos. Motinos prašymas buvo išpildytas. Adolfas ant motinos kapo

pastatė šlifuito juodo akmens paminklą, ant kurio taip pat iškaltas ją identifikuojantis užrašas.

A. Jucys labai mylėjo savo tėvus, gimines, lankydavo jų kapus. Sugrįžęs į gimtąsias vietas visada užsukdavo į kapines, sutvarkydavo kapus, ant jų pasodindavo gėlių, jas palaistydavo. Nuolatinei kapų priežiūrai samdydavo tuo užsiimančias vietines moterėles. Jis, būdamas mūsų kraštuose, aplankydavo ir mano tėvo kapą Beržoro kapinėse, ten pamerkdavo gėlių.

Jis rūpindavosi ir gyvais esančiais savo giminaičiais. Žmonai nežinant kas mėnesį kiek išgalėdamas nusiųsdavo pinigų SSRS gilumoje atsidūrusiam broliui Bonifacui, seserims Barborai ir Stefanijai.

Atostogos Palangoje

A. Jucys mėgo atostogauti vasaros pabaigoje. Į Palangą jis atvykdavo apie rugpjūčio 15 d., kai kurorte vasarotojų ir triukšmo jau būdavo gerokai sumažėję.

Kelias dienas pailsėjęs pajūryje jis savo lengvąją mašiną važiuodavo aplankyti giminių. Daugeliui jų buvo labai reikalinga materialinė pagalba. Adolfas jiems nuveždavo pinigų, įvairių pirkinių. Mane jis aplankydavo Kretingos kraštotyros muziejuje. Žinojo, kad Kretingos kraštotyros muziejus savo transporto neturi, o rajono Kultūros skyrius muziejui tik kelias dienas per metus mašiną skiria, tad taip suplanuodavo savo keliones, kad galėtų mane nuvežti ten, kur aš turėdavau reikalų rinkdamas muziejui

Nuotraukose (iš kairės): grupė Plungiškių draugijos narių. Iš kairės trečias – pirmasis draugijos prezidentas Adolfas Jucys, pirmoji viceprezidentė Elena Adomavičienė (ketvirta iš kairės). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Jucių šeimos archyvo; Adolfo Jucio kraštietis ir draugas Juozas Mickevičius. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

eksponatus. Nuvežęs mane palikdavo, o sutartu laiku sugrįždavo paimti manęs ir mano surinktų muziejui skirtų eksponatų, kad juos nuvežtume į Kretingos muziejų. Tokių kelionių metu esu buvęs nuvažiavęs ir pas Adolfo gimines, jų apylinkėse rinkęs eksponatus. Po kelionės jis nakčiai važiuodavo į Palangą.

Kretingos kraštotyros muziejaus darbuotojai du kartus per metus, pavasarį baigus sėją ir rudenį, lankydavo kultūros paveldo objektus (paminklus): piliakalnius, Alkos kalnus, kapinynus, istorinius, akmenis, architektūros statinius, fiksuodavo jų būklę, fotografuodavo. Pastebėjus, kad kultūros paminklas sunakintas ar yra naikinamas, atsakingiems asmenims būdavo surašomi protokolai, skiriamos baudos.

A. Juci dominavo kultūros paminklai. Kasmet mažiausiai vieną dieną per atostogas jis skirdavo jų lankymui. Keliaudavau kartu su juo, o kitu metų laiku aš prie paminklų važiuodavau maršrutiniais autobusais. Dažnai tie paminklai būdavo toli nuo kelio, tad daug kilometrų tekdavo pėsčia nueiti. Man A. Jucio pagalba labai praversdavo.

Sumanius įsteigti Motiejaus Valančiaus memorialinį muziejų Nasrėnuose, A. Jucys mums padėjo surasti paminklui tinkantį lauko akmenį, nurodė jam žinomus M. Valančiaus giminių adresus.

Plungiškių draugija

Plungės gimnazijos mokytojas Juozas Tarvydas, jau būdamas pensijoje, pasiūlė įkurti Plungiš-

kių draugiją, kurios nariai būtų Plungės gimnaziją ir vidurinę mokyklą baigę veiklūs žmonės. Organizacinio darbo ėmėsi ir draugiją įkūrė kraštotyryninkė, edukologijos mokslų daktarė, Plungės I vidurinės mokyklos direktorė Elena Adomavičienė (1931–2012). Būti pirmuoju Plungiškių draugijos prezidentu jos nariai patikėjo tuo metu jau akademiku buvusiam Adolfui Juciui. Tais metais jis kartu su E. Adomavičiene atliko didelį darbą burdamas iškiliausius plungiškius bei organizuodamas jų veiklą. Jam vadovaujant draugija buvo skaitlinga ir veikli. Kasmet dvi dienas Plungėje vykdavo jos narių suvažiavimai. Pirmąją dieną būdavo skaitomos paskaitos, tariamasi organizaciniais klausimais, o antrąją – lankomos žymiausios rajono vietos, kultūros ir istorijos paminklai, susitinkama su darbo kolektyvais. Draugijos nariai buvo vadinami žemiečiais. Dalį jų parašytų mokslinių darbų, ypač istorijos tema, išspausdino rajono laikraštis „Kibirškštis“. A. Jucys tokiuose suvažiavimuose skaitydavo specialiai jiems parašytus pranešimus draugijos veiklos klausimais. Keletas jo pranešimų buvo įrašyta į magnetofono juostelę.

A. Juciui mirus, buvo išrinktas naujas Plungiškių draugijos prezidentas. Juo tapo dr. A. Urbonas. Paskutinis draugijos suvažiavimas įvyko 1976 m. birželio mėnesį. Po jo
(Nukelta į 44 p.)

Akademiko Adolfo Jucio Plungės progimnazijos pastatas. Bonifaco Vengalio nuotrauka

draugijos veikla pamažu ėmė apmirti. Plungės rajono valdžia gairinti ją nebuvo suinteresuota tad jos veikla ilgam laikui nutrūko.

Žemaičių kalbos mylėtojas

A. Jucys buvo plačios erudicijos žmogus. Jis labai domėjosi gimtąją žemaičių kalba (tarme), jos patarmėmis. Su žemaičiais visada kalbėdavo tik žemaitiškai. Gerai mokėjo ir bendrinę lietuvių kalbą. Jis kalbininkams siūlė neguiti iš lietuvių kalbos kai kurių tarmiškų, nuo seno žmonių vartojamų žodžių, pvz., jis sakydavo, kad kartu su „jūs“ reikia neužmiršti ir gražaus žodžio *tamsta*, *tamstytė*, *tamstelė*. Jis kritikavo kai kuriuos mokslinius terminus. 1974 m. leidinio „Kalbos kultūra“ 30–32 puslapiuose išspausdintame straipsnyje jis rašė, kad yra ne *nuosavoji*, ne *savoji*, o tik *tikrinė funkcija*. Kartą jis Kretingos rajono Kultūros skyriui pasiūlė surengti mieste Gimtosios kalbos dieną. Tam buvo pritarta ir toks renginys Kretingoje įvyko. Tos dienos organizatoriams A. Jucys padėjo į Kretingą pasikviesti iškilus ano meto kalbininkus, žemaičių kalbos žinovus. Kretingos rajono laikraštyje „Švyturys“ buvo išspausdintas A. Jucio straipsnis „Apie mūsų tarmę“. Vėlesniais metais tokios dienos Kretingoje nebebuvo organizuojamos. Kretingos rajono laikraštyje yra buvę išspausdinta ir daugiau A. Jucio straipsnių žemaičių kalbos klausimais.

Adolfas rūpinosi, kad kaimams ir miesteliams būtų sugrąžinti jų senieji (pirminiai) vietovardžiai. Vienas tokios jo veiklos pavyzdys yra rūpinimasis Plungės rajone esančio Gintališkės kaimo pavadinimu. Adolfas surado seniausius tuo metu žinotus dokumentus, kuriuose rašoma, kad kaimo pavadinimas yra „Ginteliškė“ / „Gintiliškė“, tik ne „Gintališkė“, tad akademikas siūlė vartoti senąjį kaimo pavadinimą. Apie tai jo straipsnis buvo išspausdintas leidinyje „Kalbos kultūra“ (1970 m., Nr. 18, p. 51–52).

Jis yra daug dėmesio skyręs ir Žemaičių Kalvarijos miestelio seniesiems ir naujesiems pavadinimams, yra įrodinėjęs Kretingos vietovardžio

tikrąją kilmę. Pasak jo, pirminis miesto pavadinimas kilęs iš daiktavardžio „Kreidinga“ (žem. *Kreda*). Adolfas žinojo, kad XIII amžiuje Livonijos ordino kronikoje Kretinga vadinama *Cretyn*, *Kretene...* (liet. *Kreidyne*, *Kreidinas*). Pridėjus kuršišką galūnę – inga, atsirado *Kretinga*. Pasak Adolfo, visa tai galima pagrįsti tuo, kad senovėje apie Kretingą buvo daug kalkių. Minijos upės pakrantėje netoli Kartenos yra Altyčės kalnas, ten XIX a. buvo kasamos kalkės.

Adolfas Jucys buvo ir poetas, parašė nemažai eilėraščių. Dažnai juos pasirašinėdavo Antano Jonkaus slapyvardžiu. Dalis tų kūrinių liko rankraščiuose, tarp jų yra ir „Žygiuoju nešinas naštas“. Keletą eilėraščių yra sukūręs pagal girdėtas legendas ir padavimus. Tokie yra ir eilėraščiai „Platelių ežeras“, „Džiugo kalnas (prie Telšių)“, „Žilvino gimtinė“ (visi trys parašyti 1965 m.). 1967 metais gimė jo eilėraštis „Plungė“.

***

Paskutinė A. Jucio kelionė buvo į Kanadą – ten jis išvyko 1973 m. gruodžio 12 d., o 1974 m. vasario 4 d. Adolfas staiga mirė. JAV Merilendo universiteto prof. B.Judd, sužinojęs apie A. Jucio mirtį, rašė, kad prof. Adolfo Jucio mirtis yra didžiulis nuostolis mokslo pasauliui, ypač atomo struktūros ir atomo spektroskopijos sričiai, nes jis paskutiniaisiais metais buvo visuotinai pripažintas teorinės atomo spektroskopijos lyderis.

¹ A. Jucys, J. Mickevičius, „Kur buvo Šalyno dvaras“, Švyturys, 1973.10.26, Nr. 127; A. Jucys, J. Mickevičius, „Keletas žodžių apie Salantų senovę ir žmones“, A. Jucys, „Ponios lova, baltųjų automobilis...“, Švyturys, 1973.11.15, Nr. 16; A. Jucys, „Meteoritas Šalyno kaime“, Mokslas ir gyvenimas, 1972 m.; A. Jucys, „Keletas žodžių apie tėviškėlę brangią“, Maširaštis, Vilnius, 1971.01.25) ir kt.

² Nuo 1990 m. Vilniaus dailės akademija.

³ „Švyturys“ (Kretinga). 1973.07.11, Nr. 94.

2024-ieji – Lietuvių DAINŲ ŠVENČIŲ šimtmečio metai

Parengė Donatas TYTUVA

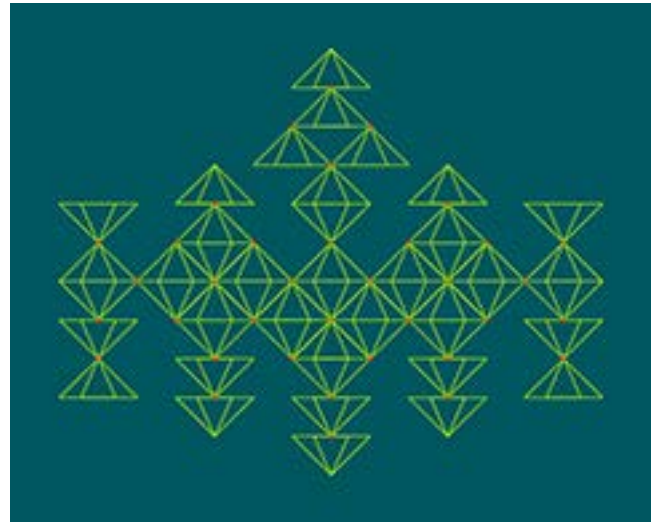
Baltijos šalyse pirmoji dainų šventė surengta 1869 m. Ji tada vyko Estijoje. Pirmoji Latvijos dainų šventė suorganizuota 1873-aisiais. Tuo laikotarpiu Lietuvoje dainų švenčių rengti nebuvo sąlygų, nes po 1863-ųjų sukilimo čia caro valdžia vykdė krašto rusifikaciją – buvo uždraustas lietuviškas raštas lotyniškais rašmenimis, ribojama kultūrinė ir švietėjiška veikla.

Šiomet sukanka 100 metų nuo pirmosios Lietuvių dainų šventės (ji vadinta Dainų diena), kuri vyko 1924 m. rugpjūčio 23 ir 25 dienomis Kauno Petro Vileišio aikštėje. Mūsų šaliai, ypač jos kultūros bendruomenei, tai buvo didelis iššūkis, nes po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo buvo praėję vos 6-eri metai, Lietuva kaip savarankiška valstybė dar tik stojosi ant kojų – stiprino savo valstybingumą. Nuo to laiko Lietuvių dainų šventės organizuojamos dažniausiai kas 4–5 metai. Išimtis – Antrojo pasaulinio karo laikotarpis.

Tvirtai dainų švenčių tradicija yra įaugusi ir į kitų Baltijos šalių gyvenimą.

2003 m. UNESCO Estijos, Latvijos bei Lietuvos dainų ir šokių švenčių tradiciją, simboliką paskelbė Žmonijos žodinio ir nematerialaus paveldo šedevru – įtraukė į UNESCO Reprezentatyviojo žmonijos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąrašą.

Šiomet Lietuvoje pažymime pirmosios Lietuvių dainų šventės, įvykusios 1924 m. Kaune, šimtmetį. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu ši data paskelbta tarp svarbiausių 2024-aisiais mūsų šalyje minimų sukakčių.

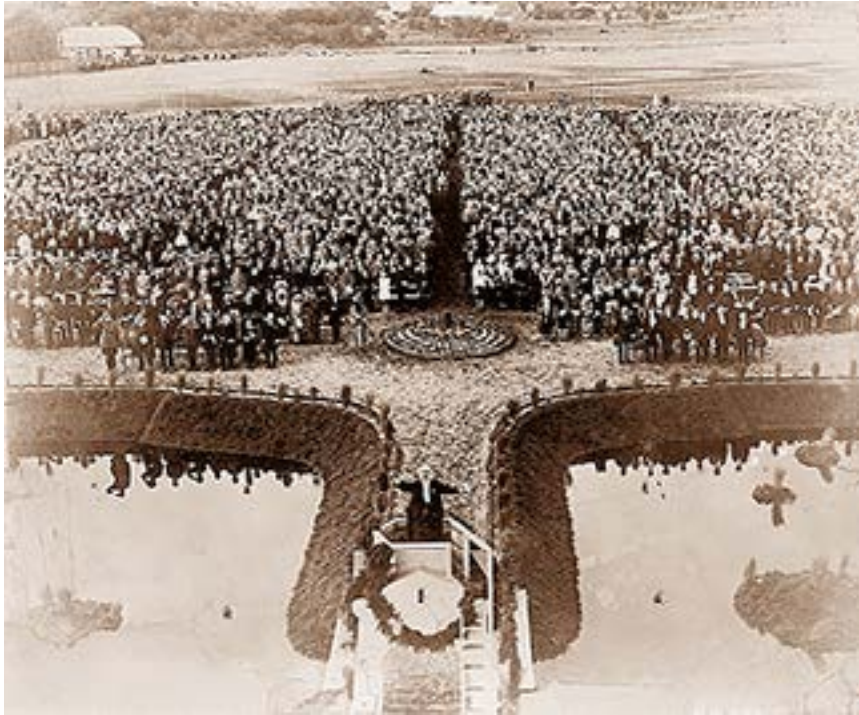

2024 m. birželio 29–liepos 6 dienomis rengiamos 18-osios Lietuvių dainų šventės „Kad giria žaliuotų“ vizualinės tapatybės ašis – Sodas

Lietuvių dainų švenčių istorija (svarbiausi faktai ir datos)

Lietuviai viešus lietuviškus vakarus, kuriuose koncertuodavo pavieniai arba jungtiniai chorai, būdavo vaidinami lietuviški spektakliai, skaitomos eilės, atliekami gimnastikos pratimai, buvo šokama, pradėjo organizuoti XIX a. pab.–XX a. pradžioje, regionines, miestų dainų šventes – XX a. pradžioje. Jų metu dažniausiai vykdavo kelių jungtinių chorų koncertai. Tokia dainų šventė scenos mėgėjus 1909 metais sutelkė Jurbarkė, 1910 m. – Simne, Tilžėje, ant Rambyno kalno. 1914 m. Marijampolėje buvo sumanyta surengti Suvalkų gubernijos liaudies dainų šventę, bet prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas ir ji neįvyko. 1923 m. Kauno dainų šventėje koncertavo 3 chorai. Dvigubai daugiau chorų, apie 400 dainininkų šiame mieste į Dainų šventę susirinko 1932-aisiais. 1927 m. birželio 6 d. vykusioje pirmoje Klaipėdos krašto dainų šventėje dalyvavo 12 chorų, 800 dainininkų, 100 muzikantų. Šio krašto dainų šventės iki Antrojo pasaulinio karo čia vyko dar ir 1928, 1933, 1938 metais. Net 32 chorai, 1500 dainininkų dalyvavo 1937 m. Panevėžyje surengtoje dainų šventėje, o tais pačiais metais Marijampolėje vykusioje šventėje koncertavo 20 chorų (900 dainininkų). 1938-aisiais surengtoje Ukmergės dainų šventėje pasirodė 35 chorai (1 573 dainininkai). Prieškario metais regiono dainų šventė vyko ir Telšiuose. Tuo laikotarpiu pagrindiniai to-

(Nukelta į 34 p.)

Pirmoji Lietuvos dainų šventė Kaune. 1924 m. rugpjūčio 23 diena. Diriguoja šventės vyriausiasis dirigentas Juozas Naujalis. Nuotrauka saugoma Vytauto Didžiojo karo muziejuje Kaune

kių renginių organizatoriai buvo tokios šalyje aktyviai veikusios visuomeninės organizacijos kaip šaulių, pavasarininkų bei ateitininkų. 1916 m. kompozitoriaus ir dirigento, chorų vadovo Stasio Šimkaus (1887–1943) iniciatyva buvo pradėtos rengti pirmosios užsienio lietuvių dainų šventės.

Pirmoji visos Lietuvos dainų šventė (ji vadinta Dainų diena) vyko 1924 m. rugpjūčio 23 ir 25 dienomis Kauno Kariuomenės parodų aikštėje (Petro Vileišio aikštė). Rugpjūčio 24-ąją renginiai buvo atšaukti dėl stipraus lietaus. Tomis dienomis Kaune vyko ir Žemės ūkio ir pramonės paroda, kuri taip pat kėlė daugelio gyventojų susidomėjimą.

1924 m. Dainų dienos iniciatorius buvo iš Plungės valčiaus Jėrubaičių kaimo kilęs kompozitorius, vargonininkas, iškilus ano meto kultūros veikėjas Juozas Žilevičius (1891–1985). Šioje

šventėje koncertavo tik chorai. Jos metu nuskambėjo 36 kūriniai, tarp kurių buvo 22 liaudies dainos ir 14 lietuvių kompozitorių sukurtų dainų. Šios šventės metu teisę pakilti į Kauno estradą turėjo 77 chorai (apie 3 000 dainininkų). Dauguma jų buvo iš Lietuvos didžiųjų miestų, bet teisę dalyvauti dainų šventėje buvo pelnę ir jos programą gerai įsisavinę nedidelių gyvenviečių (miestelių) kolektyvai, tarp jų ir Ylakių, Mosėdžio, Sedos bažnytiniai chorai iš Žemaitijos. Šventės vyriausieji dirigentai buvo Juozas Naujalis (1869–1934), Julius Štarka (1884–1960) ir Stasys Šimkus. Šventės metu vykusiuose koncertuose dalyvavo apie 50–60 tūkst. klausytojų.

Šventės pradžioje jos dalyvius ir žiūrovus pasveikino Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis (1885–1969) ir Kauno burmistras Jonas

Vileišis (1872–1942).

Antroji Lietuvos dainų šventė buvo surengta 1928 m. liepos 1–2 dienomis taip pat Kaune. Joje dalyvavo dvigubai daugiau dainininkų negu pirmojoje – iš viso apie 6 tūkstančiai. Chorų buvo 82 (51 bažnytinis, 22 gimnazijų ir kitų mokyklų, 19 įvairių draugijų ir organizacijų). Šventės metu skambėjo 21 daina (13 lietuvių liaudies dainų, o 8 buvo sukurtos lietuvių kompozitorių), programą pajavairino gimnastikos pratimai. Šventės vyriausieji dirigentai buvo Juozas Naujalis ir Nikodemus Martinonis (1887–1957). Jungtiniam chorui diriguavo Stasys Šimkus ir Juozas Gruodis (1884–1948).

1930 m. birželio 20 d. Kaune vyko trečioji lietuvių dainų šventė. Ji buvo skirta 500-osioms Vytauto Didžiojo mirties metinėms paminėti. Šventėje dalyvavo apie 6 tūkstančiai dainininkų.

Nuo 1930 m. Lietuvoje kaip savarankiški renginiai buvo pradėtos organizuoti regioninės moksleivių dainų šventės.

Pirmoji Respublikinė moksleivių dainų šventė surengta 1964 metais. Kitos vyko 1969, 1977, 1987, 1997, 2005, 2012 ir 2016 metais.

1937 m. birželio 29 d. surengta pirmoji Lietuvos šokių šventė.

Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje dainų šventės nebuvo organizuojamos. Jų tradicija atgimė ir buvo tęsiama po karo.

Sovietmečiu pirmą kartą Respublikinė dainų šventė surengta 1946 m. liepos 21 d. Vilniuje. Jos metu koncertavo 11 778 dalyviai. Šį kartą šventė buvo nauja ir tuo, kad pirmą kartą jos metu

vyko chorų varžybos (jose dalyvavo 39 chorai).

1950 m. Lietuvos dainų šventė vyko liepos 22–23 dienomis. Joje dalyvavo 60 chorų (dainininkų 25 300), 240 šokėjų (šokiai į Respublikinės dainų šventės programą buvo įtraukti pirmą kartą), grojo skudučių bei pučiamųjų instrumentų orkestrai. Iš viso į šventę buvo atvykę 26 500 dalyvių. Šios šventės naujovė buvo dar ir ta, kad jos metu koncertavo ne tik mišrūs, bet ir vyrų, moterų bei vaikų jungtiniai chorai. Nuo 1950-ųjų Lietuvoje respublikinės dainų šventės pradėtos rengti kas penkeri metai, jų programose dalyvauja nuo 25 iki 40 tūkst. dalyvių.

1955 m. šventė vyko liepos 21–22 dienomis. Chorų dalyvavo 627, dainininkų buvo 27 538, iš viso dalyvių – 31 538.

1960 m. šventė surengta liepos 23–24 d. Chorų buvo 584, dainininkų – 25 954, iš viso dalyvių – 33 936. Tais metais chorai pirmą kartą koncertavo specialiai dainų šventėms Vilniaus Vingio parke pastatytoje estradoje.

1965 m. šventė vyko taip pat liepos mėnesį – 17–18 dienomis. Chorų buvo 470, dainininkų – 21 981, iš viso dalyvių – 30 057. Metais anksčiau – 1964-aisiais – Lietuvoje, kaip jau minėta, vyko pirmoji Respublikinė moksleivių dainų šventė.

1970-aisiais Dainų šventė savo renginiais šalies gyventojus ir jų svečius džiugino liepos 17–19 dienomis. Koncertavo 479 chorai (19 423 dainininkai), iš viso dalyvių buvo 26 582.

1975-aisiais liepos 18–20 dienomis vykusioje šventėje pasirodė

Dainuoja 1924 m. Kaune rugpjūčio 23, 25 dienomis vykusios Lietuvos dainų šventės dalyviai. Fotografas V. Gulmanas. Nuotrauka saugoma Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje

Pirmosios Lietuvos dainų šventės (Dainų dienos) žiūrovai. Piekyje sėdi (iš dešinės į kairę): Lietuvos Respublikos prezidentas Aleksandras Stulginskis, Ona Stulginskienė, LR Seimo pirmininkas Justinas Staugaitis, nedentifikuotas asmuo, vyskupas Antanas Karosas, prelatas Adomas Dambrauskas-Jakštas ir kt. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje

694 chorai (23 941 dainininkas), iš viso 34 323 dalyviai.

1980-aisiais liepos 10–12 dienomis vykusioje šventėje dalyvavo 633 chorai (25 238 dainininkai), o dalyvių iš viso buvo 35 992.

1985 m. šventė surengta liepos 19–21 dienomis. Joje chorų buvo 767 (25 876 dainininkai), iš viso dalyvių – 36 826.

Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, respublikinių dainų švenčių tradicija buvo tęsiama. 1990-aisiais šalies ekonominį gyvenimą alino Rusijos vykdoma ekonominė ir vizų blokada, bet respublikinė Tautinė dainų šventė (jau trylikta) įvyko. Ji surengta liepos 6–8 dienomis Vilniuje. Joje dalyvavo 579 chorai (18 679

(Nukelta į 49 p.)

dainininkai), iš viso koncertavo 31328 dalyviai, tarp kurių buvo ir scenos profesionalų. Šios šventės programa žinoma kaip viena didžiausių Lietuvos dainų švenčių istorijoje. Į ją pirmą kartą buvo įtrauktas tautinis vakaras, kurio metu įvairiose Vilniaus senamiesčio vietose koncertavo Lietuvos etnografinių regionų folkloro kolektyvai. Nuo 1990-ųjų Respublikinės dainų šventės organizuojamos kas ketveri metai birželio pabaigoje–liepos pradžioje. Jų metu vyksta ir Mindaugo karūnavimo (Valstybės) dienos iškilmės.

1994 m. Vilniuje pradėtos rengti Pasaulio lietuvių dainų šventės. Jos vyksta kas 4–5 metai. 1994-aisiais tokioje šventėje dalyvavo 391 choras (14 465 dainininkai), iš viso dalyvių buvo 26 176. 1998 m. Pasaulio lietuvių dainų šventėje vyko liepos 3–6 dienomis. Joje koncertavo 419 chorų (15 630 dainininkų), dalyvių iš viso buvo 28 359. Kitos Pasaulio lietuvių dainų šventės suregtos 2003 ir 2007 metais.

1997, 2005, 2012, 2012, 2016 m. Lietuvoje Respublikinės moksleivių dainų šventės

Lietuvos respublikinių dainų švenčių programos dažniausiai sudaro šie pagrindiniai renginiai: Folkloro diena, Liaudies meno paroda, Ansamblių vakaras, Teatro diena, Šokių dienos koncertas, Dainų diena, Liaudies meno paroda.

2003 m. birželio 30–liepos 6 dienomis vyko 13-oji Lietuvos dainų šventė.

2007 m. Pasaulio lietuvių dainų šventė „Būties ratu“ kartu buvo ir 14-oji Lietuvos dainų šventė. Ji surengta liepos 1–6 dienomis.

2009 m. liepos 1–6 dienomis vyko 15-oji Lietuvos tūkstantmečio dainų šventė „Amžių sutartinė“. Į ją buvo atvykę daugiau kaip 40 tūkst. dalyvių (1 570 kolektyvų), tarp kurių – 25 tūkst. vaikų ir jaunimo. Šioje šventėje dalyvavo ir apie 1 tūkst. šokėjų, dainininkų, muzikantų iš 16 kitų pasaulio šalių (Airijos, Argentinos, Australijos, Baltarusijos, Brazilijos, Jungtinės Karalystės, Islandijos, Italijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Latvijos, Lenkijos, Rusijos, Švedijos, Ukrainos, Vokietijos). Į šventės programą buvo įtraukti ir vyko Lietuvoje gyvenančių įvairių tautinių mažumų mėgėjų meno kolektyvų pasirodymai.

16-oji Lietuvos dainų šventė surengta 2014 m. birželio 28–liepos 6 dienomis. Jos simbolinis pavadinimas buvo „Čia mano namai“.

2018 m. birželio 30–liepos 6 dienomis vyko

17-oji Lietuvos šimtmečio dainų šventė „Vardantosa...“. Joje koncertavo daugiau kaip 36 tūkst. dalyvių, tarp kurių beveik pusė buvo vaikai. Šioje šventėje sulaukta 70 užsienio lietuvių kolektyvų (1 550 dalyvių) iš 19 pasaulio šalių.

2022 m. birželio 4-ąją Kauno Žalgirio arenoje vykusioje Dainų ir šokių šventėje „Čia suteka upės“ dalyvavo 54 chorai, 26 šokių kolektyvai ir ansambliai. Koncertavo ne tik meno mėgėjai, bet ir profesionalūs muzikantų kolektyvai.

2022-aisiais turėjusi įvykti Respublikinė dainų šventė buvo nukelta į šiuos, 2024-uosius, metus. Jos simbolinis pavadinimas – „Miškais kalnai žaliuoja“.

Planuojama, kad šventėje dalyvaus daugiau kaip 39 tūkstančiai dainininkų, šokėjų, scenos mėgėjų, muzikantų, liaudies meistrų. Beveik pusę jų sudarys vaikai. Dainų šventė prasidės birželio 29 d. Kauno Dainų slėnyje. Na o vėliau, birželio 30-ąją, šventė persikels į Vilnių. Jos programoje – Pasaulio lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų diena „Sujunkime Lietuvą“, Šimtmečio vakaras, Vaikų amatų miestelis, Liaudies meno paroda, kanklių koncertas „Skambėkite, kanklės“, Folkloro vakaras „Rasi rasoje rasi“, Teatro diena „Esaties lieptais“, Ansamblių vakaras „Gyvybės medis“, pagal tradiciją vyksiantis Kalnų parke, vokalinių ansamblių koncertas „Žeme, kas tu esi?“, pučiamųjų instrumentų orkestrų koncertas „Vario audra“, Šokių diena „Amžių tiltais“, vyksiantis Vilniaus Liepkalnio rajone esančiame Lietuvos futbolo federacijos stadione. Liepos 6-ąją, paskutiniąją šventės dieną, vyks tradicinės šventės dalyvių eitynės iš Vilniaus Katedros aikštės į Vingio parką, kur visus suburs Dainų dienos koncertas „Kad giria žaliuotų“.

Lietuvos dainų švenčių tradicijos tęstinumą padeda palaikyti ir kitose pasaulio šalyse organizuojamos lietuvių dainų šventės. Gražią dainų švenčių tradiciją turi JAV ir Kanados lietuviai, kurie pirmąją savo Dainų šventę surengė 1956 metais. Lietuvių dainų šventės 1964-aisiais pradėtos organizuoti ir kai kuriose kitose pasaulio šalyse. Daug kuo prie tradicijos tęstinumo prisideda ir nuo 1956 m. Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje pačiliui rengiamos Baltijos šalių studentų dainų ir šokių šventės „Gaudeamus“. Lietuvoje jos yra vykusios 1968, 1978, 1988, 1999, 2011, 2022 metais.

Tekstas parengtas pagal viešai skelbiamą Lietuvos nacionalinio kultūros centro informaciją

AUTOBIOGRAPĖJĖ

Rudis Edvards

Gėmiau 1936 m. groudė 15 d. Muosiedie (Skouda r.), tėn augau, 1955 m. bėngiau vėdorėnė. Po tuo lig 1960 m. muokiaus Lietovuos žemės ūkė akademėjuo Kaunė. Tėn ėgėjau muokslėnė agruonuoma-ėkuonuomista specelībė. Dėrbtė grįžau i Skouda rajuona. Tėn ėšvargau aplė tris metus. Dėrbau agruonuomo, pėrmininko Loknės kolkuozė. Bedėrbdams sava kailio isėtėkėnau, ka ėš kolkuozėnės sistemas nieka gra nier ė bŭtė negal. Gėvendams Skouda rajuonė ė apsėžanėjau. Žmuona Zita pagimdė sŭnieli Arŭna. Karto so Zito pradiejov kortė planus, kėp ėšlėptė ėš tuo kolkuozėnė liŭna, i korin tumet sava nuoro bovau lig pat ausŭ ismokės. Bova do bŭdā – arba nosėgertė, ka niekam nebderietomi ė tavi kap mosi ėš batvėnėnės ėsmestom laukuonās, arba pradietė tuoliau muokītėis. Pasėrinkau ontrouji kieli ė istuojau muokītėis i aspėrantŭra. Bova Maskvuos Ministru tarības notarėms, ka nieks tuokėms asmėnims negal sotrokdītė ėšėtė ėš darba. Bet skoudėškems – J. Balkou ė Staneikā (anėi bova partėjės sekretuorė) tas nieka nereiškė, ė anėi mon aple metus laika trokdė pasėtrauktė ėš rajuona (neatėdavė vadėnamas ĩskaitas kortelės). Bet galŭ galė, pamatė, ka solaikītė nepavėks, ėšleida, bet puonou Sniečkou parašė, ka ėš esous negabos, vuos ne pospruotis, ė tuoliau muokītėis vėsā netinkams. Tėp rašė, nuors aukštoujė aš pabėngiau so pagėrėmo ė bovau gavės vadėnama rauduona dėpluoma.

Vieliau vaduovavau Panerė zuonėnė normatėvu stuotė ė aplė pėnkis metus diestiau statistika Vėlniaus žemės ūkė bogalterėnės apskaituos teknikomė. Bedėrbdams parašiau teknimoma stodėntams skėrta „Bėndruosės ė žemės ūkė statistikas“ vaduovieli, korėiu ėšleida 1975 metās, parašiau ė spaudā parėngiau dā ė „Statistikas laboratuorėniu darbŭ oždoutis“.

Bedėrbdams tamė teknikomė gavau pakvėitėma dėrbtė Lietovuos žemės ūkė ėkonuomikas muokslėnė tūrėma institutė. Pasiŭlėma prijiemiau. Tėn 1975 metās parašiau ėkonuomikas muokslu kandidatėnė disertacėjė ė anou apgėniau. Će gėmė ė aplė 10 ivairiŭ mona sorėktavuo tu muokslėniu bruošiŭru, aplė trīs šimtā ivairiuos apimtėis straipsniu ivairės žemės

Rudis Edvards. 2004 m. D. Mukienės portėgrapėjė

ŭkė ėkuonuomėkas klausėmās.

Vėsā laika moni traukė ė kŭrėbinis darbs. Rašiau eilieraštius, pruožas kŭrėnelius. Lietovuos atgėmėma metās pamiegėnau rašitė ė žemaitėškā. Tėi mona žemaitiu kalbo sokortė darbelė, padėdont Mukienė Danutė, bova ėšleistė atskėruom kninguom – „Kuotrė“ (1996) ė „Sėmuona malŭnā“ (2001). Pats ėšleidau dā ė trīs eilieraštius, apėbraižu, nuovieliu kningelės, parašėtas bėndrėnė lietoviu kalbo: „Žemės žalumoj, dangaus žydruomoj“ (2000), „Nuodėmė ant laužo. Istorinė apysaka“ (2008), „Laukai ir jausmai“ (2008).

E. Rudis, Vėlnios, 2015 m. lėipas 17 d.

***

Rudis Edvards mėrė 2015 m. rogsiejė 15 dėina Vėlniou. Palaiduots Skouda rajuona ĩlakiŭ kapŭs.

Vėlniaus žemaitė dailininka Gruša Bruoniaus paruo duos atėdarimė 2004 m. žornala „Žemaitiu žemė“ re-dacėjuo. Ėš kairies: Grušos Bruonios, Rudis Edvards, Juodpōsis Apuolėnars, Damulis Romoalds, Lasauskienė Genovaitė. D. Mukienės portėgrapėjė

Žemaitės ešgīvenēmā

RUDĪS Edvards

1. Pēnkēs senēs vēstas

Nakti, nakti atējē ē pavuogē. Pēnkēs senēs vēstas ē vēina gaidi. Nakti, nakti. Sosieds? Kas tēn kēts... Čē tuokēi sosiedā īr, tuokēi jau neteisingē, kuokēi tēn... Parējē īr nesēnē. Parejūnā... Ē jiemē tas Muockaus sūnos ē ožsētvierē nu anū tuora. Kāp kad īr aptverts vēsos mona kēims. Tas naujiesis sosieds jau sosērakū ē bomb:

– No, kou to pagalvuojē? Ē kam dabā čē tuos tuoruos rēk?

Matā, anēi saka „kam rēk?“ Anēi nuor, ka vēsor būtom tēp, kap sava pakūtīe. Ka jau ontēt nuors nolēstē kelnēs, kam brēstē i žuolēs ē šlaptē kuojēs? Nobiegā i sosieda kēima ē patopiejē ont tako... Kuojēs īr švarēs, ē gali mautē viel tēisē po patēlās. No, a ne tēp īr?

Rītmetie, ka šonēis netori, jau atēdarē lauka doris ē ēšspruogēnēs akis veiziek, ka neilēptomi... Vo anēi, sosēstuojē pri longa, tik joukas, ka to, jerumarējē, so šloutražio ē luopēto draskās ont tou tako...

No va, prīš pat Ruoka atlaidus ē neblēka pēnkiū vēštu. Rītmetie noēto paleistē ē palesintē, ēšlēdo anas ēš kūtelēs, ē sau pēnkiū vēštu so gaidio nebier... Senēs, dēdēlēs vēstas. Kuožna jau po kuokē postretē kīla svierē. Ka jem, ta jau jem kap reikint. Vēina īr dēdlesnē, kēta mažesnē, bet ka jau jem, ta tik ož dēdliuojē. Ē tomsie, matā, īr dā laika apgrabaliuotē. Parsēnešē galiejē ē patīs vērtē, ē kētam doutē. Jau svetēma prisēgruobēs vēsēp gali soktēis...

Tēi mažesnējē vēštītēlē īr vēina omžiaus, bet anēi ne tēik smarkē teauga. Smarkiausē auga tēi broilerē. Vo kēik anēi šimet tarp savēs kapuojēs, negalio veizietēis, zlastēs ēt. Ligu apčerietē būtom. Al' ē tēi baltējē, ē tēi, kert kēts kētam, ē gan. Mosintās tēi karštē anēms galvas parkaitēna. Vo tēp jau tenogaiša tik vēns, kētē vēsē pauga.

Bet jau brongē ēšēt augintē. Al' rējēms īr nebažnos. Nespieji, vākali, anēms dietē. Dabā rēks tas nodžiūvosiuosēs bolvēs pradietē kastē, paskou ē mažuosēs anuoms atēdousio.

Vo tēp jau šī meta vēsks pasiotosē nodžiūva, vēsks īr mēnks, nier kuo ni tēms paukštēms doutē.

Vēngalē Bonifaca portēgrapējē

Vo anus, kol galiesi dietē i katēla, dā rēk gerā paauģintē, dā mēnkē tebie. Par tus karštius jog ni galvuos ēš truobuos žmuogos negaliejē ēškēstē. Ē bolviu raviētē galiejē ēšētē tik ka saulē nokrimt.

Gailo, ka dā slīvā nier ēšsērpē... Nier, nier. Ē bolvelēs tier tuokēs mažas, sovītosēs, šēltas. Matā, žemē īr parkaitosi, karšta. Saka, ka šī meta tēp jau bolviu ē nebūs. Dabā, ka laiks īr, augtē negal, vo ka ont rodēnēis beozlīs, palēks šlapē, nebēbūs komet beaugtē ē sopūs.

2. Atlaidū dēina

Vakar par atlaidus bova ē ta mona sesou Barbelē, ē posseserē Muonika. Bovuom vēsas trīs. Tad par tou līto ont kapās sopouliem vēsas ont tuo paukštēnēma, kor vakar sakē pamuokslus. Matā, īr šiuoks tuoks stuogielis ē nebēparmerkē. Ē sakuom, tēn atsēstuojosēs:

– Dabā mes laikīsem pamaldas, būsem konēgās... Jog īr tuokiū vēitu, kor muotrēškas laika pamaldas. Aš ē joukous:

– No, kāp čē kētēp ē begal būtē...

Tik aš vēina parasuodninka tebovau pasējemosi, no ē trims po vēino – nieks nebūtom bovēs... Smarkē lējē. Mes par tou līto ē parbovuom tēn. Pri tamstas tievū kapa nebnoejau. Matā, ē čē, ē čē, ē dar čē... Nebspiejau. Sosētēkau Barbelē. Jē, jē, sotēkau... Ē anuos doktie bova, ē pas tou mūsa doubē mes dēdlē ēlgā ožtrokuom... Anuos vīra, Petrē, nebova, saka esous tēp jau nebgalīs... Barbelē saka:

– Rēk sosētēktē Angelē, rasintās vaistū atvēžē... Jog jau ons īr paskotēnīesis ēš tuo lēzda. Ē ons jog kiaurā netor svēkatas. Ta Barbelē īr čīstā nosēbaigosī... Liuob būtē tēp beški raškažnesnē. Čē pavasari bovau novažiavosi, bova raškažnesnē. Vo, tēp jau ana vēn goudas ē apsēkriuok. Jeru-

marėjė, vargšė,   ta kuojė an  dar tebskaud.

Vo anou d ina ka kor  josi   d  b ski a pas sokosi, a paspr dosi, a kou t n...   par v sa nakti t ik skaudiejė, ka  sbova aki  nesodiejosi... Darb  d d l , vo ons pats nieka nepaded – anam   tas skaud,   tas skaud,   skausmams gala nier... V sa om zio ons biedavuojies   biedavuojies. Vo dab  t n jouka   nebier.   i atlaidus jau nebva iava, saka, tonk  r k laukon  t ... No, vo  e jog pam sl j s, ne s lauk niesi, v sor  muonis...   vedv  so Barbel  bel kuov tik dv  ses ris. Ta v ina jau i m rosi.

 , ka pam sl jo, ta Barbel  v sa laika bova sunk    sunk . Ana saka:

– Mona v rs ka   ne p juoks, bet v s t ik  ist  niekam nederiejė.

Ons sava pat  m nk  kam  teliuob pridort . Ana v ina   v ina.   v sa om zio d rba kap arklis.  s kor ana t ik tuos siluos galiejė toriet ? Jog paveiziet  tuoki m nka tebova. Noj, kas t n i – kap p p rtr nel ... Ons kiaur  negalis   negalis.   v n t p   t p,   to, ka mondros esi, padarik, ka b tom k t p.

K ta karta anoudo liuob va iout  i pelk s kast  velienu. Ana nu r ta ats kels, vo ons pal ks begolis. Ats kels,  sva ious ana so arkljo i tou pelk    lig posr t s pars v s po do ve emo velienu. I s paveiziet  i truoba, vo ons d  tebgol. Ons kiaur  sergous   sergous, Jezosmarėjė.   k p r k t  muotr sk  v in  besokt is, a  nebsopronto.   ons jog nebova n  p juoks, n  kuok  ai k  matuomo l go sergous, bet v st ik v ra  kie t p   nebova.

Pas veiziet  ons nima  neatruod , ka b tom l guons. Ka kart s t n liuobo nova iout , ons sied sau

truobuo kap kuoks rauduon kis – sv kiausis  muogos. Ka jau  muogos golietom luovuo ats gol s, kuoks negalis, pavarg s... Ne, t p neb s. Ta Barbel  jau sotaisa kiauliems, paded viedrus v rtovie. Ons toukart ats kel  s luovas, pas rou ou, nos  iuovau, none  tou jiedala,  sp l, par t i truoba   viel bimpt ont  uona. Luova anam jau ni   ima, ni vasara neat sala. No, vo Barbel  ats golt  nikomet nier laika.   ana par v sa om zio niekor negaliej    t . A vesel  b s, a kr k tinas, a kas k ts. Jog je negali gert , negerk. Vo v st ik, ka jau kas pavad n, to gali dalivaut . Vo je kart s  sva ious ana v ina, t  ka pars ras, ons sau kel s d inas so tou Barbel  nebrokous s... K p to v ina, aregi, gali karst t is po kuok s vesel s, kuoks jau d dlis r kals tau t n jau ir b t . Ajerau to mona, nebova tuok  r ktinga tuo sotar ma,   v sks. Vo ana tuoki jauna aps zan j , ana t ik d  nuoriej  t    eigu. No, vo mat , aps zan jos nieks neb s j ,   v sks... Dab  jau ons ir sienis, bet, ka   jauns bova, bova tas pats. Anoudoms nieks nesop r sa, v ns ontra atraduos pa iodo. Prik ba kap  laps laps p rtie pri o pakal ... Bet diel tuo sava giv n ma ta Barbel , veiziek, kam  til  aps a aruos   aps a aruos. Vo kas k ts muotr sk    bel ikt?

3. Ak, t i v k 

Mes auguom Smetuonas laik s. Bet   toukart mums bova liudn .

Vo, k p ont  dab  so v k s ir? Neb ena, kou r k ontv lkt . Neb ena, k p v kus r k apdarit . K ik t  batu – malkuoms ir... Vo k ta karta so klumpel s.

(Nukelta i 52 p.)

V ngal  Bonifaca port grap j 

Jē... I muokīkla ejuom so klumpelēs. Prīsēsēms snēiga, šals tuos kuojēs... Oi, oi... Aš eso tik trīs klasēs bēngosi. Nedaug. Muokslā gerā ējē.

Muokītēis pradiesem nu spalē pērmuos, vo bēngsem jau gegožēs mienesie. Klasie liuobam būtē po dvē dešimtēs vākū, vo muokītuojē bova vēina. Ē ana muokīs vēsas ketorēs klasēs. Ē vēstēik liuob gerā ēšmuokīs. Ne kāp dabā, ka muokītuoju ir krūvuom, vo vākā, muokīklas bēngē, duorā nē rašitē, nē skaititē nemuok. Bet muokītuojē muokītē vākus toukart bova kēts dalīks. Vākā liuob būtē dēdlē ramē. Ne kāp dabā ka ir...

No, jog dabā vākā ir kap... Ui, ui, kuokēi dabā ī vākā... So anās pamēslējēs nesosērokousi. Vākā dabā ir mondresnē, kap ka mes paugē esam. Jē... Jog dabā vēskou mata, vēsas plēkas sobēnēs jau apruoda nu luopēšē, apruoda vēskou... No, a ne tēp ir? Mes pasenē tuo nežēnuom, vo anēi vēskou žēna.

Kēta karta vēšta nuories dietē kiauši. Žēimuos laikē kūtie būs šalta. Bova šiaudū prikrautas luovas. Ont šiaudās liuobam ē golietē. Parneš mama vēšta i luovas gala ē padies i tus šiaudus. Pataisīs lēzdieli tuoki ē itopdīs vēšta i tou lēzdieli. No, ē ta vēšta topies. Klausem:

– Mama, vo kuo ta vēšta čē top, dielkuo ana čē ir?

Noj, ē tērausemuos tuos mamas.

– No, ana top, ana kou nuors ēštopies...

– No, ē atsēras tas kiaušielis tam lēzdelie.

– No, mamīt, mamīt, vo ēš kor tas kiaušielis čē dabā ir? Kamē ta vēstelē gava anou?

– No, vēstelē patopiejē, patopiejē, anā ēš pasparnelē ē ēškrēta tas kiaušielis...

No, vo dabā to anēms paaiškink, ka tēp ir...

– Aš žēnau, žēnau kuoki ta pasparnelē ē kamē ana ir... – anēi tojau pat pasaka.

Vo mes jau tēkiejuom, ka tēp jau ē ir. Ēš kor kētor to žēnuosi. Arba veršieli karvē ka periejē – ēš kor?

– Ēš miešlū karvelē ēškasē, – liuob paaiškintē.

Matā, kāp bova. Vo dabā vēsks ir aiškē, vēsks ir, kāp tam žīdou „ui, kap ont delno“. Vo a tēi televizuorē vēsuokiu neprēruoda, vēsuokiausiu?.. Baisē vaizdā vākams... Tor atētē laiks tuokēms dalīkams. Dēdlē negero laiko ruoda. Jog anēms paruoda vēskou. Ē kāp muotrēška vāka gimda paruoda. A čē ī kuoks pruots, žmuogēškoms? Čē ne žmuogēškoms, kou to mon besakītomi. Jē... Nē, dabā, veiziek, tū vākū nū nebēpakamandavوسي, anēms to nieka nebēpaaiškinsi... Ui, ui ,ui... Baisē prēklē tēi vākā dabā.

Valuckienēs Virginējēs portēgrapējē

4. Mona pėršlības

Jauna būdama aš toriejau tuokė gera draugė Marelė, vo anuos bruolis bova tas tatā mona būsėms vīrs. Aš vėsā netuolėi anū tarnavau. Vėina švėnta dėina vedvė so Marelė parejuov ėš bažnīčės. Ana saka:

– Adelė, gal ėtav šėndėin pas moni. Būs jog pri Baltakė šuokė.

Vo aš pas tou Baltaki ne tėp senė dvejus metus bovau bovosi ož mergė.

Tas mona būsėms vīrs toukart bova jau našlīs. Ons so pėrmoujė patė bova ėšgīvenės bėnt dešimti metu. Gīvs bebova anuo vėins vāks, vo trīs bova mērė. Ka vedo apsėžanėjuov, tas anuo vaikielis bova vėinioulėkas metu. Ė ons toukart dā skaities pri mona vākū. Valdė ož vākus liuob biški muokietė.

No ė vedvė noejuov i tus šuokius. Valondelė tėn pasėtrainiuojiev ė iėjė ta Baltakienė, jau ta šėimininkė. Priėjė pri monės ė saka:

– Va, ėe ė mūsa pažīstamu besou. No, ėtam bėški pas mumis, tėn, i ontrus galus.

No, iėtam. Tėn besous pataisīts stals. Stuov vėdorie botelka, ėr sokrauta ė vėsuokė maista. Vo ožstalie besiedous vīrėšks. Tuoks Puocios, jau tū Baltakiū kaimīns. Ka aš tėn tarnavau, aš anou liuobo matītė ė aiškė pažėnau. Moni pavadėna i ožstalė ė mes sosieduom. Karto ožstalie ėš kažkor ėšlinda ė mona draugės bruolis Kazėmirs. Tėi šėimininkā saka:

– Jau greitā laiks ė vėčerė, vo kuo mums karto pri stala nesosiedos – vėsėms tuo gera ožteks.

Sosieduom. Ded tuo valgė ė mon. Neožėlgo tas Baltakis ė pradiejė:

– Kuo ėe mes vėsuokius niekus vediuojem, ėkem pri rėkala. Ė rimta ruoda.

Vo aš dā nieka nesopronto, kas vīkst. Anėi, matā, jau bova sorokavė, ka mon ėe pėrš tou Puocio. Vo aš toukart jau toriejau tris dešimtis metu.

Ė aš pasakīsio, ka žanuotas muotrėškas gīvenėma pīragu gali prisėkėrstė, ka ė vieliausė apsėžanėji. Tuokiū pīragu gali gautė ė patėrtė, ka oho. Vo kas dabā dedas? Žanėjės šešiulėkėnės, septīniulėkėnės. A Jezau brongos! Gerā, jė pasėtaika apsėžanītė duorā. Vo jė kuokėi trantelė papol, kėik ėlgā anėi gīven ėš vėina? Tojau pat rėk skėrtėis.

Toukart tas Baltakis ė jiemė rokoutė:

– No, dabā padėrbkem ėe pėršlības.

Mon ė akis praplata. Mėslėjo: „No kuokės tuos pėršlības, kāp ėe dabā ėšėt?“ Vo Baltakis viel aiškėn:

Valuckienės Virginėjės portėgrapėjė

– Adelė pas momis tarnava dvejus metus. Tuokiuos mergės nebovuom toriejė ė neboriesem. Nikomet nebova nė sopīkusi, nė nepaklosni, – kuolėj moni, sosėrėisdams i bėti.

– Vo ėe mes torem, – ruoda i Puocio, – gera kavalierio. Adelė apsėžanėjosi parėtom mums i sosiedus. Mums jau būtom dėdlė gerā.

Mėslėjo: „Jums gerā, vo kuoks geroms mon?“

Baltakienė prided:

– Kėik vedvėm, Adelė, būs gerā. Vėšks ėe pat netuolėi, no, kap nomėi būtomi.

Vo tas Puocios jau nebova kuoks tėn bagoočios. Kelis aktarus tuos žemės tetoriejė, ė tėik. Vo ons tou vakara nieka kėta nepasakė, tiktā „Hė, hė, hė“, ė viel „hė, hė, hė“. Tatā patėnkints krizen, joukas.

Tėp ons žmuogos jau bova ė nebluogs, bet tuoks kriukolis. Matā, tik krėnkštioo ė ni žuodė negal pasakītė. „Lai ons pasiuntas“, – mėslėjo. No, ė toukart pradiejė rokoutė Marelė:

– Ne, ne, – saka, – lėškėt, geriau aš pėršio.

Baltakis klaus:

(Nukelta i 54 p.)

Valuckienēs Virginējēs portēgrapējē

– No, vo kou jau to pirši? Kuoki jau to če tori tou kavalerio?

Ana saka:

– No, vo sava bruoli.

Ē Baltakis toukart pasēdevē:

– No, ka jau tēp, aš nebtorio žuodiou vēitas. Mon nebier kou berokoutē. No, buočeliau, nebier kou mums ni tuos šnapšēs begertē.

Aš tēp nieka ē nebsopronto: če, matā, tou žmuogo jau mon perš, če jau anou buočelio vadēn, peik... No vo tas Marelēs bruolis jau glauniesnis, jau mon daugiau pri šērdēis. Ons kou jem, dērb, vēskou padērb. Ons vēskou dērba, ē tou truobe-lē, i katrou dabā, ont omžiaus gala atsēkraustiev, veiziek, kāp sotēmpē, aptvarkē. Ons muokiejē ē meistrautē, ē pečius dērbtē, ē kou tik anam dou-si, vēskou liuob padērbs. Bova baisē nagings, tiktā nervuots ē ēšgerous. No, ē vedo so tou Kazimiero jiemiev ē apsēžanējuov.

Va, kāp vēsks ēšējē. Pradiou kāp ē vēsē, jaun gerā sorokavuov, bet jau anuo nu pērmuos dēinuos nomēi nikāp negaliejē ēšlaikītē. Anam vēn atsēron d kuokiū rēkalū ē ons ēšmaun.

5. Patēs ē vīrā

Monāsis, omžēnatēls, liuob sakītē:

– Kas nekaitie muotrēškā – ana vēsomet gal. Vo

vīrēšks, matā, ne vēsomet tegalīs... Vo muotrēška, ana bikomet gal... Anuos kiaurīnelē vēsomet atdara...

Vo muotrēškuoms tonkē vēn atruoda jau ontrēp. Aš jau anam liuobo sakītē, kas nekaitie muotrēškuoms, ka tēi anū vīrā nieka nebgal... Bet tas anēms tik ont omžiaus gala teatēt. Muotrēška lig tuo laika ē nospruogtē gal. Tonkē vēn tas vīru galiejēms ē par akis, ē par vēsor ēšlend. Jau monāsis ostaunē bova be pruota karšts. Jau vēsomet – ē dēi-na, ē nakti. Moni tas baisiausē liuob ēšvargins. Dēi-na so vākās, vo nakti tori ožsējimtē so anou... Ka ē trumpa ta naktēs, vēs tēik anam liuob reikietē puora kartu. Mon ē akis liuob pabal... Po pērmuojē karta jau atsēgauni, jau taisās mēgtē, vo ons sau viel grabal grabal, grabal, grabal... „Vo, Viešpatie Švēnčiausis, – mēslīsis, – svieta pabaiga...“ Tas ī negerā. Jog žmuo-gos palēikti tēik ēšvargēs, ka ni ožmēgtē nebgali. Vo jog golīs pasēlsietē, bet tam nebier laika. Vo atsēkie-los lauk dēinuos darbā, vākā ē vēsē kētē rēkalā...

Ka vedo kou tik bovuov apsēžanējosio, a žēnā, ka ē dēinuos laikē ons mon nedous ramībēs. Aš vērtovie darbousious, vērsio kou nuors, plausio drabužius. Vo ons, vākali, tik priēs, apsēkabins, pasēsmaukiuos, jau, matā, anam ē vērst ēš kelniu laukuonās... Ē tojau pat:

– Adelē, a nētau bēški i luova?

Noj... Jog neatsēkalbēniesi. Atsēsakīsi, tojau pat palēks nekontēns ē ēšrieš:

– Vo ta kam aš žanējau? Jē to negali, aš ēto pri kētū...

Vo, matā, kāp mon bova...

Ē toriejē, nuori, a nenuori, tuo luovuo raitītēis tēp, kap jau anam ka rēk...

Aš ē sakau, ka tēms vīrams nikuokē pruota nier... Ka jaunās panelēs nomanīto, kas anū lauk po žanību, ni vēina neskobieto lēptē i tus pīragus. Nedouk, Dēivē...

6. Bova nepiests

Ē alēnē če pas momis tēms pējuokams īr atsēda-riosi. Kēik tik ēti pro šali, tēik tēn dainiou ē dainiou. Tēp, liguo miestalie būtom atēdarīta kuoki mozēkas muokīkla... A, Jezau mona! Baisos dalīks. Ē mona vīrou, omžēnatēls, geront nikomet toškelē nereikiejē. Nē, nē, nereikiejē. Ons mon vēn liuob sakītē:

– No, ētau, muotina, i miesta gīventē. Ētau i miesta...

– Nė, nė, aš nenuorio i miesta. To tèn vèn so pėjuokās siediesi.

Veiziek, è tēp ons jau tonkē vèn:

– Aš èto i miestali, rėk godė nosėpėrktė...

È vèn ès è ès, kou nuors neš è neš – be skaitliaus, be gala... Vo parės jau so malagīstiams. Jau káp aš nenuoriejau, ka žanėjaus, ka mona vīrs būtom malagis, pėjuoks è vagės. Tū trijų dalīku nu maža nekėntiau. Bet, káp reikint, gavau è malagi, è pijuoka. È ta alėnė dabā jau če anam kap peilis po kaklo. Vo jog tèn rėk anėms nemažū pėningū è pėjuokā nieka neveiz, vėskou prager. Ka jau anėms pritrūkst, kou tik benotverdamė jem, velk eš nomū.

Vo jog anuo ta poulamuojė lėga bova netėkra, vo eš mondroma. Èš mondroma, vākali! To padarīk tēp, žmuogau! Bet ka dabā tēp būtom, dabā bėški kėtuokėi è tėi daktarā ī. Nebėbūtom tatā tēp. Aš niekam nieka negaliejau aiškintė. Draudė. Tojau pat aš būtiuo gavosi nu anuo i spronda – mon jau toukart ne gīvenėms būtom bovės. Pasakīs:

– Kuo to, žaltī, kėšis, kuo tau rėk?

Jau ka būtiuo pasakiosi, ka ons krimt nesėrgdams, jau be kuokiuos lėguos krimt, jau mon būtom bovės pragars... È tuo veselie, ka nokrėta... Jau tėkros vel's ragoutāsīs. Vėsus baisiausė gondėna, no, ligu pruots tarpās būtom pasėmaišės. Jė... Vo je aš būtiuo kam pasakiosi, tojau pat būtom apšaukės:

– To šepetuonė, vo a tau rūp vīru rėkalā?..

Jė... Vo ons liuob krėstė vėsā ba rėkala, tīčiuom. È ons liuob sogebies, bova ba gala mondros. Ons liuob ès è i tarnība. Ka jau kolkuoza aptvarė bova karvės, ons ès vasaras nakti sauguotė tū karviu. Pasėjims nu sėinā šautova; bova jog medžiuotuos. Muokiejė gerā šauditė. Kartās nemažā liuob è primedžiuos... Jė, jė. No è bova tou pamainiavėma sosėtvarkės. Kamė jau būs nomėslėjės krėstė, no è tories kėšenie botelkelie zoikė kraujū, tojau isėpėls i borna tū kraujū è jau tatā anam īr dėdliausės biedas... Ka jau gol žmuogos, kas nuors jau priėjės tojau anou praded tompītė è toukart pamata, ka anam īr pėlna borna kraujė... No, è to padarīk tēp, sovaidink. È tėi daktarā ešėsgondė nebveiz kėnuo tas kraus ī, vo veiz eš kor če žmuogou tas kraus biegi. Ons vėina karta mon è saka:

– Rėk ètė mon če i tou mūsa lėguonėnė. Mon rėk pagolietė è tèn, ka è anėi žėnuotom... Ka būtom jau tėkriau, ka gandā paėtom...

Valuckienės Virginėjės portėgrapėjė

No, è ons ešėjė jau tēp nu rīta. Ėjė, ėjė è netuolėi lėguonėnės pakrėta. No è tojau atbiega seselės, daktars... Vākali, anou kap dėdliausi lėguona jau slauga, jau veiz anou, gīda. Vo ons vėsus tus vaistus palaika bornuo è ešspjaun pro longa a kor kėtor. Ons toukart kelės dėinas pagoliejė tuo lėguonėnie è ešėjė. No, vo paskou parėjės joukas:

– Aš golio, atėt seselė, daktars, dailībī moni nodara, paskou praded moni plostinė. Plostėn, plostėn anėi moni è toukart aš palėdo eš bornuos tus kraujus. Vo jei, ka tėi šuokėnie, ka lek, ka šlousta moni. No è ka jau moni priplostėn, jau tēp aš pradedo è pats pu bėški jodietė.

– No, káp jautīs? – klaus jau daktars.

– No, ne tēp jau gerā tier...

Vo seselės:

– Jau nakti, luovuo, a jauti, ka ontės ta lėga? A pajunti kou nuorintās negera?

– No, a žėnuot, káp komet. Ka komet è nieka nejunto.

Matā, anuos nuor jau žėnuotė, káp tou luova pataisitė, rasintās rėk anam pu sobėnė pakėštė tou guma, ka apsėmīžos neparšlaptom vėsos šieninks. Noj, ka neprilėstiuo vėsuos palatas. Jog paugės vīrs ka mīž, a tad joukā īr.

Tuokem velniou, káp ka ons bova, douk so medio i galva è dā paklausk, a nerėk pridietė... Jog to, biesė, ontrouji žmuogo, ka è tou daktara, konkėni. Tēp gīvendams jau nieka nebesi vertis. Tuo lėguonėnie anam è davė tou pažimiejėma, ka če jau tor tou krimtamujė lėga. Ons joukas è mon pasakuo:

– Moni pajiemosės ož pažastū ved seselės, dā è daktars èt eš paskuos. Tatā jau i tou lėguonėnė. Moni tatā tēp parlīdiejė.

(Nukelta i 56 p.)

Valuckienės Virginijės portēgrapējē

No, to pavaidink tēp, ka gers esi? Jog nikomet tau kāp reikint neēšēs, vo anam ējē kap ēš natū.

So anou īr bovē tēp ē mona bruolienēs doktērēis veselie, ē dā kamē. Ni mintē nebatmēno. Matā, ons vēsa laika nuoriejē, ka aplē anou jau tuokēi gandā paētom. Ē ons jau bova pasēgarsēnēs platē, ē anam gerā sekies. Bova dēdēlis miegies ēšgertē. Atēs i miesta, prisēgers ē ēdams nomēi kamē tēn ož kapams ē pakrēs. Vēina karta mon Rainienē, kor netuolēi kapū gīvena, saka:

– Aš parēto ēš miesta tou takelio, kor ēt pro kapus, veizo, ka pri mona darža gala gol žmuogos. Ēto artiau, tatā tavāsis begolīs. Jerumarējē, žmuogos, matā, īr nokrētēs, tou krimtamuojē lēga tor... Aplinkou auga tū trauklapiu, tā aš rauno anus ē dedo anam ont galvuos. Vo kou kēta aš anam padarīso, jog aš anuo neprižadinsio, ka ons īr nokrētēs. Mēs, rasintās, vēs geriau būs... Apkruoviau tās trauklapēs ē palēkau.

Vo ons, matā, gol parsēgierēs ē nieks anam ne-

kaitie. Ons par tas sava ēšmuonēs bova gavēs invalidoma, jau ē šiuokē tuokē valstībēs pašalpa. Anam tereikies jau lēngviau dērbtē, tories daugiau laisva laika. Ons liuob sakīs:

– Ē tau geriau būs, ka daugiau laika būsio nomēi, ka mon nerēks ētē i kolkuoza. Veiziek, dā ē pašalpuos gaunav šešēs dešimtis robliu. Vo, a negerā īr, ka ož mona pasēšpuosējēmus dā ē pēningus muok?

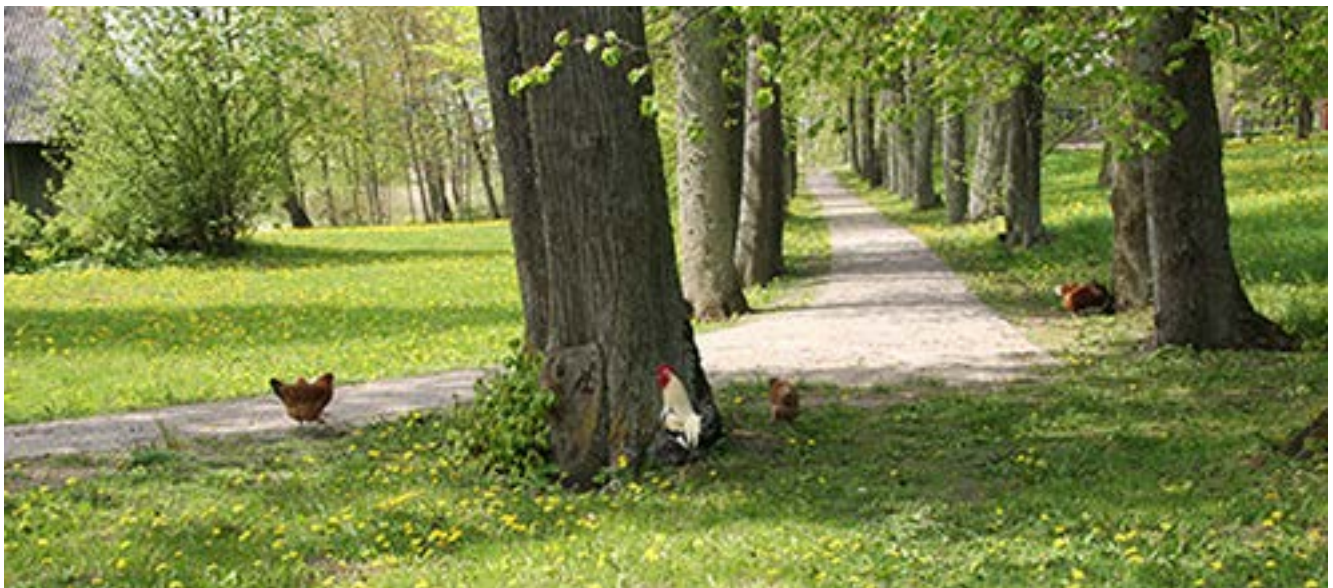
– Vo mon, muotrēškā, kuoks tas geroms būs, ēk e-e-ēk.

Anuo ēšdaigu netrūka ē nomēi. Pas mumis, tēn dā senuojie vēituo, aštounē vīrā pavasari laukūs siejē grūdus. Vo monāsis ēšējē i ožtruobi varpītē darža. Tēi vīrā tēn, netuolēi, sie ē anou aišķiausē mata. Anēi sosieda paēlsietē. Ons mata, ka tēi vīrā i anou veizas ē veizas. Vo ons poikiausē sava daržē darboujēs – kas so luopēto žemē. Ē ons sogalvuojē anū aki-vaizduo noalptē. Aš ēšejau kažkuo i lauka, vo ons, pamatēs moni, ka šauk, ka šauk:

– Akšēn, akšēn, to bēški moni patompik, jog matā, ka veizas vēsa brēgada. Aš sovaidsinsio, ka eso nokrētēs.

Pamēslīk, vīrā mata, ka ons gol, vo aš netompau anuo, tā jau anēms gal kēltē kuokiū abejuoniu. Ons vēskou liuob apmēslītē. No, toukart jau priejau pri anuo ē tompau sojiemosi ož ronkas, ož kuojēs. Vo tēi vīrā veizas, ka aš če jau so anou darboujous. Ē vēsē soprata, ka ons tēkrā ī lēguons.

No, vo ka ons nokrēta veselie, baisiausē ēšsēgonda tēi veselninkā, vo aš sakītē jog nieka negalio. Jezusmarējē, ē tēn ons sogalvuojē nokrētē. Karounis ni mon nieka nebova pasakēs. Tēp īr bovē ē pas bruoli Ož-

Mukienės Danutės portēgrapējē

pelkie. Tėn mes mėrosem kalnus gėiduojuom. No,   ons tat  sied o stalie,  e vėsė gėid, gėid, vo ons sau tik kiukt, pa uoka ont soula, stuojės  tė   novėrta. Tėi vėr  tojau anou sojiemė, par doris i lauka  sdolkėna   pagoldė ont  uolies. Vėsė  muonės  ssėgonda. No, vo kam reikiejė  muonis gondintė, a to negaliejė atrastė kėta laika? Nė, vot anam rėk pasėruodītė   ons nieka neveiziejė. Tėp jau nedėdėlė tonkė, bet jau dėrbsės   dėrbsės. Anam jau tuo reikiejė,   vėsk.

  veselie ka nokrėta, tojau vėsė sopoulė, novelė i truoba, pagoldė i luova. Ka jau pagoliejė, viel atėjė pri stala   viel ger borna. Bet jau sava lėga, mat , ons vėn liuob paruodītė   vėsė anou matė. Nedouk Dėivė, sakau, k p tat  i pasaulie.

Lai ons pasiuntas, bet mon dėdėlė nepatėka tėi anuo  smėsl . Bet toriejau tėp bjaurė gėiventė   nieka padarītė negaliejau. Ni vėin  muotrėšk  nebova tėp prast , kap ka mon.

Kap i tuoki lėguona  muogos gal pasėlerlintė, a  lig pat  iuolė nesopronto. Kart s liuobo anam sakītė, ka a  nebtiliesio. Vo ons mon at saus:

– Ak to, k tvala! Vo, kuoki tau bieda?   a  vėso met nomėi eso,   i kolkuoza nerėk  tė,   tau pri  uona ir vėrėšks. No, vo kuo to daugiau d  galietomi   monės nuorietė? A kart s pati nesi velni  prijiedosi?

Ka i kolkuoza istuojuom, toukart jau nebreikiejė pėliavu bedoutė, bet atiemė arkli, vėsus padargus, ratus. Mes  mės tetoriejuom tris aktarus. Kėt  gėvuoli  neatiemė. Sunkė bova pargėiventė tuokius dalikus. Sunkė, sunkė...   vėrou  erdie bova sunkė, bet ons jau nekriuokė. Jė, vėrėšks tau kriuoks, hehe. Ons bova pruotingiesnis, ons galvuojė, k p ap-sėgintė nu tuo kolkuoza   savės nenoskriaustė.  , mat , sogalvuojė sosėrgtė.   nuors nevės  tėp jau ger  bova, bet ons nema      l o . Kolkuoz s nieks duor  nedėrba, vėsė a  p, a tėp l o . Bova ne darba, vo l o ma laik .    tuo   tuos vagėtės,   tėi gierm ,   vėsk kėtk s... Tikt    tuo.

7. Kol v k  ma 

Kol v k  bova nedėdėlė, nekėik   kuo tuo pėninga tebova pajimtė. Vo abodo v k   jė i muokikla. Vėskuo rėk.   ons vėina dėina pasiėokatėjė:

– A   sio i miesta   nopėrksio v kams batus.

Sakau:

– Tie pėnkės de imtis  , je b s, nopėrk.

  jė pri  pėitus. Jau vakars, vo ons neparėt. No vo, a regi, kap ir? Jau ai kė  n , ka jau pas tou pė-

Valuckienės Virginėjės portėgrapėjė

jauka Vėina i ir palėkė vėsė tava pėning ... Anėi tėn liuob sosėrinks, no jau dėdlie kompanėjė,   grajīs kartuoms. Vo paskou vėsė perk  nap    ger. Mat , k p bova. Karto gers   tas  eimink s. K p tik toukart bova parva iavės    Kauna tuo Vėina    s nos. Tėp jau pri  vakara, anuo nesolaukosi, a    ejau pasėrautė batvėniu. Jau bova rodou. Tėik teruoviem, kėik tam kartou reikiejė. Mon beraunont ons parėjė. Atėjė pas moni i dar a  , kap niekor nieka, vompariuo:

– A jau batvėnius rauni?

– Rėk pasėrautė. Vo kamė tėik  lg  bov ?

– Ne, jog tas laiks   t grėt , – ai kėn ons.

– No, vo a gav  v kams tus batus?

– Nieka negavau, miestalie nieka nier... Idaviau pėningus Vėina  s nou, ons  adiejė tus batus parve tė    Kauna.

Mat , k p jau   muoka maloutė. No, jog ne sėina mal, vo  muogos saka, k p anam netėkiesi. Jog pruotings  muogos rokoujė   d  nomė kis, v k  tievs. No, k p to netėkiesi?

– Vo komet ons parve ?

– No, ka jau v  ious,   parve . Vo jė betr ks t  pėning , ons  adiejė pridietė    sava.

– Vo ka parva ious, jė tr ks, mes atėdousem.

Praėjė vėina nedielė, ontra, mienou – nė t  pėning , nė t  batu. Neblėka nieka. Jau vėsė sopratuom, k p  e ir so t s bat s.

Vo klaustė tuo Vėina ?.. Ne, o vės, kor a   sio, a maduo b tom? Jog a   n u, anėi vėsė tėn tus pėningus pragierė. Veiziek, kėik kartu ons i pajiemės t  pėning    nu kėt  muotrėšku. Pasėskuolins, tat . Tuos muotrė kas tojau pols pri monės:

– A girdi, to mon atėdouk, ons nu monės ir pajiemės do roblio, tris...

(Nukelta i 68 p.)

VILNIAUS žemaičių kultūros draugija.

2015 metai

Eugenija Tamara ARNASTAUSKIENĖ,
Dalia DIRGĖLIENĖ, Danutė MUKIENĖ

Nuotraukos Virginijos VALUCKIENĖS,
Zigmo JUŠKEVIČIAUS, Alvydo STRIČKOS

2015 metai

SAUSIO 5 d. Amžinybėn išėjo draugijos narys Adomas Narščius.

SAUSIO mėnesį spaudoje paskelbtas žodynininko, kalbininko draugijos nario dr. Antano Balašaičio (1931–2023) straipsnis „Tarmių atgijimas literatūroje“.

SAUSIO 13 d. Amžinybėn išėjo 1932 m. sausio 2 d. Kuršėnų valsčiaus Olesinos kaime gimęs kartinio sportininkas, automobilių sporto treneris, teisėjas, draugijos narys Romualdas Selemonavičius (1932–2015). Jis palaidotas Jurbarko rajono Eržvilko kapinėse.

SAUSIO 20 d. įvyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) ataskaitinis susirinkimas. 2014-ųjų metų veiklos ataskaitą pateikė draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė. Koncertavo Vilniaus bočių klubo ansamblis „Ainiai“ (vadovė Simona Vitkauskienė).

VASARIO 1 d. vėl pasiekė skaudi žinia – Amžinybėn išėjo draugijos narys Jonas Lasauskas.

VASARIO 3 d. sostinės žemaičiai jubiliejinės parodos atidarymo proga pasveikino iš Tauragės krašto kilusį, Vilniuje gyvenantį ir kuriantį dailininką Pranciškų Gerliką (1940–2020).

VASARIO 17 d. draugijos nariai šeliojo, žemaitiškas dainas traukė Vilniuje vykusiuose Užgavėnių renginiuose, linksminosi Vilniaus mokytojų namų kiemelyje surengtoje šventėje.

KOVO 17 d. VŽKD nariai dalyvavo Vilniuje vykusiame renginyje „Etninis regionas – tautos tapatybės pamatas“ ir susitikime su Telšiuose gyvenančiu architektu, Žemaičių kultūros draugijos

2015 m. sausio 20 d. vykusio ataskaitinio susirinkimo metu draugijos pirmininkė Dalia Dirgėlienė už koncertą dėkoja Vilniaus bočių klubo ansamblio „Ainiai“ (vadovė Simona Vitkauskienė) dainininkėms

prezidiumo nariu prof. Algirdu Žebrausku.

KOVO 18 d. sostinės žemaičiai kartu su Vilniaus rokiškėnų klubo nariais aptarė artėjančio Vilniuje planuojamo surengti Lietuvos regionų festivalio programą ir pateikė savo pasiūlymus.

VASARIO 18-ąją vėl pasiekė liūdna žinia – mirė draugijos narė Rėmgija Banzinienė.

KOVO 29 d. Amžinybėn išėjo 1947 m. vasario 21 d. Klaipėdos rajono Žvaginių kaime gimęs rašytojas, VŽKD pirmininkės Dalios Dirgėlienės su-tuoktinis Petras Dirgėla (1947–2015). Jį amžinam poisiui artimieji, draugai, bičiuliai, kūrybos gerbėjai, tarp jų ir draugijos nariai palydėjo į Vilniaus Antakalnio kapines.

BALANDŽIO 21-ąją vyko VŽKD kultūros vakaras „Viduramžių filosofija ir jos studijos“.

BALANDŽIO 27 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniaus keliautojų klubo vakaronėje, kurios metu buvo pristatytos istorikų, mokslo daktarų Junonos ir Vytenio Almonaičių išleistos knygos.

GEGUŽĖS 7 d. Amžinybėn išėjo draugijos narė Irena Bukelskienė.

GEGUŽĖS 16 d. Vilniuje mirė 1929 m. spalio 13 d. Mažeikiuose gimęs, Vilniuje gyvenęs ir dirbęs literatūrologas, tautosakos tyrinėtojas, rašytojas, knygų autorius prof. Donatas Edmundas Sauka (1929–2015). Jis palaidotas Vilniaus Antakalnio kapinėse.

GEGUŽĖS 19 d. vyko VŽKD renginys, skirtas miškininko, buvusio aktyvaus VŽKD nario dr. Algirdo Končiaus 100-osioms gimimo metinėms.

BIRŽELIO 14 d. grupė Vilniaus žemaičių da-

Nuotraukose (nuo viršaus): 2015 m. rugsėjo 7–13 dienomis Vilniuje vykusio Lietuvos etnografinių regionų festivalio „Atrask save“ dalyviai, sodinę medelius Pučkorių sode; Vilniaus jaunų šeimų folkloro ansamblis „Virvytė“ (vadovė Loreta Sungailienė) ir tautiniais rūbais pasipuošę VŽKD nariai bei kiti festivalyje dalyvavę žemaičiai

lyvavo išvykoje į Plungę ir Plungės rajone esančią fiziko ir etnologo Igno Končiaus tėviškės sodybą Končynę.

LIEPOS 2 d. būrys Vilnius žemaičių aplankė skulptoriaus, dievdirbio, poeto, filosofo, etninės kultūros puoselėtojo Gedimino Radzevičiaus parodą, surengtą Lietuvos Respublikos Seime, dalyvavo jos atidaryme ir pasveikino parodos autorių.

LIEPOS 3 d. draugijos nariai buvo išvykę į Rietave surengtą seminarą „Asmenybės ir etnokultūriniai regionai“, kurį rietaviškiams suorganizuoti padėjo VŽKD.

LIEPOS 6 d. draugijos nariai dalyvavo Tautos vienyjimo sąsaugoje „Piliakalnių šviesa“, kurią surengė Lietuvai pagražinti draugija.

LIEPOS 12–13 dienomis Vilniaus žemaičiai dalyvavo Durbės mūšio 775-ųjų metinėms skirtuose renginiuose, kurie vyko Durbėje (Latvijos Respublika) ir Vilniuje.

RUGPJŪČIO 1 d. Vilniaus žemaičiai ir jų bičiuliai dalyvavo kalbininko, žodynininko prof. Vytauto Vitkausko 80-ųjų gimimo metinių minėjime ir jo atminimui skirtose šv. Mišiose.

RUGSĖJO 7–13 dienomis Vilniuje vyko Lietuvos etnografinių regionų festivalis „Atrask save“, kuriame aktyviai dalyvavo draugijos nariai. Rugsėjo 12 d. buvo sodinami medeliai Pavilnių regioninio parko Pučkorių sode, Vilniuje vyko parodos, etnografinių regionų kolektyvų koncertai,

(Nukelta į 60 p.)

Nuotraukoje (iš kairės): 2015 m. spalio 29 d. Vilniaus universiteto bibliotekoje vykusiame renginyje kalba rašytojas Eugenijus Ignatavičius, šalia jo – literatūrologė prof. Viktorija Daugotytė; viršuje – Vilniaus universiteto bibliotekoje vykusio renginio dalyviai

Kauno žemaičių bendrijos 25-ečiui skirto renginio dalyviai (bendras salės vaizdas). 2015.10.28

kulinarinio paveldo pristatymai, žaidimai, pagrindinis festivalio uždarymo renginys. Festivalio organizatoriai tais metais kartu su Vilniaus žemaičių kultūros draugija buvo ir šios Vilniuje veikiančios kraštiečių visuomeninės draugijos: asociacija „Vilniaus dzūkėliai“, Gervėčių klubas, Joniškėčių draugija „Sidabra“, Jurbarkiškių klubas, Panevėžio žemaičių klubas „Nevėžis“, Sūduviečių klubas, Šilalės kraštiečių draugija, Tauragiškių klubas, Uteniškių kraštiečių klubas „Indraja“, Vilniaus biržiečių klubas „Krivulė“, Vilniaus kupiškėnų klubas, Vilniaus molėtiškių bendrija, Vilniaus rokiškėnų klubas „Pragiedruliai“, Vilniaus ukmergiečių bendruomenė, Zarasų krašto bendrija „Ežerėnai“. Beveik su visais jais ir iki to laiko VŽKD palaikė glaudžius ryšius.

Knygos „Mėnulio užtemimo naktį“ sutiktuosė kalba jos autorė Jūra Marija Baužytė-Štikelienė. 2015.11.11

RUGSĖJO 4–SPALIO 10 dienomis vyko istorinis žygis „Žemė-žmogus-žirgas“, skirtas Etnografinių regionų metams, Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo 25-mečiui, kompozitoriaus, valstybės veikėjo, Mykolo Kleopo Oginskio 250-osioms metinėms paminėti, buvusiems 1935 m. ir 1975 m. žygiams atminti. Tarp šio žygio dalyvių buvo ir du jojikai iš Vilniaus.

RUGSĖJO 9 d. daug žiūrovų Vilniaus karininkų ramovėje vykusiame spektaklyje „Muotinuoms, ciuociems, babūniems“ (režisierė ir scenarijaus autorė Laimutė Pocevičienė) sulaukė į sostinę gastrolių atvykęs Telšių Žemaitės dramos teatras.

RUGSĖJO 15 d. Amžinybėn išėjo 1936 m. rugsėjo 15 d. Mosėdyje (Skuodo r.) gimęs žemės ūkio specialistas, ekonomistas, rašytojas, žemaitiškai parašytų knygų „Kuotrė“, „Sėmuona malūnā“ ir kelių lietuviškų leidinių autorius, poetas, draugijos narys Edvardas Rudys (1936–2015). Jį sostinės žemaičiai amžinam poilsiui palydėjo į Skuodo rajono Ylakių miestelio kapines.

Sveikinimai ir gėlės knygos prof. Viktorijai Daujotytei knygos „Vartai į abi puses. Viktoriją Daujotytę kalbina Marijus Šidlauskas“ išleidimo proga. 2015.10.14; draugijos renginyje vainikuojami du jubilatai – dailininkas Anicetas Jonutis (pirmas iš kairės) ir poetas, dainininkas Stanislovas Meškauskas (antras iš dešinės). 2015.10.20

Scena iš Telšių Žemaitės dramos teatro spektaklio „Muotinuoms, ciuociems, babūniems“ (režisierė ir scenarijaus autorė Laimutė Pocevičienė). 2015.09.09

SPALIO 9 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniaus įgulos karininkų ramovėje vykusiame Skuodo rajono Ylakių seniūnijos vaikų vasaros kūrybinės stovyklos darbų parodos atidaryme.

SPALIO 11 d. LR Prezidentūros kolonų salėje vyko Vilniaus jaunų šeimų (anksčiau – Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“) folkloro ansamblio „Virvytė“ popietė, kurios metu pristatyta naujusia šio ansamblio kompaktinė plokštelė „Aš tuo suodna skinsio“.

SPALIO 14 d. Lietuvos dailės muziejaus Vilniaus paveikslų galerijoje būrys sostinės žemaičių dalyvavo literatūrologės prof. Viktorijos Daujotytės knygos „Vartai į abi puses. Viktoriją Daujotytę kalbina Marijus Šidlauskas“ sutiktuvėse ir pasveikino V. Daujotytę knygos išleidimo proga.

SPALIO 20 d. vykusio VŽKD kultūros vakaro svečias buvo publicistas, knygos „Sveikata, kuri mus saugo“ autorius, Sveikatingumo metų iniciatorius, interneto svetainės www.tikiu.lt redaktorius, Skuodo ir Kretingos krašto žemės sūnus Juozas Dapšauskas. Renginio metu su 80-mečiu buvo pasveikinti du aktyvūs draugijos nariai – dailininkas Anicetas Jonutis ir poetas, dainininkas Stanislovas Meškauskas.

SPALIO 22 d. draugijos nariai dalyvavo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje surengtos parodos „Žemaitijos keliais, bekelėm“, skirtos Etnografiniams metams, atidaryme ir pasveikino jos autorę – iš Rokiškio

krašto kilusią, dabar Klaipėdoje gyvenančią, kuriančią keramikę, fotografę, pedagogę Giedrę Masiulytę Burbienę.

SPALIO 28 d. grupė VŽKD narių buvo išvykę į Kauno žemaičių bendrijos 25-ečiui skirtą šventę ir pasveikino bendriją su šiuo jubiliejumi. Nuo 2005 m. Kauno žemaičių bendrijai vadovavo teisininkas Jonas Vitkauskas. Šios draugijos pirmininkai yra buvę: Povilas Vitkevičius, Vytautas Serapinas, Zigmas Žukauskas, Petras Stankus, Marija Purvinienė, Ona Auškelytė, Genovaitė Kuckailienė, Julius Pakalniškis, Algimantas Sudaris. Išsami informacija apie kauniškių žemaičių veiklą yra paskelbta žurnalo „Žemaičių žemė“ 2015 m. pirmajame numeryje.

SPALIO 29 d. draugijos nariai dalyvavo Vilniaus universiteto bibliotekos Baltojoje salėje vykusiame literatūros istoriko, žemaičio prof. Juozapo Girdzijausko (1935–2014) 80-mečiui bei mirties metinėms paminėti skirtame renginyje ir parodos atidaryme. Renginių metu kalbėjo

(Nukelta į 62 p.)

Nuotraukose (iš kairės): knygos „Pasižvalgymas anapus Vilniaus miesto gynybinės sienos“ sutiktuvių metu kalba jos autorė Morta Baužienė. 2015.11.13; Renginio, vykusio 2014 m. lapkričio 17 d., dalyviai (bendras salės vaizdas)

rašytojas Eugenijus Ignatavičius (1935–2020), literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė, kalbininkė, vertėja prof. Regina Koženiauskienė, prof. Pranas Kniukšta (1933–2020), kultūros istorikas, visuomenės ir politinis veikėjas dr. Darius Kuolys, bibliotekos direktorė dr. Marija Prokopčik.

LAPKRIČIO 11 d. Vidaus reikalų ministerijos Medicinos centro salėje vyko iš Kuršėnų kilusios žurnalistės, knygų autorės, aktyvios VŽKD narės Jūros Marijos Baužytės-Štikelienės (1933–2018) knygos „Mėnulio užtemimo naktį“ su-tiktuvės. Šia proga knygos autorę kartu su kitais pasveikino ir Vilniaus žemaičiai.

LAPKRIČIO 13 d. Vilniaus Marijos ir Jurgio Šlapelių muziejuje pristatyta istorikės, aktyvios draugijos narės Mortos Baužienės knyga „Pasižvalgymas anapus Vilniaus miesto gynybinės sienos“. Autorę knygos išleidimo proga kartu su kitais draugais, bičiuliais pagerbė ir pasveikino VŽKD nariai.

LAPKRIČIO 17 d.

2015 m. gruodžio 11 d. Anykščiuose vykusią Antano Baranauskio premijos įteikimo literatūrologei prof. Viktorijai Daujotytei iškilnių dalyviai

VŽKD kultūros vakaro viešnia buvo iš Telšių kilusi aktorė, knygų autorė Nijolė Narmontaitė. Renginio metu pristatyta jos knyga „Aktorai, režisieriai ir kasininkės“.

LAPRIČIO mėnesį leidinio „Pasaulio anykštėnai“ 11 numeryje išspausdintas straipsnis „Vladas Vitkauskas: Anykščiuose pailgėjo ir diena, ir naktis“, kuriame paskelbta, jog alpinistas, VŽKD garbės narys V. Vitkauskas persikėlė gyventi į Anykščius.

GRUODŽIO 1 d. Vilniaus Bažnytinio paveldo muziejuje vyko žemaičio kino režisieriaus Justino Lingio dokumentinio filmo „Žibutė-Rozalija Preibylė“ pristatymas-premjera, o gruodžio 8 d. toks pat renginys buvo suorganizuotas Vilniaus Genocido aukų muziejuje.

GRUODŽIO 11 d. Anykščiuose literatūrologei, Lietuvos rašytojų sąjungos narei prof. Viktorijai Daujotytei įteikta Antano Baranauskio premija už Regionų kultūrinių iniciatyvų centro išleistas dvi šios autorės žė-

Nuotraukose (nuo viršaus): dailininkas Valerijonas Jucys; grupė draugijos narių dailininko Valerijono Jucio (ketvirtas iš kairės) kūrybių parodoje. 2011.12.17

2015 m. gruodžio 12 d. dvidešimties metų veiklos jubiliejų švenės Vilniaus žemaičių folkloro kolektyvas „Tyklė“. 2015.09.12

maičių ir lietuvių kalbomis išleistas knygas – „Gyvenu vīna = Gyvenu viena“ ir „Tatā pariejau = Tai parėjau“. Ją šia proga pasveikino į Anykščius nuvykę VŽKD nariai. Gruodžio 12 d. laikraštyje „Anykšta“ išspausdintas V. Daujotytės straipsnis „Reikia ne tik skverbtis į priekį, bet ir grįžti, jei kelias ne tas“.

GRUODŽIO 12 d. gausus būrys sostinės žemaičių ir jų bičiulių dalyvavo Vilniaus mokytojų namuose vykusiame Žemaičių folkloro ansamblio „Tyklė“ (vadovė Vitalija Brazaitienė) 20-ties metų kūrybinės veiklos sukakčiai skirtame renginyje ir

Kino režisierius Justinas Lingys. 2015.12.01

koncerte „Nuo Tilžės miesto lig Karaliaučio“. Jo metu buvo parodyta programa, kurios metu skambėjo Mažosios Lietuvos giesmės ir dainos. Renginį gražiai vedė V. Brazaitienė. Tais metais ansamblio „Tyklė“ nariai buvo: V. Brazaitienė, Rasa Gelčienė, Juozas Jašinskas, Ipolitas Petrošius, Albinas Batavičius, Žaneta Rečiūgienė, Rimutė Rimdžiuvienė, Dalia Gaižauskienė, Vilmantė Lapeikienė, Povilas Šimkus, Virginija Milker, Adolfina Vaitkienė, Elena Kubilienė ir Indrė Lipeikaitė.

GRUODŽIO 16-ąją vyko VŽKD adventinis vakaras. Jo metu koncertavo ansamblis „Kankleliai“ (vadovė Daiva Čičinskienė), eiles skaitė kino ir teatro aktorė Gražina Urbonaitė.

GRUODŽIO 17 d. Vilniuje veikiančioje Lietuvos medicinos bibliotekoje atidaryta 1930 m. gruodžio 18 d. Skuodo rajono Truikinių kaime gimusio dailininko grafiko, draugijos nario Valerijono Jucio 85-erių metų sukakčiai skirta jo kūrybos paroda „Tik 85“ ir pristatytas neseniai išleistas Valerijono Jucio kūrybių albumas „Aktai. Erotika“. Renginiuose dalyvavo, dailininką pasveikino VŽKD nariai, kiti jo draugai, bičiuliai ir artimieji.

GRUODŽIO 29-ąją draugijos nariai, palydėdami besibaigiančius metus, pagal tradiciją surengė Naujametinę vakaronę-karnavalą „Vilniaus žemaičių ženklai 2015-ųjų kelyje“. Renginyje buvo apžvelgti svarbiausi praėinančių metų VŽKD darbai, pagerbti aktyviausi draugijos nariai. Antrojeje

(Nukelta į 64 p.)

VŽKD naujametinės vakaronės, karnavalo akimirkos. Viršuje (kairėje) groja Ipolitas Petrošius, dešinėje – dainuoja Aušra Liutkutė. 2015.12.29

renginio dalyje koncertavo dainininkė Aušra Liutkutė ir jos mokiniai, jiems akomponavo pianistė Giedrė Muralytė, akordeonu grojo Svajūnas Ilčiukas. Tą vakarą buvo gražiai padėkota aktyviausiems draugijos nariams, pasveikinti jubiliejus ir gimtadienius švenčiantys renginio dalyviai, išaiškintos ir paskelbtos gražiausios naujametinio karnavalo kaukės.

Žemaitėskas šv. Mėšės, Žemaitiu Kalvarėjės kalnā Vėlniaus bažnīčiuos

ŽEMAITĪTĖ Jurga

Vėlniaus žemaitė jau aple do dešimtmetius kuožnās metās par Vėsus Švėntus sosėrenk vėnuo eš Vėlniaus bažnīčiu ē par švėntas Mėšės, katruos ī aukuojemas žemaitėškā, meldas ož mėrosius savo artėmūsius ē Vėlniaus žemaitius. Pėrmuosės tuokės šv. Mėšės bova pradietas organizoutė Bernardinu bažnīčiuo. Inicetīva tam paruodė Vėlniaus žemaitiu kultūras draugėjė (tuoliau – VŽKD), katrā daug metu vaduovava Dirgielienė Dalė, ē Vėlniou gīvenė eš Žemaitėjės kėlė vėnuolė prancėškuonā. Vėnuolė tas šv. Mėšės žemaitiu kalbo ē liuob aukuotė. Gėiduorius, tonkė ē vėsa žemaitiu kuora liuob soorganizoutė pedaguogs, kompuozituorios ē mozėkonts, aktīvos VŽKD narīs Petruošios Anicets. Daug kartu žemaitėskas šv. Mėšės ī vīkosės ē Vėlniaus Šv. Juokūba, Vėsū Švėntū bažnīčiuos, vuo paskotėnēs metās anuos dėdėli būri suostėnēs žemaitiu ē anū prieteliu sotrauk i Vėlniaus Žvierīna Švč. Mergelės Marijės Nakaltuojė Prasėdiejėma bažnīcė. Anuos klėbuons ī eš Plungės krašta kėlės aktīvos VŽKD narīs Rapalis Vītauts. Priš kelis metus ons žemaitius i žemaitėskas šv. Mėšės pakvėitė ē par šv. Velīkas. Pernā tuokės Mėšės čė bova aukuojemas tretiuojė šv. Velīku dėina– balondė 11. Tumet šv. Mėšiū Lėtorgėjuo gėiduojė ē pu šv. Mėšiū bažnīčiuo koncertava kompuozituoriaus, pedaguoga, dirėgėnta, dainininka, rėngėniū organizatuoriaus Žilė Aloīza vaduovaujems Kretinguos kultūras cėntra mėšrus ansamblis „Svaja“ ēr vuokalinis duets (dainininkā Duomarkātė-Budrienė Nomeda ēr Žilīs Aloīzos). Skombiejė A. Žilė sokortas dainas ēr gėismės pagal ivairiū autuoriu tekstus. Šv. Mėšiuos dalīvava, sosėrinkusius so švėntuom Velīkuom pasveikėna bovusi VŽKD pirmininkė Dirgielienė Dalė, Lietovuos Respublikas Seima parlamėntėnės Žemaitiu gropės narė Šalašėvičiūtė Rimantė ēr Vinkos Antans.

No vuo šiū metu kuova 2 dėina Vėlniaus Žvierīna Švč. Mergelės Marijės Nakaltuojė Prasėdiejėma bažnīcė pu sava stuogo prėglaudė ē Vėlniaus muokītuojū nomū liaudėskas mozėkas ansambli „Konklelė“ (liet. *Kankleliai*), katram vaduovaun eš Kretinguos kėlosi Lietovuos liaudėskas mozėkas puoselietuojė, liaudės mena kolektīvu organizatuorė, kanklininkė-atlėkiejė, pedaguogė, folkloristė Čičinskienė (Kobėliūtė) Daiva Bernodeta. Tou šeštadėini, pu šv. Mėšiū, ansamblis „Konklelė“ karto so Vėlniaus muokītuojū nomū folkluora ansablė „Tīklė“ (vaduovė Brazaitienė Vėtalėjė) dainininkās ē kėtās suostėnēs žemaitės aple dvė so posė valonduos gėiduojė Žemaitiu Kalvarėjės Kalnus.

Sungailienės Loretas portėgrapėjuos – Vėlniaus muokītuojū nomū liaudėskas mozėkas ansamblis „Konklelė“ ē anuo prietelė gėid Žemaitiu Kalvarėjės Kalnus. Vėlniaus Žvierīna Švč. Mergelės Marijės Nakaltuojė Prasėdiejėma bažnīčiuo. 2024 m. kuova 2 d.

Antuana de Sent Egziuperi „MAŽOUJI PRINCA“ jau galem skaitītė žemaitėškā

Žemaitiu kultūras draugėjės inicetīvo Žemaitėjės rajuonu savėvaldībės 2024-ūsius paskelbė Žemaitėška rašta metās. Vasarė mienesie solaukiem ē dēdēlė vertinga žemaitėkā ēšspausdinta leidėnė– i žemaitiu kalba (šiaurės vakarų regėjjuona žemaitems (dounininkams) būdingo tarmėnio pagrindo) ēšversta ē ēšleista prancūzu rašituoję humanista, liektovu pėluota Antuana de Sent Egziuperi (pranc. *Antoine de Saint-Exupéry*, 1900–1944) žīmiausės, pasaulie platiausē žėnuomas ē ne tik vākū, bet ē paugosiu žmuoniū skaituomas 1943 m. parašītas nuovelės (aleguorėnės pasakas) „Mažāsis princos“. Jau ī ne tik tradicėnio spausdintėnio būdo ēšleista žemaitėška kninga, bet ē anuos žemaitiu kalbo igarsints īrašos, kningas skaitmenėnė versėjė, katra, kāp ē garsa īrašos, ī paskelbta specelė tam puojektou sokortuo interneta svetainie (adresos: www.mazasis-princas.lt). Tad tuo svetainie vēsa kninga gal ne tik parklausītė, bet ē parskaitītė. Tuoks žemaitiu kalbo ēšleista kūrėnė puopolerėnėms tam panauduojint skaitītuojuems šės laikās lėngvė prieinamas naujausės inpormacėnės teknuoluogėjės ī pėrms ē kol kas vēninintelis. Aki patrauk ītaigos ne tik kningas, be ē interneta svetainės dizains.

Kam ož tou poiki darba, žemaitiu kalbuos ē rašta puopolerėnėma torem būtė diekingė?

Pėrmiausē – bovošem Šveicarėjės Parlamėnta nariou, verslininkou, filantruopou, aistringam „Mažuoję princa“ kningu kolekcininkou ē leidiėjou Jean'ou-Marc'ou Probst'ou, katros ī ikūrės Jean'a-Marc'a Probst'a „Mažuoję Princa“ fonda (angl. *Jean-Marc Probst Foundation for the Little Prince*) ē rūpėnas, ka „Mažouji princa“ torietom galėmībė sava gimtuoję kalbo skaitītė vēsa pasaulė žmuonis. Karto so anou ronka ronkon dērba nu 2014 m. Vėlniou veikous M. Čiuželė labdaruos ē paramuos fonds, katrou īsteigė daugiausē sėnjuorams skėrtuos „Sėdabrėnės lėnėjės“ ikūriėjė Kristina ē ēš Žemaitėjės kėlės Marios Čiuželė (fonda

2024 m. žemaitiu kalbo ēšleistuos Antuana de Sent Egziuperi kningas „Mažāsis princos“ vėršielis. Dėzaineris – Sebastien Ripoll

vaduovs M. Čiuželis). Kāp tik M. Čiuželiou ē kėla mintės naujė ēšleistė „Mažouji princa“ ne tik bėndrėnė lietoviu kalbo, bet ē Lietovuos regėjjuonu kalbuom (tarmiem), pėrmiausē – žemaitėškā. Tuoks somanīms anam gėmė 2023 metu vasara aplonkios ē pabėndravos so dėdiausės pasaulie prėvatiuos „Mažuoję princa“ kningas kolekcejės koratuorio ē „Mažuoję princa“ fonda ikūriėjo jau pamėnavuoto Jean'o-Marc'o Probst'o.

M. Čiuželė labdaruos ē paramuos fonds puoselie fėlontruopėjės tradicėjės Lietovuo, stėngas sava pavīzdio bėndruomenėškomou, savėtarpė pagelbā ē asmenėnės, suocelėnės atsakuomībės ogdīmou ikvieptė ē kėtus. Fonds sava pagrindėnė veikla nokreip tam, ka Lietovuo žmuonėms omžietė (gīventė solaukos senatvės) būtom gerā. Ons lauža nosėstuviejosius stereuotipus aple senatvė ē sena žmuogo, puoselie teigamas senatvės idiejės, sėik, ka Lietova taptom draugėška senatvė, ka čė garbinga omžiaus solaukė žmuonės būtom neatskėrama ē svarbi vēsuomenės dalės. Fons igīvendėn ē kėtuokius pruojektus. Vėns ēš tuokiū kap tik ē ī kningas „Mažāsis princos“ ēšleidėms žemaitėškā, gruožėnės

literatūros, žemaitių kalbos, rašto puopolerėnėms.

Tou pruojekta igivendintė padiejė Šiauliuš givėnouš eš Skouda kėlės kalbininkš, 2017 m. ešleistuos kningas „Žemaičių kalba ir rašyba“ autuorios Pabrieža Jūzaps, katros ī pasakės, ka dērbdamš pri tuos kningas vertėma ne tik stėngies ešlaikītė „Mažuojė princa“ humanistėnė dvasė, bet ė atskleistė žemaitiu kalbos unikaloma ė gruoži. J. Pabrieža ne tik eš lietoviu kalbuos ī žemaitiu kalba tou kninga ešvertė, bet ė karto so eš Plungės rajuona Norėškiu kaima kėlosė dainū kūriejė, dainininkė, aktuorė, mozėkontė Gendvėlātė Austiejė (sceninis vardš *Austiejė*), tou kninga igarsėna. Austiejė Lietovuo daugiausė lig šiul ė žėnuoma kāp sava kūribas žemaitėškas dainuos aple žėima („Žiaurė graži žėima“) kūriejė ė atlėkiejė. Kningas dėzaineris – Sebastien Ripoll.

Pruojekta „Mažasis princos“ žemaitėškā“ vikdītuojė skelb, ka tou pruojekta tam, ka kninga ešvistom pasauli ė skaitītuojuš pasėiktuom anėms priijimtėno formato, neatligėntėnā dērba vėsa geruos valės žmuoniū komanda. Ešleistuos kningas sklaiduos darbus koordinou, pruojekta strategė ė autuorė, tvaroma fasilitatuorė, rėngėniū agentūras „WARMING events“ vaduovė Ozar Ingrida. Kningas pristatīma skaitītuojuš rėngėnius organizou komunikacėjės ė rinkuodaras specialistė, Vėlniaus Gelžėnė vėlka *Rotaract* kluba nariė Treinītė-Moceikainė Rūta. Sklaidā skėrtus tekstus rėng tuos srities specelistė, „Sėdabrėnės lėnėjės“ savanuorė Miliukātė-Janovskienė Aušrėnė. Pruojekta IT sprėndėmās rūpėnas teknuoluogėju entuziastš, aplėkacėju, tinklapiu ė so anās sosėjosiū sprėndėmu vīstītuoš Toliušis Ontuons.

Pruojekts tor ė fėlantruopėnius tėkslus – kningas nemuokamā dalėnamas muokikluoms, bėbliuotėkuoms, tėp sodaront galėmībė anou žemaitiu kalbo skaitītė, so Antuana de Sent Egziuperi kūriba sosėpažintė, žemaitiu kalbuos specifika, gruoži parudītė kėik tas imanuoma dėdlesnem skaitītuoju ratou. Giventuojė ė ĩmuonės karto ĩ ragėnamas sosėtelktė gerėms darbams, skėrtė pasėrinkta dėdoma parama M. Čiuželė labdaruos ė paramuos fonda jau aštontus metus vikduomam suocelėnem pruojektou „Sėdabrėnė lėnėjė“ („Sidabrinė linija“).

Pėrmāsis kningas tėražos bova tik vėns tūkstontis egzempliuoriu. Vasarė pabaiguo ons vėsos jau bova ešplatintš, nemuokamā ešdalins. Tėražou pasėbėngos pruojekta vikdītuojuš skaitītuojuš pranešė, ka greitā pasėruodīs kningas ontrāsis leidėms ė ons būs platėnamš. Kninga gal rezervoutė interneta svetainie www.mazasis-princas.lt (leidėnė kai-

Portėgrapėjuos (nu vėršaus): 2024 m. kuova 5 d. Telšiū rajuona savėvaldībės Praniauskātės Karuolinas vėišuojie bėbliuotėkuo vīkosiū žemaitėškā ešleistuos Antuana de Sent Egziuperi kningas „Mažasis princos“ sotėktovies ruoda ved (eš kairies): Žemaitiu kultūras draugėjės pėrmininkš prof. Žebrauskis Algėrds, kningas verties ī žemaitiu klaba dr. Pabrieža Jūzaps, leidības pruojekta inicėtuorios ė finansoutuos Čiuželis Marios; skaitītuojuš džiaugas kningo. Untīdi Ontuona Ontuona portėgrapėjės

na – 20 euru + 5 eurā ož parsiantėma ešlaidas). So pruojekta vikdītuojuš gal sosėseiktė ė elektronėnio pašto: knyga@mazasis-princas.lt.

Jau ontros mienou kāp kningas sotėktovės organizuojemas ivairiuos Žemaitėjės ė ne tik tuo krašta vėituos. Ana vasarė mienesie bova pristatīta ė Vėlniaus kningu mugie. Kuova 19 d. sava kuožna mienesė tretiuoji ontradėini vīkstontemė kultūras vakarė so kningas vertiejo J. Pabrieža ė kėtās pruojekta vikdītuojuš planou sosėtektė Vėlniaus žemaitiu kultūras draugėjės narė.

Žemaitėškā teksta pagal pruojekta vikdītuoju interneta svetainie „Mažasis princas“ (adresos <https://www.mazasis-princas.lt/>) ė kėtuos žėnesklaidas priemuonies skelbama ĩnpormacėjė parėngė Mukienė Danutė

(Atkelta iš 57 p.)

Ni vēina karta nedeviau. Kam paskuolēnā, nu tuo ē pasējimk. Nē aš nu tavēs pasēskuolēnau, nē aš tau atēdousio. Prašik anuo, kap ons ka tavēs prašē. Vo ons būs pasakēs:

– Nebējuok, jē ne aš, tā pati atēdous.

Nē aš tū muotrēšku pažīsto, nē aš anuoms dalinsio. Ē kuoks mona rēkals. Ajerau, to mona...

Jego mon kas negerā, šētā, ka ē so sava vīro gīvenau, aš liuobo tojau kriuksio, ē vēsks. Aš nebarsious. Aš sava vīrou prasta žuodē nepasakiau par vēsa omžio. Nē, nē, nē-e-e. Aš kriukiau ē sava galva prakriukiau, palēkau be galvuos, ē vēsks...

Liuob būtē baisiū dalīku. Parēs nomēi jau paršēgierēs. Ē kāp to tuoks, viesē, nomēi beparēti, kāp kou? Doris adarīs i vērtovē, ē ivērs ont nuosēs. Ivērs ont nuosēs ē pradies knarktē. Ronkas pasēdies pu galvo ē knarks, ē knarks. Vo, paskou:

– E-e-e-ei, i-i-i-iii...

Ruoduos, ka anam jau paskotēniuojē dvasē ēt laukuonās. Jog aš bovau gērdiejosi, ka prisēgierē tonkē vēn sodeg šnapšie. No, mon tuoki baisībē: vākā dā mažē, aš anuo, tuokē tatā prisēgierosē, pakeltē sīluos netorio. Kāp aš anou pakelsio? No, padiesio kuoki drabuži pu galvo, ka jau nespauptom, ē goliek sau. Ka jau pramēiguos, toukart liuob atsēkels. Vo kou kēta aš anam bepadarīsio? Ē aš liuobo toukart kriukotē ligu ēšpruotiejosi. Vo kou kēta aš begaliejau? Kēta muotrēška rītmetie anou keiktom, dērbtom. Sakīto to šiuoks, to tuoks, ēk to po velnē, ē būto vēsks. Vo jē kas, dā ē ont muštīniu ēšētom, no ē bēigts jau būto...

Dā pradiuo pu tuokē ēšgierēma aš vēina karta anou apšaukiau. Tumet ons, nieka nelaukēs, pagrēbē kērvī ē palēda i moni, bet nepataikē. Kērvīs atsētrēnkē i katēlātē ausi ē ana žvongiedama noliekē ont mūralē. Vo, kēik muotrēška tegali.

A, Jezau, kuokiū karštū nervu ons bova, dēdlē neramos bova. Pēkts bova baisiausē. Aš anam nieka neliuobo besakītē par vēsa omžio, galio žegnuotēis, aš anam prasta žuodē neso pasakiosī.

No, šētā daug kas saka, ka sopīksti rēk ēšsēbar-tē. Ēšsēbarē, ēšsēbarē – daug lēngvīau īr nervams. Vo jē tēi vēsē žuodē palēikt vēdou, če galvuo sosē-laika, tā jau žmuogou īr prastā. Aš tēp eso gērdiejosi. Ons liuob džiaugtēis:

– No, kas nekaitie mon. Ontā sosiedou pati akis kabēnie so mēntorio, žondus nojiekeliuo, no-arda, vo mon dā pu galvo ē drabuži pakēš...

Mukienēs Danutēs portēgrapējē

Paskiau, jau puo veselēs, ka pamatiau, kuoks ons ī pējuoks ē malagis, Marelē ē sakau:

– No, kam to mon anou pēršā, tou sava bruoli?

– Aš negalvuoju, ka ons tuoks būs, – saka ana.

No va, ē vēsa ruoda. Vo toukart, priš veselē, nimaž neatruodē, ka ons tuoks tatā būs. Vēsa laika ons jau tuoks nebova. Bet liuob ožētē tuokēs nedielēs, ka jau gers ē gers be kuokē rēkala. Vo tēp jau ons slinks nebova. Kiaurā dērbs, meistravuos kou. Bet so pēningās tā jau tvarkuos nebova. Čē ož vēina darba pēningus gava, če ož kēta tor gautē, vo jau anū nisenē nebie, jau pragertē. Va tēp tatā vēsa laika ē ējē.

Bet neveizont nieka, ačiou Dēivaliou, mon jau nikomet nereikiejē nē žalēs šlapēs medēs kūrintē, nē kuokio šēino rūpintēis. Tuo vēituo jau dēdlē gerā bova. Ons liuob jau vīrēškus darbus pats nodērbtē. Medē vēsomet liuob būtē sausē, ognēkora nier trūkē. Mon tās dalīkās nereikiejē rūpintēis. Veiziek, kēts vīrs a dērva ars, a kou, tojau pat ē vadēn muotrēška, ka padieto. Vo monāsis tvarkies vēns pats – anam pri vīrēšku darbū muotrēškas nereikiejē. Ē sosētvarkīs kap vēn reikint. Ē tuo vēituo, kā pasēveizo i kētas muotrēškas, mon bova daug geriau.

Omžēnatēlsi, tēi anuo vēsē darbā ē pasēlēka nē kam nuors kētam, vo mon patē, ē diel tuo aš ont anuo rīmtā nikomet negaliejau pīktē. Galio tik pasēpasakuotē, kāp ī bovē.

Poeta Mačernė Vītauta (1921–1944) kaps
Šarnelės Žvirinėle kalnelie (Plungės r.).

Mukienės Danutės portėgrapėjė

Beržīnielis poeta Mačernē Vītauta
(1921–1944) gimtēnie (Šarnelēs k.,
Plungēs r.).

Mukienēs Danutēs portēgrapējē